

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA
EIROPA INVESTĒ LAUKU APVIDOS
Eiropas Lauksaimniecības fonds
lauku attīstībai

Latvijas
Lauksaimniecības
universitāte

Zinātniskā pētījuma
Analīzes veikšana un priekšlikumu sagatavošana
Kopējās lauksaimniecības politikas stratēģiskā plāna izstrādei
projekta atskaite

Irina Pilvere, Agnese Krieviņa, Ilze Upīte, Aleksejs Nipers

Iepirkuma Nr. ZM/2019/13_ELFLA, Līgums Nr. 2019/67.

Projekta vadītājs:

Dr.oec. Aleksejs Nipers

2019. gads

SATURS

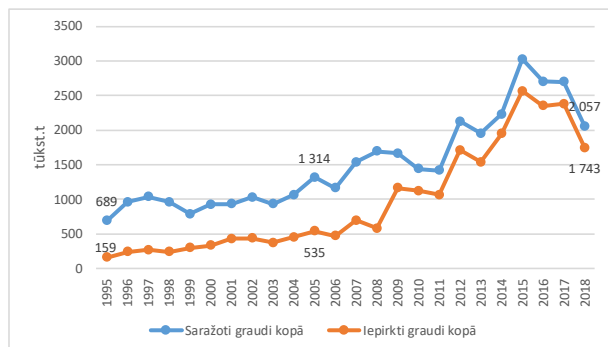
1. LAUKSAIMNIECĪBAS NOZARU ATTĪSTĪBAS TENDENCES UN PERSPEKTĪVAS, IESPĒJAMIE IZAICINĀJUMI UN GRŪTĪBAS	4
1.1. LAUKSAIMNIECĪBAS NOZARU ATTĪSTĪBA	4
1.1.1. GRAUDKOPĪBA	4
1.1.2. EĻĻAUGU UN PĀKŠAUGU AUDZĒŠANA	5
1.1.3. KARTUPEĻU UN DĀRZEŅU AUDZĒŠANA, AUGĻKOPĪBA	7
1.1.4. PIENSAIMNIECĪBA	7
1.1.5. GAĻAS RAŽOŠANA	9
1.1.6. NETRADICIONĀLĀS LAUKSAIMNIECĪBAS NOZARES	11
1.1.7. BIOLOĢISKĀ LAUKSAIMNIECĪBA	12
1.2. LAUKSAIMNIECĪBAS GALVENO RĀDĪTĀJU RAKSTUROJUMS	13
1.2.1. SAIMNIECĪBU SKAITS UN NODARBINĀTĪBA	13
1.2.2. PRODUKTIVITĀTE UN EFEKTIVITĀTE	14
1.2.3. PIEVIENOTĀ VĒRTĪBA	15
1.2.4. IENĀKUMI	16
1.2.5. RISKU PĀRVALDĪBAS INSTRUMENTU IZMANTOŠANA	18
1.2.6. KOOPERĀCIJAS ATTĪSTĪBA	19
1.3. BIOEKONOMIKAS ATTĪSTĪBA	20
2. ZEMES PIEEJAMĪBA, ZEMES MOBILITĀTE UN ZEMES RESTRUKTURIZĀCIJA	22
2.1. ZEMES RAKSTUROJUMS UN IZMANTOŠANA LATVIJĀ	22
2.1.1. MELIORĀCIJA	25
2.1.2. DABAS AIZSARDZĪBAS TERITORIJAS	26
2.2. ZEMES IZMANTOŠANAS POTENCIĀLS	27
2.2.1. NEKOPTĀS PLATĪBAS	27
2.2.2. AIZAUGUŠĀS PLATĪBAS	27
2.3. ZEMES PIEEJAMĪBA	28
2.4. ATBALSTA PROGRAMMAS ZEMES PIEEJAMĪBAS VEICINĀŠANAI	30
2.4.1. ZEMES IEGĀDES KREDĪTĒŠANAS PROGRAMMA	30
2.4.2. ZEMES FONDS	31
3. SAIMNIECĪBU ĪPAŠNIEKU VECUMA STRUKTŪRAS ANALĪZE, FAKTORU IDENTIFICĒŠANA UN ANALĪZE, KAS KAVĒ JAUNU LAUKSAIMNIEKU IEKĻAUSĀNOS LAUKSAIMNIECĪBAS NOZARĒ	33
3.1. ANALĪZE, IZMANTOJOT CSP DATUS	33
3.2. ANALĪZE, IZMANTOJOT LAD DATUS	34
3.2.1. SADALĪJUMS VECUMGRUPĀS	34
3.2.2. SAIMNIECĪBU LIELUMS VECUMGRUPĀS	35
3.2.3. REĢIONĀLĀS VECUMA STRUKTŪRAS ATŠĶIRĪBAS	36
4. PĀRTIKAS NOZARES NOZĪME, SVARS DAŽĀDU LAUKSAIMNIECĪBAS NOZARU ATTĪSTĪBĀ UN VALSTS EKONOMISKĀS IZAUGSMES VEICINĀŠANĀ, LATVIJAS, BALTIJAS, ES UN GLOBĀLĀ MĒROGA KONKURĒTSPĒJAS NOVĒRTĒJUMS	39
4.1. PĀRTIKAS NOZARES IEGULDĪJUMS	39
4.2. GALVENO IZEJVIELAS IZMANTOŠANA	39
4.3. KONKURĒTSPĒJAS NOVĒRTĒJUMS	41
4.4. TIRGUS KONCENTRĀCIJA	44
4.5. MĒRĶTIECĪGUMS/EFEKTIVITĀTE PĀRTIKAS NOZARĒ	45

1. Lauksaimniecības nozaru attīstības tendences un perspektīvas, iespējamie izaicinājumi un grūtības

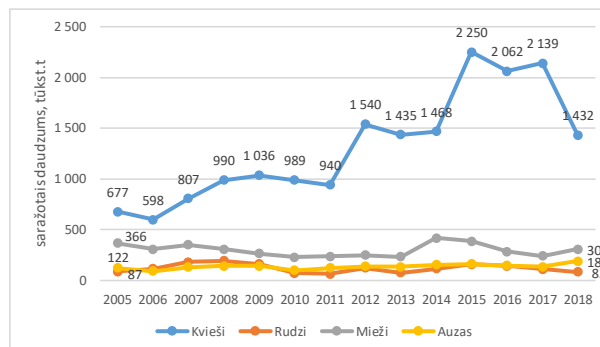
1.1. Lauksaimniecības nozaru attīstība

1.1.1. Graudkopība

Graudkopības būtisko lomu Latvijas lauksaimniecībā raksturo vislielākais īpatsvars kopējā lauksaimniecības preču struktūrā. Tā kā 2018. gads bija izņēmuma gads dēļ sliktiem agroklimatiskajiem apstākļiem, analīze ir veikta, izmantojot 2017. gada datus. Tā ir nozare ar pastāvīgu ražošanas rādītāju kāpumu (1.1. un 1.2. attēls). 2017. gadā graudaugi aizņēma 58% no sējumu kopplatības¹.

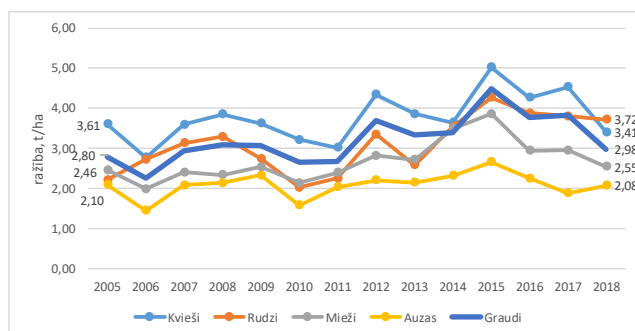

1.1. attēls. Saražoto un iepirkto graudu apjoms Latvijā 1995.-2018. gadā, tūkst.t

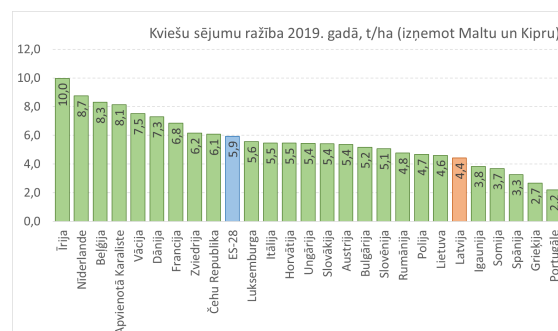

1.2. attēls. Saražoto graudu apjoms pa galvenajiem graudaugu kultūraugu veidiem Latvijā 2005.-2018. gadā, tūkst.t

Galvenais graudaugu kultūraugs Latvijas sējumu struktūrā ir kvieši (ziemas kvieši), kuru ražošanas pieaugums ir noteicis kopējā graudaugu apjoma pieaugumu. Saražoto kviešu apjoms no 2005. gada līdz 2017. gadam ir palielinājies no 677 tūkst. t līdz 2139 tūkst. t (gandrīz 3,2 reizes) un veidoja 79% no kopējā saražoto graudu apjoma. Arī rudzu un auzu ražošanas apjoms 2017. gadā, salīdzinot ar 2005. gadu, ir nedaudz palielinājies, savukārt miežu ražošanas apjoms ir samazinājies par 34%¹.

1.3. attēls. Galveno graudaugu kultūraugu ražība Latvijā 2005.-2018. gadā, t/ha

1.4. attēls. Kviešu ražība ES dalībvalstīs 2019. gadā, t/ha²

Vidējā graudaugu kultūraugu ražība kopš 2005.gada ir pieaugusi par 37%. Vislielākais ražības pieaugums 2017. gadā, salīdzinot ar 2005. gada rādītājiem, konstatēts rudziem (+81%), kam seko kvieši (+25%) un mieži (+20%)³ (3. attēls), graudaugu kultūraugu ražība 2019. gadā ir viena no zemākajām Eiropas Savienībā (ES) un atpaliek no ES-28 līmeņa par 25% (1.4. attēls).

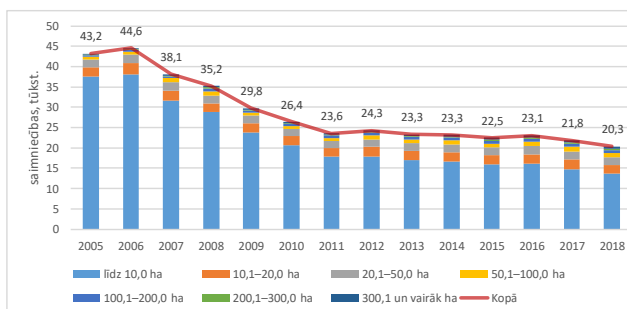
¹ Latvijas Lauksaimniecības universitāte. Zinātniskā pētījuma "Lauksaimniecības attīstības prognozēšana un politikas scenāriju izstrāde līdz 2050. gadam" projekta atskaite. 2018.gada 18.novembris: CSP

² Zemkopības ministrijas 07.03.2019. prezentācija "Kopējās lauksaimniecības politikas nākotne: SVID analīze", balstoties uz https://ec.europa.eu/agriculture/market-observatory/crops/cereals/statistics_en

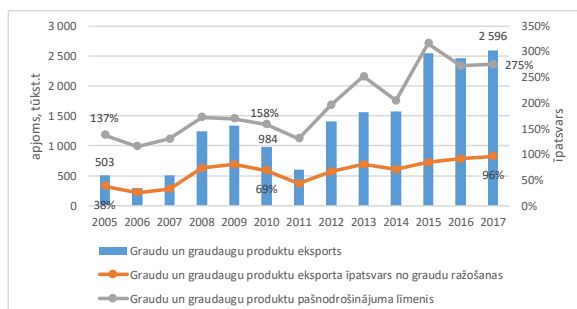
³ Latvijas Lauksaimniecības universitāte. Zinātniskā pētījuma "Lauksaimniecības attīstības prognozēšana un politikas scenāriju izstrāde līdz 2050. gadam" projekta atskaite. 2018.gada 18.novembris.

Ar graudaugu audzēšanu 2017. gadā kopā nodarbojās 21793 saimniecības un saimniecību skaita samazinājumu, salīdzinot ar 2016. gadu (-6%), var izskaidrot ar mazo saimniecību (līdz 10 ha) skaita samazināšanos. Salīdzinot ar 2005. gadu, graudkopības saimniecību skaits ir samazinājies gandrīz divas reizes un pēdējos gados stabilizējies aptuveni 22 tūkst. līmenī. Atbilstoši jau analizētajām graudaugu sējplatību tendencēm, samazinās saimniecību skaits ar platību līdz 50 ha, bet palielinās graudkopības saimniecību skaits ar platību virs 50 ha. Vislielāko ietekmi kopējā saimniecību skaita negatīvajā tendencē ir radījusi straujā mazo graudkopības saimniecību (līdz 10 ha) skaita samazināšanās (2,5 reizes 2017. gadā, salīdzinot ar 2005. gada rezultātu)³ (1.5. attēls).

Latvijā graudu ražošana ir orientēta uz eksportu un ražošanas attīstība ir tieši saistīta ar eksporta apjoma pieaugumu. 2015. gadā, salīdzinot ar 2005. gadu, graudu kopējais eksports ir būtiski palielinājies – no 503 tūkst. t līdz 2596 tūkst. t (5 reizes), savukārt eksporta īpatsvars ir palielinājies 2,2 reizes⁶ un sasniedz 91% no saražotā apjoma (1.6. attēls). Tomēr eksporta kopējā apjomā dominē nepārstrādāti graudi.

1.5. attēls. Saimniecību skaits pa saimniecību lieluma grupām atbilstoši graudaugu platībai un kopā Latvijā 2005.-2018. gadā, tūkst.

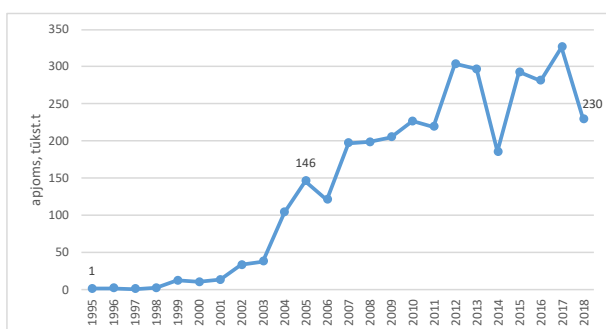

1.6. attēls. Graudu un graudaugu produktu (izteikti graudos) eksporta rādītāji, tūkst.t un pašnodrošinājums Latvijā 2005.-2017. gadā, %

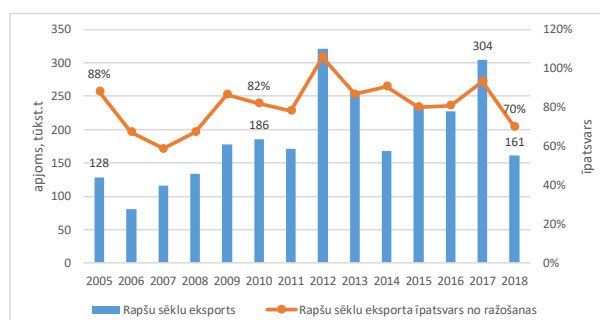
Nākotnē tiek prognozēta pavisam neliela graudaugu sējplatību palielināšanās. Galvenais graudkopības sektora izaicinājums ir saistīts ar eksporta produkcijas vērtības palielināšanu.

1.1.2. Eļļaugu un pākšaugu audzēšana

Galvenie eļļaugi, kas tie audzēti Latvijā ir rapši. Nenožīmīgās platībās tiek audzēti arī eļļas lini un kaņepes, tomēr to ražošanas apjomi ir nelieli. Rapši ir salīdzinoši jauns kultūraugs Latvijas lauksaimniecībā. Lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvās sabiedrības „Latraps” izveidošanās 2000. gadā veicināja ekonomiski pamatotu rapšu audzēšanu Latvijā. Kopumā nozares attīstība ir tieši saistīta ar norisēm ES biodegvielas industrijā.

1.7. attēls. Saražoto rapšu sēklu daudzums Latvijā 1995.-2018. gadā, tūkst.t

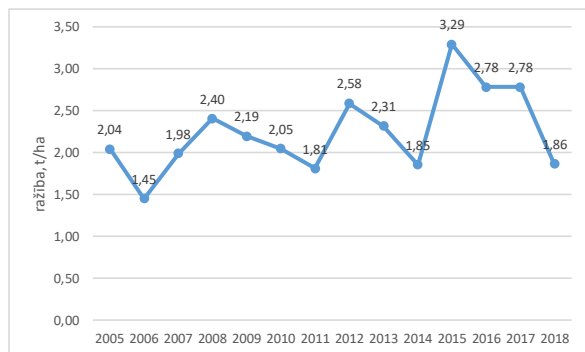

1.8. attēls. Rapšu sēklu eksports tūkst.t un īpatsvars ražošanas apjomā, % Latvijā 2005.-2018. gadā

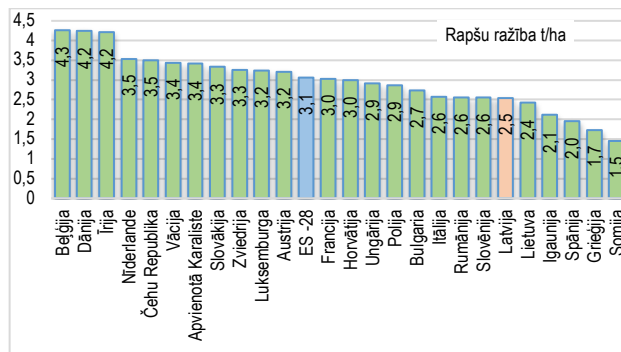
Rapšu eksporta apjoma svārstības ir tieši saistītas ar saražoto rapšu sēklu daudzumu konkrētajā gadā. Rapšu ražošana ir orientēta uz eksportu – visā analizētajā periodā lielākā daļa no Latvijā saražotajiem rapšiem tika eksportēta. 2017. gadā rapšu sēklu eksports veidoja 93% no ražošanas apjoma, kas ir

augstākais rādītājs pēc 2012. gada (jāņem vērā, ka eksporta apjomā var būt ietverts arī reeksports)⁴ (1.7. attēls).

Rapšu vidējā ražība ir bijusi svārstīga atkarībā no klimatisko apstākļu ietekmes un vasaras un ziemas rapšu īpatsvara sējumu struktūrā. Ļoti augsta ražība tika sasniegta 2015. gadā, savukārt 2006. un 2014. gados klimatiskie apstākļi bija visnepiemērotākie rapšu audzēšanai. Kopumā rapšu ražība ir palielinājusies no 2,04 t/ha 2005. gadā līdz 2,78 t/ha 2016. un 2017. gadā (+36%) (1.9. attēls) 21%⁴, bet joprojām ir viena no zemākajām ES un atpaliek no ES-28 sasniegtā līmeņa 2019. gadā par 21%⁵ (10.att).

1.9. attēls. Rapšu ražība Latvijā 2005.-2018. gadā, t/ha

1.10. attēls Rapšu ražība ES dalībvalstīs 2019.gadā, t/ha

Saskaņā ar prognozēm rapšu sējplatību apmērs pēc pieauguma 2017. un 2018. gadā samazināsies un būs stabils, 2050. gadā sasniedzot 105,8 tūkst. ha, kas ir par 10% mazāk nekā 2017. gadā (117,4 tūkst. ha). Palielinoties ražošanas efektivitātei, tiek prognozēts arī rapšu ražības pieaugums par 45% (no 2,78 t/ha 2017. gadā līdz 4,03 t/ha 2050. gadā)⁴, kas būs galvenais faktors rapšu kopražas un eksporta palielinājumam nākotnē.

Pākšaugu ražošanas pieaugums Latvijā sākās no 2009. gada, bet īpaši strauji ražošanas apjomi ir palielinājušies pēdējo trīs gadu laikā. Sadārdzīnoties importētajai lopbarībai, Latvijā sāka palielināties interese par pākšaugiem kā lopbarības augu. Savukārt būtisko pākšaugu platību pieaugumu 2015. gadā veicināja jaunās tiešmaksājumu sistēmas ieviešana, kas paredz zaļināšanu, kā arī īpašu atbalstu proteīnaugiem saistītā atbalsta veidā. Ražošanas apjoma pieaugums turpinās, 2016. gadā sasniedzot 125,4 tūkst. t, kas par 20% pārsniedz iepriekšējā gada sniegumu. Savukārt 2017. gadā ir vērojams vēl straujāks saražotā apjoma pieaugums (+36%, salīdzinot ar 2016. gadu). Lielāko daļu (82%) saražoto pākšaugu apjomā 2017. gadā veidoja lauka pupas⁶.

Analizētajā periodā ir ievērojami palielinājusies pākšaugu kopplatība – no 2,2 tūkst. ha 2005. gadā līdz 57,4 tūkst. ha 2017. gadā (26 reizes). Visstraujākais platības pieaugums vērojams 2015. gadā (2,7 reizes, salīdzinot ar platību 2014. gadā) un 2017. gadā (+37%, salīdzinot ar 2016. gadu). Saskaņā ar lauksaimniecības skaitīšanas un struktūras apsekojumu datiem, 2016. gadā Latvijā bija 2310 saimniecības, kas audzēja pākšaugus. Salīdzinot ar 2005. gadu, to skaits ir palielinājies 2 reizes. 2005. gadā vidējā pākšaugu platība vienā saimniecībā bija 1,3 ha, bet 2016. gadā tā bija palielinājusies līdz 18,1 ha (gandrīz 14 reizes)⁶.

Pākšaugu audzēšanas pieredze Latvijā ir salīdzinoši neliela, tāpēc nākotnē iespējams būtisks ražības pieaugums, uzlabojot audzēšanas agrotehniku. Tiek prognozēts, ka pākšaugu ražība palielināsies no 2,97 t/ha 2017. gadā līdz 4,78 t/ha 2050. gadā (+61%). Atbilstoši paredzētajam platību un īpaši ražības

⁴ Latvijas Lauksaimniecības universitāte. Zinātniskā pētījuma “Lauksaimniecības attīstības prognozēšana un politikas scenāriju izstrāde līdz 2050. gadam” projekta atskaite. 2018.gada 18.novembris.

⁵

[https://agridata.ec.europa.eu/extensions/DashboardCereals/OilseedProduction.html?selections=MS%20Name%20\(Production\)-United%20Kingdom\\$Year%20Limited%20\(Production\)-2019\\$Product%20\(Oilseeds%20Production\)-Rapeseed](https://agridata.ec.europa.eu/extensions/DashboardCereals/OilseedProduction.html?selections=MS%20Name%20(Production)-United%20Kingdom$Year%20Limited%20(Production)-2019$Product%20(Oilseeds%20Production)-Rapeseed)

⁶ Latvijas Lauksaimniecības universitāte. Zinātniskā pētījuma “Lauksaimniecības attīstības prognozēšana un politikas scenāriju izstrāde līdz 2050. gadam” projekta atskaite. 2018.gada 18.novembris.

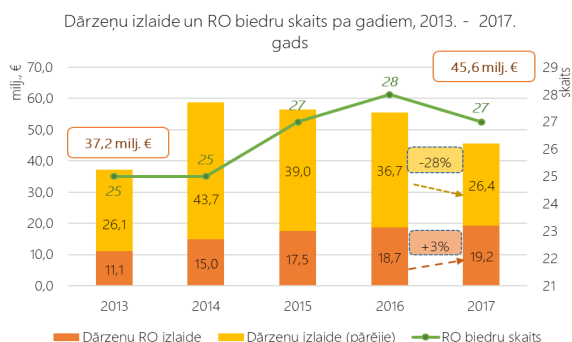
pieaugumam, ievērojami palielināsies arī saražotais apjoms. Tā 2030. gadā paredzēts saražot 233,9 tūkst. t jeb par 37% vairāk nekā 2017. gadā (170,8 tūkst. t)⁶.

1.1.3. Kartupeļu un dārzeņu audzēšana, augļkopība

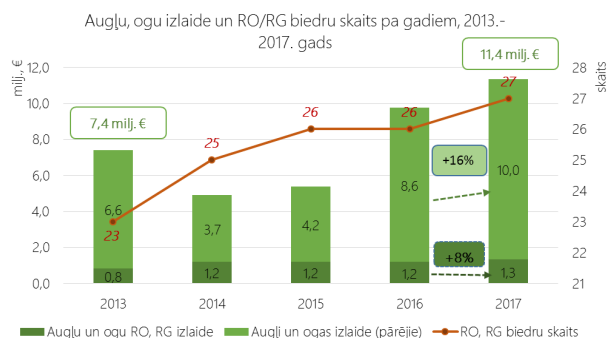
Kartupeļu platības Latvijā sāka samazināties jau no 90.-to gadu sākuma, jo samazinās kartupeļu audzēšanas apjoms pašpatēriņa vajadzībām. Prognozējams, ka, mainoties lauku saimniecību struktūrai, arī nākotnē kartupeļu platības samazināsies, tomēr šis process būs lēnāks. Salīdzinot ar situāciju 2017. gadā, kad kartupeļu stādījumu platības aizņēma 22,7 tūkst. ha, 2030. gadā prognozētās platības būs 16,4 tūkst. ha lielas, līdzīgi kā citām augkopības kultūrām, arī kartupeļiem tiek prognozēts ražības pieaugums no 18 t/ha 2017. gadā līdz 23 t/ha 2030. gadā (+28%). Tomēr ražības pieaugums nespēs kompensēt būtisko platību samazinājumu, tāpēc saražoto kartupeļu apjoms samazināsies. Salīdzinot ar 408,3 tūkst.t 2017. gadā, 2030. gadā tiks saražotas 336 tūkst. t jeb par 18% mazāk⁶.

Lai gan kopš 90.-to gadu sākuma dārzeņu audzēšanas apjomi Latvijā ir samazinājušies un šo nozari būtiski ietekmē importa produkcijas pieplūdums, tomēr tiek prognozēts, ka turpmāk ražošanas apjomi valstī varētu stabilizēties. Atbilstoši koncentrācijas procesiem nozarē, liela daļa produkcijas tiek saražota intensīva tipa saimniecībās, kas spēj nodrošināt ar importa produkciju konkurētspējīgas cenas. Tiek prognozēts, ka dārzeņu platības saglabāsies 2017. gada līmenī (8070 ha). Koncentrācija un ražošanas efektivitātes palielināšanās nodrošinās arī turpmāku ražības pieaugumu nozarē, tāpēc tiek prognozēta saražoto dārzeņu apjoma palielināšanās. Saražoto dārzeņu apjoms pakāpeniski palielināsies, sasniedzot 189 tūkst. t 2030. gadā. Līdz ar to ražošanas apjomi nozarē, salīdzinot ar situāciju 2017. gadā, būs lielāki – attiecīgi par 20% un būs nepieciešama audzēšanas efektivitātes palielināšanās visas veida saimniecībās⁶.

Augļkopības nozarē nākotnē tiek prognozēta stabilizācija, jo pastāv atbalsta politika nozares attīstībai, kā arī pietiekami prognozējama vietējā tirgus situācija. Ilggadīgo stādījumu platību prognoze visā periodā ir saglabāta 2017. gada līmenī (7600 ha). Tā kā lielākā daļa Latvijas augļudārzu pašlaik ir intensīvā tipa stādījumi, var prognozēt turpmāku ražības pieaugumu. Pēc būtiska ražošanas apjoma pieauguma 2018. gadā saražoto augļu un ogu apjoms turpmākajos gados palielināsies pakāpeniski. Salīdzinot ar situāciju 2017. gadā, kad tika saražotas 10,9 tūkst. t augļudārzu produkcijas, augļu un ogu ražošanas apjomi 2030. gadā sasniegs 26,2 tūkst. t (2,4 reizes vairāk)⁶.

1.10. attēls. Dārzeņu izlaide, milj.EUR un ražotāju organizāciju biedru skaits Latvijā 2013.-2017.gadā⁷

1.11. attēls. Augļu un ogu izlaide, milj.EUR un ražotāju organizāciju/grupu biedru skaits Latvijā 2013.-2017.gadā⁷

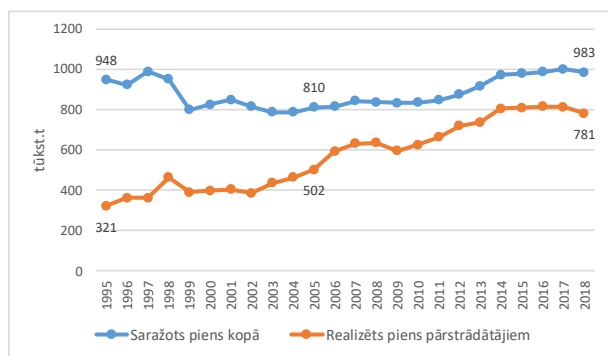
Dārzeņu nozarē samazinās ražotāju izlaide, kuri darbojas ārpus ražotāju organizācijām (1.10. attēls), bet augļkopībā stagnē ražotāju organizāciju un nozares attīstība (1.11. attēls).

1.1.4. Piena saimniecība

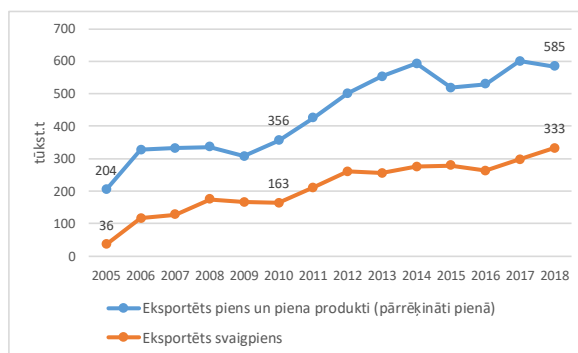
Kopš 2005. gada saražotā govju piena apjoms Latvijā ir pakāpeniski palielinājies, 2017. gadā sasniedzot 1 milj. t (+23%). Straujāks saražotā piena apjoma pieaugums bija vērojams laika posmā no 2012. līdz 2014. gadam. Investīciju piesaiste lielajās piena ražošanas saimniecībās un izdevīgi piena tirgus nosacījumi šajā laika periodā radīja labvēlīgu vidi lielo un augstāžīgo saimniecību attīstībai. Saražotā piena daudzums 2017. gadā ir nedaudz pārsniedzis 1995. gada līmeni (+5%). Tomēr, ņemot vērā

⁷ Zemkopības ministrijas 07.03.2019. prezentācija "Kopējās lauksaimniecības politikas nākotne: SVID analīze"

vēsturisko piena ražošanas apjomu 90. gadu sākumā, kad Latvijas teritorijā tika saražotas gandrīz 2 milj. t piena, pie labvēlīgiem tirgus nosacījumiem nozarē joprojām pastāv ievērojams izaugsmes potenciāls Vienlaikus īpaši strauji Latvijā ir palielinājies piena realizācijas apjoms pārstrādei - 2017. gadā tas veidoja 813 tūkst. t, kas ir par 62% vairāk nekā 2005. gadā (1.11. attēls). Pēdējo ~20 gadu laikā piena realizācija pārstrādes uzņēmumiem ir palielinājusies vairāk nekā divas reizes. Piena realizācijas apjoma straujo pieaugumu galvenokārt ir noteicis piena pašpatēriņa samazinājums – samazinājies ir gan to saimniecību skaits, kurās bija 1 vai dažas govys, gan arī kopējais piena patēriņš lopbarībā un uzturam, ko savukārt ir aizstājis piena ražošanas palielinājums komerciālās saimniecībās. Tomēr jāatzīmē, ka 1990. gadā iepirkta piena daudzums bija gandrīz 2 reizes lielāks nekā 2017. gadā (1 611 tūkst. t)⁸.

1.11. attēls. Saražotā un realizētā piena apjoms Latvijā 1995.-2018. gadā, tūkst.t

1.12. attēls. Piena un piena produktu eksports Latvijā 2005.-2018. gadā, tūkst.t

Realizācijai paredzētā piena ražošanas apjoma palielinājums pēdējos 12 gados lielā mērā bija saistīts ar piena un piena produktu eksporta pieaugumu. Eksporta īpatsvars ir palielinājies no 25% no kopējā piena ražošanas apjoma 2005. gadā uz 60% 2017. gadā. Sākot ar 2006. gadu Latvijā ir ievērojami palielinājies svaigpiena eksports, kas 2012. gadā sasniedza 36% no kopējā piena iepirkuma Latvijā. Pēdējo 6 gadu laikā svaigpiena eksporta apjoms ir stabilizējies un 2017. gadā tas veidoja pusi no kopējā piena produktu eksporta, salīdzinot ar 18% 2005. gadā (1.12. attēls)⁸.

Kopējais govju skaits Latvijā samazinās, tāpēc saražotā piena apjoma pieaugumu nodrošina piena izslaukuma palielinājums. Vidējais piena izslaukums valstī no 2005. līdz 2017. gadam ir palielinājies par 2161 kg (+50%), savukārt pārraudzībā esošo ganāmpulku govju vidējais izslaukums ir audzis pat par 2436 kg (+48%), 2017. gadā sasniedzot 7520 kg⁸.

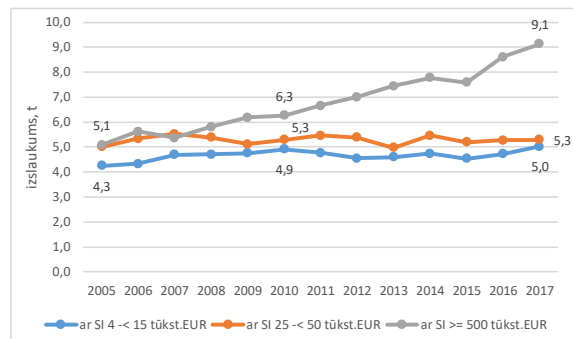
Analizējot SUDAT datus dažādās piena lopkopības saimniecību grupās, var secināt, ka saimniecību lielums būtiski ietekmē piena izslaukuma rādītājus. 2016. gadā saimniecībās ar standartizlaidi (SI) no 4 000 līdz 15 000 EUR vidējais izslaukums bija 4,7 t, bet saimniecībās ar SI virs 500 000 EUR – 8,6 t. Lielāko saimniecību grupā ir vērojams arī straujākais vidējā izslaukuma pieaugums – par 69% 2016. gadā, salīdzinot ar 2005. gada datiem. Šādi rezultāti norāda uz būtisku ražošanas efektivitātes pieaugumu lielajās piena lopkopības saimniecībās⁹ (1.13. attēls).

Latvijā ir ievērojami samazinājies kopējais piena lopkopības saimniecību skaits – no 59,6 tūkst. 2005. gadā uz 15,4 tūkst. 2017. gadā (gandrīz 3,9 reizes). Būtiskāko ietekmi radīja straujais mazo saimniecību skaita samazinājums – saimniecību ar 1-2 un 3-5 govīm skaits analizētajā periodā ir samazinājies attiecīgi 5,1 reizi un 3,8 reizes. Savukārt to saimniecību skaits, kurās ir 20 un vairāk govys, pēdējo divpadsmit gadu laikā ir pieaudzis par 50% (1.14. attēls). Mazo saimniecību skaita samazinājumu ietekmē gan ekonomiskie un tehnoloģiskie, gan sociālie faktori. Galvenie ekonomiskie un tehnoloģiskie faktori ir saimniecību konkurētspējas samazināšanās, tehnikas novecošanās, kā arī slaukšanas, turēšanas un kūtsmēsļu apsaimniekošanas prasību izmaiņas. Piensaimniecība mazajās

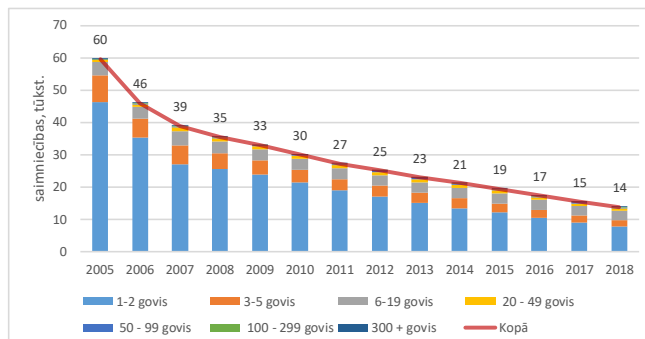
⁸ Latvijas Lauksaimniecības universitāte. Zinātniskā pētījuma “Lauksaimniecības attīstības prognozēšana un politikas scenāriju izstrāde līdz 2050. gadam” projekta atskaite. 2018.gada 18.novembris.

⁹ Latvijas Lauksaimniecības universitāte. Zinātniskā pētījuma “Lauksaimniecības attīstības prognozēšana un politikas scenāriju izstrāde līdz 2050. gadam” projekta atskaite. 2018.gada 18.novembris.

ģimenes saimniecībās ir tradicionāla darbības joma, bet, salīdzinot ar citiem sektoriem, tā prasa lielu roku darba ieguldījumu. Tāpēc, saimniecību īpašniekiem novecojot, atteikšanās no šīs darbības jomas ir racionāls lēmums. Samazinoties mazo saimniecību skaitam, palielinās vidējais slaucamo govju skaits vienā piena lopkopības saimniecībā. Lielākās saimniecības var nodrošināt intensīvai piensaimniecībai nepieciešamos apstākļus un palielināt izslaukumu. 2017. gadā vidēji vienā piena lopkopības saimniecībā bija 9,8 slaucamās govīs, salīdzinot ar 3,1 slaucamo govī 2005. gadā¹¹.

1.13. attēls. Piena izslaukums dažāda lieluma saimniecību grupās Latvijā 2005.-2016. gadā, t

1.14. attēls. Saimniecību skaits pa saimniecību lieluma grupām atbilstoši slaucamo govju skaitam un kopā Latvijā 2005.-2017. gadā, tūkst.

Kopumā šīs tendences norāda uz piena ražošanas sektora koncentrāciju - mazās saimniecības iziet no tirgus, bet lielākās konkurētspējīgākās saimniecības turpina attīstīties un palielināt govju skaitu. Ņemot vērā iepriekšminētos faktorus, kā arī darbaspēka izmaksu pieaugumu un investīciju piesaistes iespējas lielajās saimniecībās, var prognozēt, ka arī turpmāk paplašināsies lielo saimniecību grupa, bet mazo saimniecību skaits turpinās samazināties.

Prognozējot piena ražošanas apjomus, tiek novērtētas tendences trīs grupās – komerciāla piena ražošana piena pārstrādei, piena pašpatēriņš pārtikā un pašpatēriņš lopbarībā. Pamatojoties uz stabilajām pieauguma tendencēm, kas novērojamas pēdējos gados, tiek prognozēts piena ražošanas apjoma pakāpenisks palielinājums. Nozares veiksmīgas attīstības pamatnosacījumi ir labvēlīga cenu, atbalsta politikas un galveno izmaksu kombinācija, kā arī lopbarības iegūšanai nepieciešamo platību pieejamība. Saskaņā ar prognozēm 2030. gadā saražotais piena apjoms palielināsies līdz 1262,9 tūkst. t jeb par 27% vairāk nekā 2017. gadā, kad tika saražotas 998 tūkst. t piena¹¹.

Piena izslaukumam tiek prognozēts stabils palielinājums, 2030. gadā sasniedzot 8328 kg (+53%, salīdzinot ar 2017. gadu). Šo prognozi ietekmē vairāki faktori, pirmkārt, ražošanas intensifikācija, izvēloties augstākās šķirnes, pilnveidojot ciltsdarbu, barošanas un turēšanas tehnoloģijas, kas jau šobrīd veicina un arī turpmāk veicinās izslaukuma palielinājumu no govīs. Ražošanas intensifikāciju sekmē arī pieejamais ES finansējums investīcijām saimniecībās.

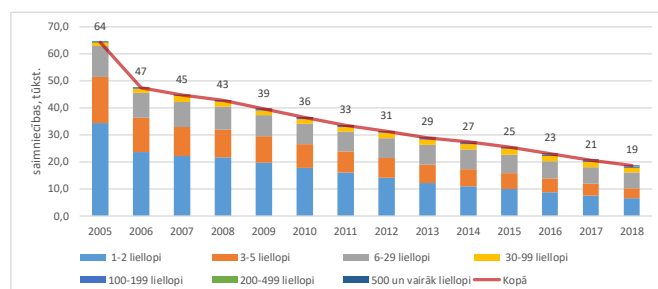
1.1.5. Gaļas ražošana

Liellopu gaļas ražošana no blakusnozares piena lopkopības saimniecībās pakāpeniski pārtop par specializētu nozari, kas izmanto gaļas šķirnes dzīvniekus un to krustojumus. Nozares attīstību ir veicinājis arī piena lopkopības saimniecību pārstrukturizācijas process. Salīdzinot ar 2005. gadu, saražotās liellopu gaļas daudzums 2017. gadā ir nedaudz samazinājies – no 20,4 tūkst. t uz 18,5 tūkst. t (-9%). Savukārt, salīdzinot ar 1995. gadu, liellopu gaļas ražošanas apjoma kritums ir ievērojams – gandrīz 2,6 reizes. Kautuvēs iegūtās liellopu gaļas daudzums (visi kautuvēs nokautie liellopi, ieskaitot pakalpojumu izmantošanu), salīdzinot ar 2005. gadu, ir pieaudzis par 11%. Pēc 2006. gada saražotās un kautuvēs iegūtās gaļas apjomi ir praktiski izlīdzinājušies. Latvijā joprojām gandrīz puse no kopējā kautuvēs iegūtās gaļas daudzuma ir govju gaļa. Analizētā perioda sākumā bija vērojams govju gaļas īpatsvara samazinājums, bet šobrīd tas ir pieaudzis – līdz 56% 2017. gadā¹⁰.

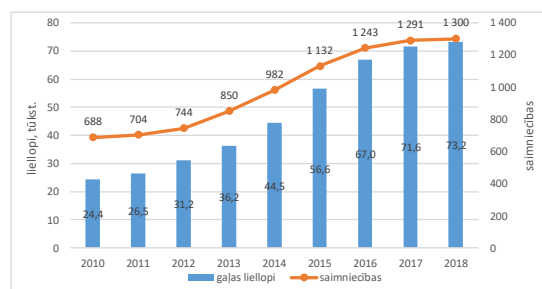
¹⁰ Latvijas Lauksaimniecības universitāte. Zinātniskā pētījuma “Lauksaimniecības attīstības prognozēšana un politikas scenāriju izstrāde līdz 2050. gadam” projekta atskaite. 2018.gada 18.novembris.

Nozarē ir ievērojami palielinājušies eksporta apjomi – no 3,4 tūkst. t 2005. gadā līdz 18,5 tūkst. t 2016. gadā (5,4 reizes). Eksporta apjoms 2016. gadā veidoja 75% no kopējās liellopu gaļas ieguves (t.i. liellopu gaļas ražošana kopā ar dzīvu liellopu eksportu). Ar 2006. gadu Latvijā ir būtiski palielinājies dzīvu liellopu eksporta apjoms, kas 2016. gadā sasniedza 5,3 tūkst. t. un veidoja gandrīz 30% no kopējā nozares eksporta apjoma.

Saimniecību, kurās tiek turēti liellopi, skaits ir ievērojami samazinājies – šādu saimniecību 2017. gadā bija gandrīz 3,1 reizi mazāk nekā 2005. gadā. Visstraujāk ir samazinājies saimniecību ar 1-2 liellopiem skaits, ievērojams skaita samazinājums ir vērojams arī saimniecību ar 3-5 liellopiem grupā (attiecīgi 4,5 un 4 reizes 2017. gadā, salīdzinot ar 2005. gadu). Vislielākais saimniecību skaita kritums ir noticis 2006. gadā. Savukārt grupās ar 30 un vairāk liellopiem saimniecību skaits ir palielinājies (1.15. attēls).

1.15. attēls. Saimniecību skaits pa saimniecību lieluma grupām atbilstoši liellopu skaitam un kopā Latvijā 2005.-2017. gadā, tūkst.

1.16. attēls. Pārraudzībā esošo saimniecību un gaļas liellopu skaits Latvijā 2010.-2017. gadā

Saimniecību skaits, kas Latvijā nodarbojas ar gaļas liellopu pārraudzību, katru gadu palielinās. 2016. gadā ar gaļas liellopu pārraudzību nodarbojās 1243 saimniecības, kas ir par 10% vairāk nekā 2015. gadā. 2017. gadā turpināja palielināties gan pārraudzības saimniecību skaits, gan gaļas šķirņu liellopu skaits tajās (1.16. attēls).

2017. gadā Latvijā bija reģistrētas 48,6 tūkst. zīdītājgovis un to skaits ir palielinājies gandrīz 9,6 reizes, salīdzinot ar 2005. gadu. Arī, salīdzinot ar 2016. gadu, zīdītājgovju skaits ir palielinājies (+9%). Kopējais gaļas liellopu skaits (tīršķirnes un gaļas krustojuma liellopi) Latvijā 2017. gadā bija 74,4 tūkst., kas ir par 16% vairāk nekā iepriekšējā gadā. Ar katru gadu palielinās gaļas šķirņu krustojumu un tādu specializēto gaļas šķirnes liellopu kā Šarolē, Limuzīnas un Aberdinangus skaits. No piena – gaļas šķirņu liellopiem Latvijā visvairāk tiek audzēti Simentāles šķirnes liellopi, kuru skaits pēdējo gadu laikā samazinās. 2017. gadā Latvijā visvairāk audzēja Šarolē šķirnes liellopus, kuru skaits, salīdzinot ar 2016. gadu, ir palielinājies par gandrīz 20%¹¹.

Nākotnē tiek prognozētas iespējas liellopu gaļas ražošanas attīstībai, jo Latvijā ir neizmantotas pļavu un ganību platības.

Pozitīvas tendences aitkopības nozarē pašlaik nosaka augošais pieprasījums pēc aitu gaļas, kā arī bioloģiskās saimniekošanas attīstība Latvijā. Sakarā ar aitu un kazu skaita samazināšanos, arī aitu un kazu gaļas ražošanas apjoms strauji samazinājās periodā pēc 1995. gada. Savukārt, sākot ar 2007. gadu vērojams pieaugums.

Aitu skaits no 2000. gadu pakāpeniski palielinās – 2017. gadā aitu skaits ir palielinājies par 40 tūkst. vai 56%, salīdzinot ar 1995. gadu, un par 70 tūkst. vai 2,7 reizes, salīdzinot ar 2005. gadu, jo ir pieaudzis pieprasījums pēc aitu gaļas iekšējā tirgū un palielinājies aitu gaļas eksports uz ES valstīm. Latvijā 2017. gadā bija reģistrētas 112 tūkst. aitas (tajā skaitā 66 tūkst. aitu mātes) un aitu skaits, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, ir palielinājies par 5%¹¹.

Prognozēts, ka aitkopības sektors turpinās attīstīties, tomēr šī prognoze ir optimistiska un sektora attīstība varētu būt lēnāka, jo, neskatoties uz salīdzinoši strauju izaugsmi, sektors joprojām nav atradis savu eksporta nišu un pārsvarā ir orientēts uz iekšējo tirgu. Orientācija uz iekšējo tirgu ir nopietns

¹¹ Latvijas Lauksaimniecības universitāte. Zinātniskā pētījuma “Lauksaimniecības attīstības prognozēšana un politikas scenāriju izstrāde līdz 2050. gadam” projekta atskaite. 2018.gada 18.novembris.

attīstības ierobežojums. Aitu skaita palielinājuma prognoze no 112,2 tūkst. 2017. gadā līdz 154,9 tūkst. 2030. gadā ir reāla, jo tā būs salīdzinoši neliela kopējā gaļas patēriņa daļa¹².

Kazkopības sektora produkcija ir pašpatēriņa un nišas produkti, kam Latvijā nav tik spēcīgu patērēšanas tradīciju, kā tas ir citās valstīs. Tas ierobežo iespējas iekšējā tirgū, kas savukārt neveicina kazkopības saimniecību attīstību līdz līmenim un ražošanas apjomam, kas ļautu sekmīgi eksportēt uz ārējiem tirgiem. Kazu skaitam tiek prognozēts neliels samazinājums. Sektora attīstības vēsturisko datu analīze nedod indikācijas par stabilu attīstības tendenci un pieņemot, ka sektors paliek uz iekšējo tirgu orientēts, nav pietiekama pamata uzskatīt, ka kazkopības produktu patēriņš varētu strauji palielināties. Saskaņā ar prognozēm kazu skaits samazināsies no 12,8 tūkst. 2017. gadā uz 12,1 tūkst. 2030. gadā¹².

1.1.6. Netradicionālās lauksaimniecības nozares

Laukos arvien vairāk savas pozīcijas nostiprina netradicionālās lauksaimniecības nozares. Dažādojot savu lauksaimniecisko ražošanu, uzņēmīgi lauksaimnieki rada jaunas darbavietas laukos, kā arī veicina ienākumu palielināšanos¹³.

Truškopības nozare ir viena no stabilākajām netradicionālās lauksaimniecības nozarēm. Šajā nozarē ir ātra aprīte, tajā tiek iegūta augstvērtīga gaļa un ādiņas, turklāt nozares pārstāvji aktīvi darbojas un reklamējas tūrisma jomā. Latvijā tiek audzēti galvenokārt gaļas šķirnes truši, kā arī truši, kas ir dekoratīvie mājas mīldzīvnieki. Nozares mērķis ir veicināt truškopības nozares izaugsmi augstvērtīgas produkcijas, galvenokārt gaļas, ieguvei un realizācijai, dodot ieguldījumu lauksaimniecības produktu ražošanā un sekmējot Latvijas lauksaimniecības attīstību. 2016. gadā Latvijā audzēto trušu skaits Latvijā samazinājās par 4,6% un bija 35,2 tūkstoši, taču novietņu skaits, kurās tika audzēti truši, palielinājās līdz 980 jeb par 5,7% salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu. Daudzās saimniecībās trušu audzēšana ir izvēlēta par papildnozari tradicionālajām lauksaimniecības nozarēm vai arī truši tiek audzēti tikai pašpatēriņam. Lai nodrošinātu vietējo un ārējo tirgu ar kvalitatīvu trušu gaļu, ir nepieciešams palielināt komerciālo ganāmpulku skaitu. Truškopības attīstībā jāorientējas galvenokārt uz kvalitatīvas jauntrušu gaļas ieguvī no 3–4 mēnešus veciem dzīvniekiem ar iespējami lielāku kautiznākumu un dzīvsvaru, kā arī uz vaislas materiāla ražošanu un perspektīvā arī uz jaunu, Latvijas apstākļiem piemērotu trušu šķirņu veidošanu¹³.

Kažokzvēru audzēšana – 2016. gadā Lauksaimniecības datu centrā reģistrēto ūdeļu un lapsu skaits samazinājās attiecīgi par 13,3%, un 34,1%. Savukārt nutriju un šinšillu daudzums palielinājās attiecīgi par 20% un 4,3%.

Savvaļas dzīvnieku audzēšana slēgtās platībās ir kļuvusi par atzītu un nozīmīgu augstas rentabilitātes netradicionālās lauksaimniecības nozari Latvijā. Savvaļas dzīvnieku audzēšana veicina mazvērtīgo zemju izmantošanu lauksaimniecībā, tūrisma attīstību un nodarbinātības iespējas, turklāt iegūtā gaļa un ragi tiek piedāvāti eksportam. Savvaļas dzīvnieku audzēšanu slēgtās platībās Latvijā vada un koordinē Bioloģisko lauksaimnieku un savvaļas dzīvnieku audzētāju asociācija. Asociācijas biedri nodarbojas ar staltbriežu, dambriežu, muflonu, stirnu, sumbru, mežacūku un citu savvaļas dzīvnieku (vītņragu kazu, kalnu kazu, jaku utt.) audzēšanu. 2016. gadā Latvijā bija reģistrētas 157 novietnes ar savvaļas dzīvniekiem – par 2,5% mazāk nekā iepriekšējā gadā. Kopējais savvaļas dzīvnieku skaits 2016. gadā salīdzinājumā ar 2015. gadu samazinājās par 12%. Analizējot dzīvnieku skaita mainību pa sugām, var secināt, ka 2016. gadā ir palielinājies staltbriežu un dambriežu skaits, tā liecinot par šo dzīvnieku sugu popularitāti. Lai izkoptu dzīvniekus ar labu ātraudzību, lielu ragu masu un atbilstošu ragu formu, kā arī pareizu eksterjeru, ir izstrādātas staltbriežu un dambriežu ciltsdarba programmas, kuru mērķis ir izveidot Latvijas asinšlīnijas staltbriežu un dambriežu populāciju. Latvijā briežkopības saimniecības ir orientētas galvenokārt uz briežu gaļas ražošanu, mīksto ragu ieguvī, dzīvnieku selekciju un komercmedību organizēšanu. Meža dzīvnieku gaļa, kas izceļas ar savu dabiskumu un specifiskajām garšas īpašībām, ir pieprasīta restorānos, tai ir arī labas eksporta iespējas¹⁴.

¹² Latvijas Lauksaimniecības universitāte. Zinātniskā pētījuma “Lauksaimniecības attīstības prognozēšana un politikas scenāriju izstrāde līdz 2050. gadam” projekta atskaite. 2018.gada 18.novembris.

¹³ Zemkopības ministrija, Latvijas lauksaimniecība 2017, 170 lpp.

¹⁴ Zemkopības ministrija, Latvijas lauksaimniecība 2017, 170 lpp.

Strausu audzēšana kā netradicionālās lauksaimniecības nozare Latvijā aizsākās 2003. gadā un turpināja strauji attīstīties, taču 2008. gadā, sākoties ekonomiskajai krīzei, saimniecību daudzums, kurās audzē strausus, strauji saruka, tomēr pēdējos gados to skaits ir stabilizējies. Šīs nozares galvenais mērķis ir iegūt gaļu, ādu, olas un vaislas cāļus ganāmpulku pavairošanai. Daudzas saimniecības audzē eksotiskos putnus tūristu piesaistīšanai. Pēc LDC datiem, 2016. gadā Latvijā bija reģistrētas 18 saimniecības, kurās tiek audzēti strausi, un tas ir par divām vairāk nekā iepriekšējā gadā. Savukārt izaudzēto putnu skaits tajās samazinājās par 16% un bija 225 strausi. Gandrīz visas strausu audzētāju saimniecības ir iesaistījušās lauku tūrismā un eksotiskie putni paredzēti viesu priekam un izklaidei. Attīstoties gastronomiskajam tūrismam, arvien vairāk tiek ražota ne tikai strausu gaļa un olas, bet arī dažādi novatoriski šo produktu izstrādājumi gan vietējā tirgus vajadzībām, gan eksportam. Kaut gan šo putnu gaļa ir pieprasīta Latvijas un Eiropas tirgū un arī vietējie lauksaimnieki izrāda interesi par strauskopību, strausu audzēšana Latvijā neattīstās. Lai šī nozare Latvijā kļūtu stabila un perspektīva, būtu nepieciešams valsts atbalsts un ilgstoša un spēcīga kooperācija, kas spētu nodrošināt produkciju lielā apjomā ar iespējami mazākiem ieguldījumiem. Uzņēmējdarbības uzsākšanai nozarē ir nepieciešamas lielas investīcijas strausu mītņu un inkubatoru ierīkošanā un ganāmpulku izveidē¹⁴.

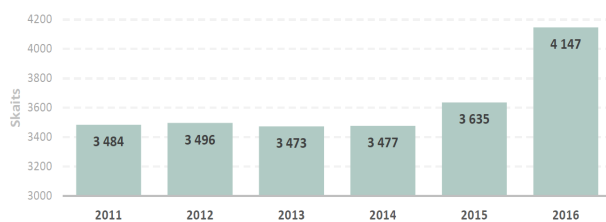
Mērķtiecīga vīngliemežu audzēšana Latvijā tika aizsākta jau 20. gs. 90. gadu vidū, taču nozares attīstība bija diezgan lēna. Lielākā rosība Latvijā bija vērojama krīzes laikā, kad jaunā biznesa nozare solīja uzņēmējiem labu peļņu. Taču nozarē noturējās vien neliels skaits uzņēmēju. Lielās uzņēmējdarbības uzsākšanas izmaksas, laiks, kas nepieciešams vīngliemežu izaudzēšanai, kā arī uzpircēju piedāvātā zemā cena neveicināja izaugsmi. Patlaban, pēc Pārtikas un veterinārā dienesta datiem, valstī ir reģistrētas 220 gliemežu audzētavas, taču aktīvi darbojas krietni mazāk. Latvijā tiek audzētas divu ēdamo gliemežu sugas – parku jeb īstie vīngliemeži (*Helix pomatia*) un lielie (ātraudzīgie) dārza gliemeži (*Helix aspersa*). Vairāk piemēroti audzēšanai Latvijā ir tieši parka vīngliemeži, kas labi pielāgojušies mūsu dabas apstākļiem. No vīngliemežu gaļas tiek ražotas dažādas delikateses, kas tiek piedāvātas vietējā tirgū un eksportētas uz ārvalstīm¹⁴.

Interese par slieku audzēšanu kā uzņēmējdarbību Latvijā radās pavisam nesen – 2010. un 2011. gadā. Latvijā sliekkopjus pārstāv trīs sabiedriskās organizācijas – biedrības „Latvijas Slieku audzētāju asociācija” un „Latvijas Biohumusa Ražotāju Asociācija”, kā arī sabiedriskā organizācija „Latvijas Sliekkopības biedrība”. Pārtikas un veterinārajā dienestā ir reģistrētas 32 slieku audzētavas, kas ir par četrām audzētavām mazāk nekā iepriekšējā gadā. Sliekkopību kā papildnozari pamatsaimniekošanai izvēlas galvenokārt lauku saimniecības. Pieprasījums pēc slieku saražotā biohumusa – organiskā mēslojuma, ko var izmantot zemes auglības uzlabošanai kā bioloģiskās, tā arī piemājas saimniecībās, – pieaug gan Latvijā, gan citās valstīs. Lai biohumusu varētu eksportēt uz ārvalstīm, Latvijas sliekkopjiem ir jānodrošina pastāvīga produkcijas kvalitāte un stabils apjoms. Tāpat sliekas izmantojamas makšķerēšanā, jaunputnu un sivēnu barošanā (kā dzīvnieku barības piedeva), kā arī pārstrādei proteīnā. Slieku audzēšanas procesā tiek pārstrādāti organiskie atkritumi (kūtsmēsli, augu un citas pārtikas atliekas), kas veicina vides sakārtošanu¹⁵.

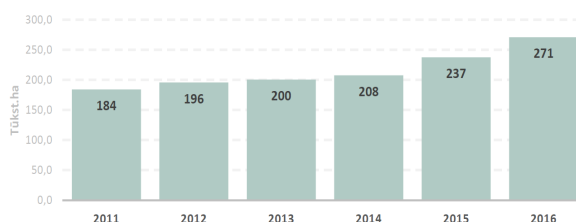
1.1.7. Bioloģiskā lauksaimniecība

Pēdējā desmitgadē ir strauji palielinājies gan bioloģisko produktu ražotāju skaits, gan bioloģiskās lauksaimniecības platība. Arī Latvijā bioloģiskās lauksaimniecības nozare turpina attīstīties, un tajā iesaistās arvien jauni uzņēmumi. 2016. gada beigās bija 4147 saimniecību, kas nodarbojās ar bioloģisko lauksaimniecību, un tas ir par 511 jeb 14% saimniecībām vairāk nekā iepriekšējā gadā. Kopumā pēdējo sešu gadu laikā bioloģiski sertificēto saimniecību skaits ir stabils. Tas izskaidrojams ar to, ka Lauku attīstības programma paredz atbalsta maksājumus lauku saimniecībām un pārstrādes uzņēmumiem, lai uzlabotu ekonomiskās darbības rādītājus un konkurētspēju¹⁵.

¹⁵ Zemkopības ministrija, Latvijas lauksaimniecība 2017, 170 lpp.

1.16. attēls. Bioloģiski sertificēto saimniecību skaits Latvijā 2011.-2016. gadā

1.17. attēls. Bioloģiskajā lauksaimniecībā sertificētā platība Latvijā 2011.-2016. gadā, tūkst. ha

Vislielāko bioloģiski sertificēto un pārejas perioda LIZ platību (bez ilggadīgajiem zālājiem, pļavām un ganībām) 2016. gadā, tāpat kā iepriekšējos gados, aizņēma graudaugi – 47,8 tūkst. ha, t.i., 6,7 % no graudaugu kopējās platības valstī. Saražotais bioloģisko graudu apjoms kārtējo gadu ir palielinājies – 2016. gadā par 7,70 tūkst. t., sasniedzot 85,5 tūkst. t, kas ir 3,2% no graudu kopējā daudzuma; tāpat ir palielinājies saražotā piena, vistu olu, dārzenu, augļu un ogu daudzums. Bioloģiskajās saimniecībās saražotais kartupeļu un medus apjoms ir palicis gandrīz nemainīgs salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu, bet saražotais gaļas apjoms – samazinājies. Bioloģiskai lauksaimniecībai ir raksturīga daudznozaru ražošana. Tāpat kā iepriekšējos gados, lopkopības nozarē dominē piensaimniecība. 2016. gadā tika saražots 98,0 tūkst. t piena, no kurām 97,7 tūkst. t bija govju piens un 0,28 tūkst. t – kazas piens. 2016. gadā saražotais gaļas apjoms samazinājās līdz 1,6 tūkst. t, tomēr turpināja pieaugt liellopu un aitas gaļas īpatsvars: liellopu gaļa bija 88% un aitas gaļa – 7% no bioloģiski saražotās gaļas apjoma. Kopumā 2016. gadā bioloģisko produktu īpatsvars nepārsniedza 5% no kopējās saražotās lauksaimniecības produkcijas. Izņēmums bija medus, kura ražošanas kāpums bija 7,1 %, sasniedzot 30,3 %, un piens (9,9 %). Lai veicinātu bioloģiskās lauksaimniecības produktu nokļūšanu tirgū, 2016. gadā turpinājās atbalsts no valsts subsīdijām primārās produkcijas, apstrādātās un pārstrādātās produkcijas ražotājiem, kas piedalījās bioloģiskās lauksaimniecības shēmā, nodrošinot produkcijas realizāciju mazumtirdzniecībā¹⁵.

Bioloģiskajai lauksaimniecībai, tāpat kā iepriekš minētajām netradicionālajām lauksaimniecības nozarēm Latvijā ir attīstības iespējas, ja tiek nodrošināta lauksaimnieku un operatoru godīga konkurence un efektīvāka iekšējā tirgus darbība, kā arī saglabāta un veicināta patērētāju uzticēšanās bioloģiskajiem produktiem.

1.2. Lauksaimniecības galveno rādītāju raksturojums

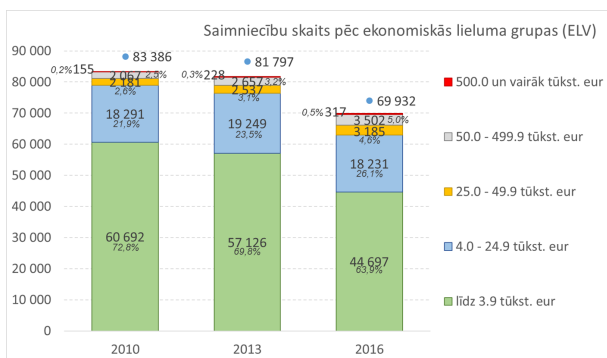
1.2.1. Saimniecību skaits un nodarbinātība

Latvijā samazinās lauku saimniecību skaits. Ja 2001.gada Centrālā statistikas pārvalde lauksaimniecības skaitīšanā konstatēja, ka par 1 ha lielāku zemes platību apsaimnieko 140 835¹⁶ saimniecības, tad 2016. gadā saimniecību skaits bija 69932 jeb samazinājums 50%. Laika periodā no 2010. gadā saimniecību skaita samazinājās par 16%, turklāt visvairāk ir samazinājies mazo saimniecību (līdz 3,9 tūkst. EUR SI) skaits – par 15 995 jeb 26%, palielinoties saimniecību skaitam ar ekonomisko lielumu virs 25 tūkst. EUR¹⁷ (1.18. attēls).

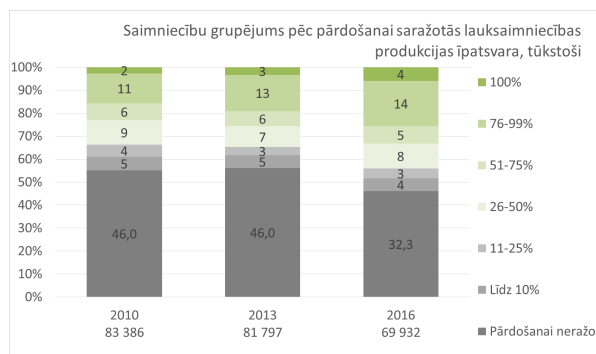
Lielākā daļa lauku saimniecības Latvijā ir pašpatēriņa, jo 2010. gadā tādas bija 46%, bet 2016. gadā – 32% no kopējā saimniecību skaita. Savukārt vairāk nekā pusi (50%) no saražotās produkcijas pārdod attiecīgi tikai 28% un 31% no kopējā saimniecību skaita (1.19. attēls).

¹⁶ Centrālā statistikas pārvalde, Latvijas 2001.gada lauksaimniecības skaitīšanas rezultāti, 420.lpp.

¹⁷ Zemkopības ministrijas 07.03.2019. prezentācija “Kopējās lauksaimniecības politikas nākotne: SVID analīze”

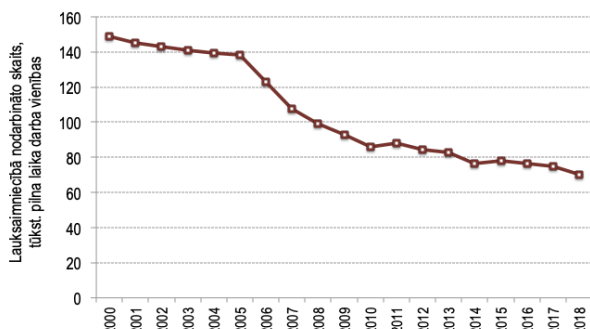

1.18. attēls. Saimniecību skaits un struktūra ekonomiskā lieluma grupās Latvijā 2010., 2013. un 2016. gadā, tūkst.

1.19. attēls. Saimniecību grupējums pēc pārdošanai saražotā lauksaimniecības produkcijas īpatsvara Latvijā 2010.-2016. gadā, tūkst.

Samazinoties nelielo saimniecību skaitam un intensificējot lauksaimniecisko ražošanu, samazinās arī kopējais lauksaimniecībā nodarbināto skaits un 2018.gadā nozarē tika nodarbināti ~70 tūkst. pilna laika darbinieki (PLE)¹⁸ (1.20. attēls). Darbaspēka ieguldījums lauksaimniecības nozarēs ir atšķirīgs (1.21. attēls) un, lai nākotnē saglabātu nodarbinātību lauku teritorijās, ir jāveicina tādu nozaru un sektoru attīstība, kur darba patēriņš ir salīdzinoši lielāks, piemēram, lopkopība, augļkopība un dārzenkopība.

1.20. attēls. Lauksaimniecībā nodarbināto skaits Latvijā 2000.-2018. gadā, tūkst. PLE

	Darbaspēka ieguldījums (stundās)			
	Lielās saimniecības	Vidējās saimniecības	Mazās saimniecības	Ļoti mazās saimniecības
Apļaušana	6	8	12	25
Graudaugi	15	19	32	60
Zīdītājgovis	17	17	25	50
Kartupeļi	80	183	248	350
Piens	80	104	200	480
Dārzeni	314	410	605	650
Augļi	468	550	655	655

1.21. attēls. Darbaspēka ieguldījums atkarībā no saimniecības lieluma un lauksaimnieciskās aktivitātes Latvijā 2017. gadā, stundas

1.2.2. Produktivitāte un efektivitāte

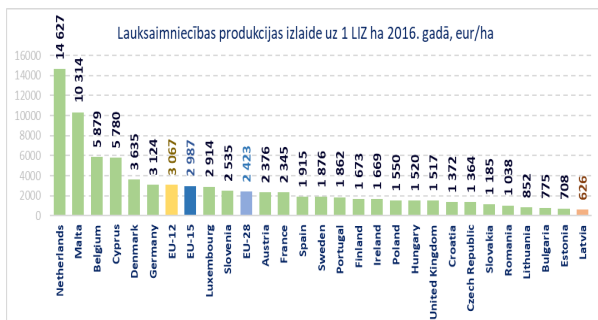
Lai gan lauksaimniecības produktivitāte Latvijā 2005.-2016.gadā ir palielinājusies 1,3 reizes straujāk kā vidēji ES (1.23. attēls), tomēr joprojām, rēķinot lauksaimniecības produkcijas izlaidi uz 1 ha lauksaimniecībā izmantojamās zemes (LIZ), tā ir zemākā ES (1.22. attēls)¹⁹.

Līdzīgi kā produktivitāte lauksaimniecībā kopumā, Latvijā zema ir arī atbalsta atdeve 2016. gadā – 3,4 EUR, rēķinot lauksaimniecības produkcijas izlaidi uz vienu saņemtā atbalsta EUR un tas ir trešais zemākais rādītājs ES dalībvalstīs un ir tikai 46% no vidējā ES dalībvalstu līmeņa, tas ir tikpat cik Bulgārijā un par 0,1 EUR augstāks kā Slovākijā un liecina par nelielu produkcijas vērtību kopā nozarē¹⁹.

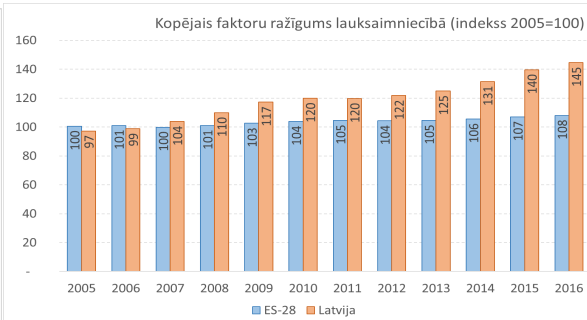
Latvijā lauksaimniecības preču izlaidi palielinājums 2018. gadā salīdzinājumā ar 2004. gadu, kad iestājāmie ES, tiek prognozēti 203% apmērā (pieaugums 103%), savukārt izmaksas pieaug straujāk nekā izlaide – 254% (palielinājums 154%) un abi šie rādītāji palielinās straujāk nekā vidēji ES – attiecīgi pieaugums 22% un 41% un liecina par salīdzinoši zemu lauksaimniecības produktu izlaidi līmeni 2004. gadā (1.24. attēls) un neefektīvu ražošanu¹⁹.

¹⁸ A.Nipers, LLU. Situācija lauksaimniecībā un nākotnes izaicinājumi. Prezentācija reģionālajām konferencēm 2019.gadā

¹⁹ Zemkopības ministrijas 07.03.2019. prezentācija "Kopējās lauksaimniecības politikas nākotne: SVID analīze"

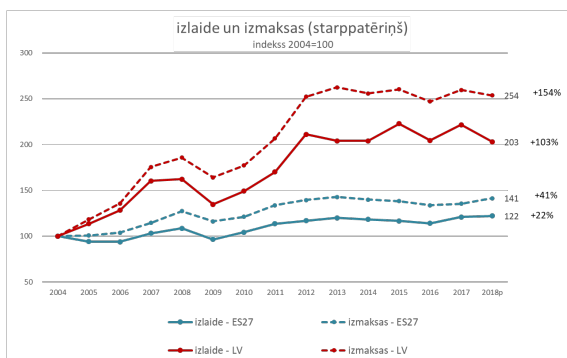
1.22. attēls. Lauksaimniecības produkcijas izlaide uz 1 ha LIZ ES dalībvalstīs 2016. gadā, EUR/ha

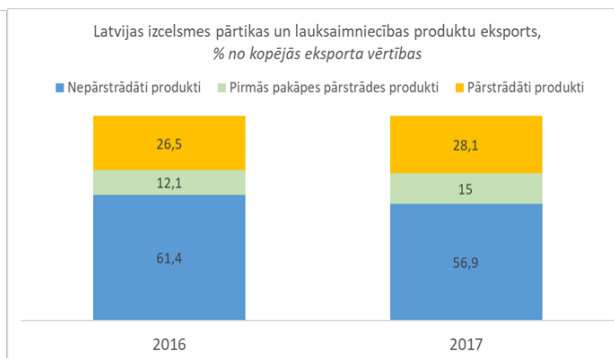
1.23. attēls. Kopējais faktoru ražīguma indekss ES un Latvijā 2005.-2016. gadā

Lai arī 2016.-2017. gadā nedaudz samazinās nepārstrādātu lauksaimniecības produktu vērtība kopējā eksporta vērtībā, tomēr primārie lauksaimniecības produkti joprojām dominē eksportā, sasniedzot 57% 2017. gadā (1.25. attēls)¹⁹.

Nākotnē ir nepieciešams turpināt palielināt produkcijas izlaides vērtību, it sevišķi nozarēs ar augstāku produkcijas vērtību no viena LIZ hektāra un samazināt izejvielu īpatsvaru produkcijas eksportā.

1.24. attēls. Produkcijas izlaides un izmaksu indeksi Latvijā un ES 2004.-2018. gadā

1.25. attēls. Pārtikas un lauksaimniecības produktu eksports Latvijā 2016.-2017. gadā, % no kopējās eksporta vērtības

Latvijā galvenajās lauksaimniecības nozarēs kultūraugu ražīgums un lauksaimniecības dzīvnieku produktivitāte, lai arī palielinās, tomēr būtiski atpaliek no ES vidējā rādītāja (skatīt 1.1. nodaļu).

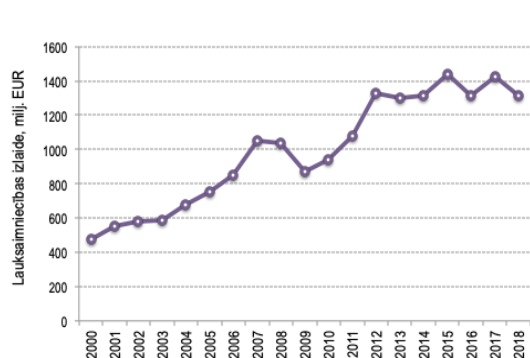
1.2.3. Pievienotā vērtība

Centrālās statistikas pārvaldes apkopotie dati liecina, ka 2018. gadā turpinājās ekonomikas augšupeja, iekšzemes kopproduktam (IKP) palielinoties par 4,8 % salīdzinājumā ar 2017. gadu. IKP faktiskajās cenās bija 29,5 mlj. EUR. Lauksaimniecībā, mežsaimniecībā un zivsaimniecībā 2018. gadā pieaugums bija 3 %. Tomēr lauksaimniecības nozarē bija ievērojams kritums par 12 %, tajā skaitā augkopības nozares samazinājums novērtēts 21 % apmērā. Graudu kopražā bija par 24 % mazāka nekā iepriekšējā gadā, un tas ir zemākais graudu kopievākums un vidējā graudaugu ražība no viena hektāra pēdējo gadu laikā. Lopkopības nozares attīstība saglabājās tuvu iepriekšējā gada līmenim (samazinājums par 0,3 %). Mežsaimniecības un mežizstrādes nozare iepriekšējā gada laikā pieaugusi par 21%. Zivsaimniecības nozares pievienotā vērtība palielinājās par 5 %²⁰.

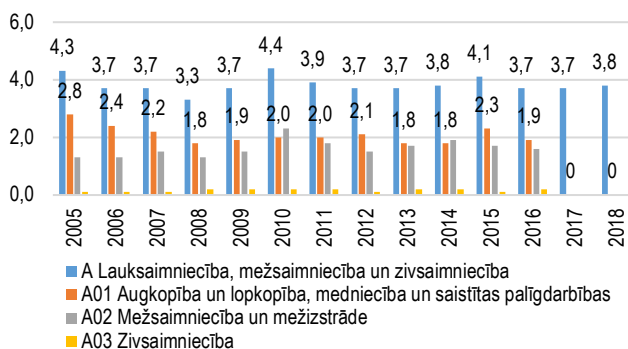
Lauksaimniecības izlaides vērtības izmaiņas lauksaimniecībā rada ražošanas apjoma un cenu svārstības un tās dinamika laika periodā pēc 2000. gada ir bijusi mainīga (1.26. attēls), tomēr kopumā vērojams

²⁰ Centrālā statistikas pārvalde. <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/ekonomika/ikp/meklet-tema/2538-iekšzemes-kopprodukts-2018-gada>

stabila palielināšanās tendence²¹. Ņemot vērā lauksaimniecības nozaru attīstības prognozes, turpmāk plānots pakāpenisks pievienotās vērtības palielinājums²².

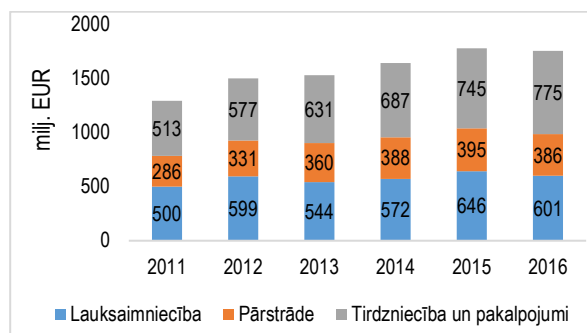
1.26. attēls. Produkcijas izlaide lauksaimniecībā Latvijā 2000.-2018. gadā, milj.EUR

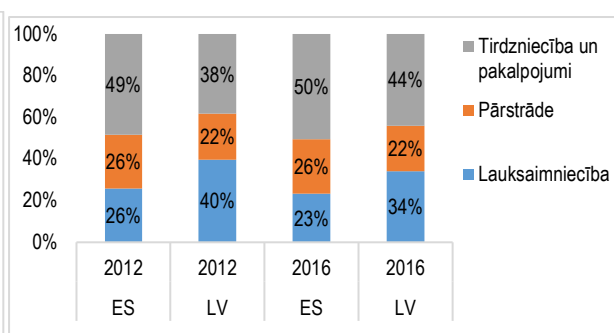
1.27. attēls. Lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības un šo nozaru īpatsvars kopējā pievienotajā vērtībā Latvijā 2005.-2018. gadā, %²³

Kopējā pievienotajā vērtībā lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības (NACE 2. red. A, fakt. cenās) īpatsvars saglabājas salīdzinoši zems un svārstās no 4,4% 2010. gadā līdz 3,3% 2008.gadā, pēdējos gados aizņemot 3,7%-3,8% no kopējās pievienotās vērtības. Savukārt augkopības un lopkopības, medniecības un saistītas palīgdarbības (NACE 2. red., A01 fakt.cenās) aizņem vien 1,8% - 2,8% no kopējās pievienotās vērtības (1.27. attēls).

Lauksaimnieku radītā pievienotā vērtība samazinās arī pārtikas ķēdē un veidoja tikai 1/3 2016. gadā (1.28. un 1.29. attēls)²⁴.

1.28. attēls. Pievienotās vērtība atsevišķās nozarēs 2011.-2016.gadā, milj.EUR

1.29. attēls. Pievienotās vērtības struktūra atsevišķās nozarēs Latvijā un ES 2012.un 2016.gadā, %

1.2.4. Ienākumi

Lauksaimniecības dzīvotspēju nosaka tās spēja radīt ienākumus. Kopējie ienākumi lauksaimniecībā (aprēķini veikti izmantojot lauksaimniecības ekonomisko kopaprēķina datus, balstoties uz ikgadējiem zemkopības ministrijas ziņojumiem par lauksaimniecību) analizētajā periodā no 2000.-2017. gadam ir palielinājušies 4,9 reizes un to ir ietekmējuši gan ražotās produkcijas apjoms, gan izlietojums, gan produkcijas pārdošanas cenas, gan saņemtie atbalsta maksājumi, gan ražošanas izmaksas un citi ienākumu pārdali noteicošie rādītāji (1.30. attēls).²⁵ Sevišķi strauji lauksaimniecībā ienākumi ir

²¹ A.Nipers, LLU. Situācija lauksaimniecībā un nākotnes izaicinājumi. Prezentācija reģionālajām konferencēm 2019.gadā

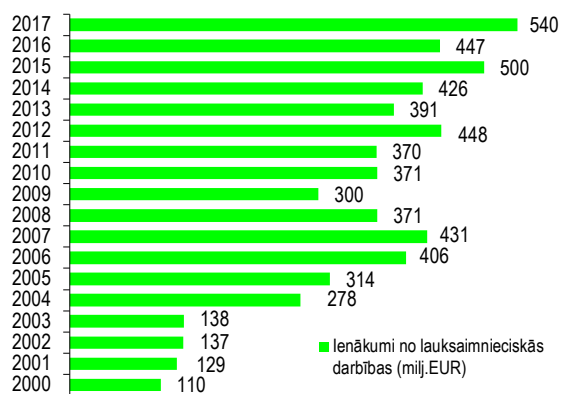
²² Latvijas Lauksaimniecības universitāte. Zinātniskā pētījuma "Lauksaimniecības attīstības prognozēšana un politikas scenāriju izstrāde līdz 2050. gadam" projekta atskaite. 2018.gada 18.novembris.

²³ Centrālā statistikas pārvalde. IKG10_060. Kopējās pievienotās vērtības sadalījums pa darbības veidiem. http://www.csb.gov.lv/lv/stats_table_metadata/18/TARGET=_blank<Metadati>

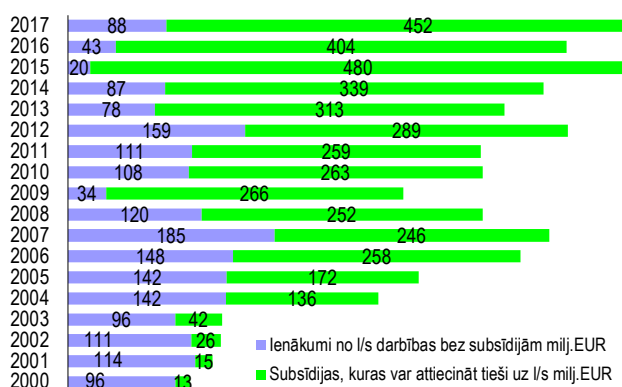
²⁴ Zemkopības ministrijas 07.03.2019. prezentācija "Kopējās lauksaimniecības politikas nākotne: SVID analīze"

²⁵ Autoru aprēķini, izmantojot Zemkopības ministrijas ikgadējos ziņojumus par lauksaimniecību

palielinājušies pēc Latvijas iestāšanās ES, kad 2004.gadā tie pieaug 2 reizes salīdzinājumā ar 2003.gadu, jo pirmo reizi tika saņemti ES tiešmaksājumi.

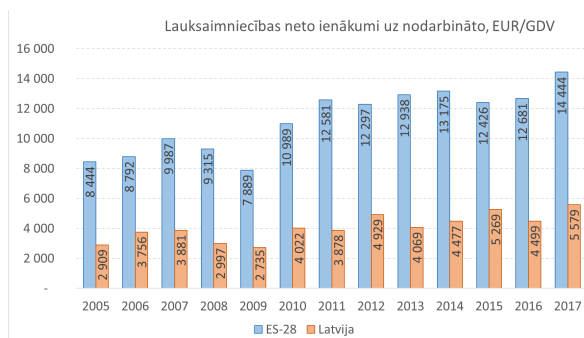
1.30. attēls. Ienākumi no lauksaimnieciskās darbības Latvijā 2000.-2017. gadā, milj. EUR

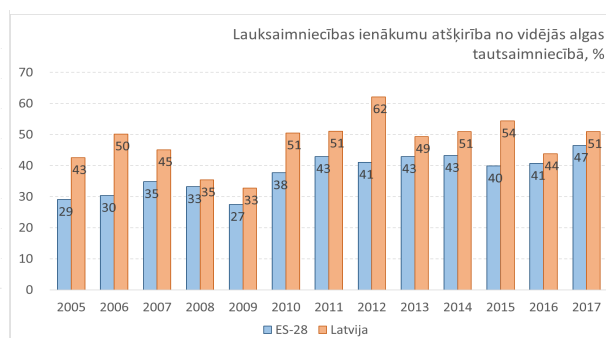
1.31. attēls. Ienākumi no lauksaimnieciskās darbības, t.sk. subsīdijas, Latvijā 2000.-2017. gadā, milj.EUR

Ja pirms iestāšanās ES dažādi atbalsta maksājumi subsīdiju veidā svārstījās no 12-30% (2000.-2003. gadā) kopējos lauksaimniecības ienākumos, tad lauksaimniecības ienākumu pieaugumu pēdējos gados nosaka tieši atbalsta apjoma palielinājums (1.31. attēls). Ja 2015.gadā subsīdiju apjoms ir bijis 5 reizes, tad 2017. gadā jau 5,4 reizes vairāk kā ienākumi no lauksaimnieciskās darbības, ko nosaka tirgus.

Neskatoties uz kopējo ienākumu palielināšanās tendenci lauksaimniecībā, rēķinot ienākumus uz vienu nodarbināto, tie ir palielinājušies tikai 2 reizes 2017. gadā salīdzinājumā ar 2005. gadu un ir ievērojami zemāki kā ES vidēji – tikai 39% 2017. gadā²⁶, rēķinot vidēji uz pilnu gada darba vienību (GDV) (1.32. attēls).

1.32. attēls. Lauksaimniecības neto ienākumi uz vienu nodarbināto ES un Latvijā 2005.-2017. gadā, EUR/GDV

1.33. attēls. Lauksaimniecības ienākumu atšķirība no vidējās algas tautsaimniecībā ES un Latvijā 2005.-2017. gadā, tūkst.

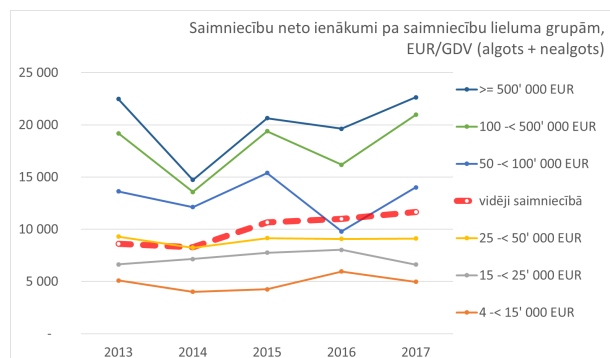
Ienākumi uz vienu nodarbināto lauksaimniecībā Latvijā ir ne tikai zemāki nekā vidēji ES, bet ievērojami atpaliek no vidējās darba algas tautsaimniecībā. Latvijā lauksaimniecībā nodarbināto algas atšķirības ir no 33% 2009. gadā līdz 51% 2017. gadā un uzrāda nelielu atšķirību samazināšanās tendenci. Tai pat laikā ES ir novērojams straujāks lauksaimniecībā un tautsaimniecībā vidēji atšķirības samazināšanās temps (no 29% 2005. gadā līdz 47% 2017. gadā), savukārt Latvijā šis temps ir salīdzinoši neliels (attiecīgi no 42% līdz 51%)²⁷ (1.33. attēls).

Rēķinot ienākumu līmeni dažāda lieluma saimniecību grupās (1.34. attēls), var redzēt, ka 2013.-2017. gadā vidēji tam ir tendence palielināties. Salīdzinoši stabils, lai arī neliels, ienākumu līmenis veidojas mazajās un vidējās saimniecībās (lieluma grupā līdz 50 000 EUR), bet straujākus gan

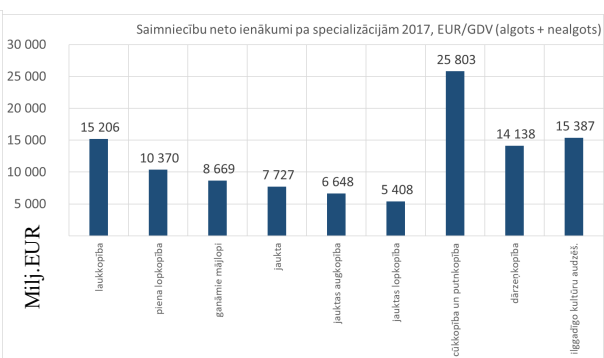
²⁶ Zemkopības ministrijas 07.03.2019. prezentācija “Kopējās lauksaimniecības politikas nākotne: SVID analīze”

²⁷ Zemkopības ministrijas 07.03.2019. prezentācija “Kopējās lauksaimniecības politikas nākotne: SVID analīze”

ienākuma palielinājumu, gan kritumu ir piedzīvojušas lielākās saimniecības (lieluma grupā virs 50 000 EUR), rēķinot vidēji uz vienu GDV²⁷.

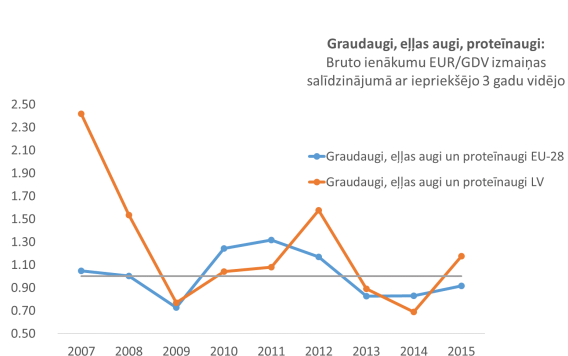
1.34. attēls. Saimniecību neto ienākumi dažādās saimniecību lielumu grupās Latvijā 2013.-2017. gadā, EUR/GDV

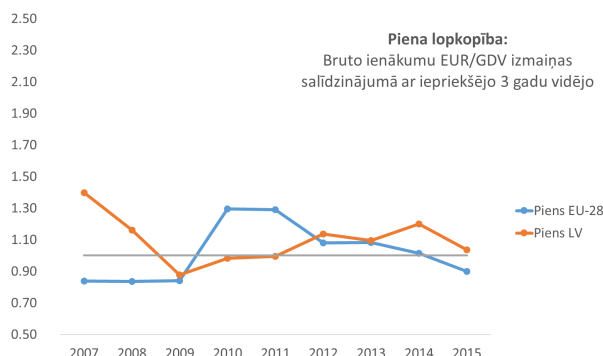
1.35. attēls. Saimniecību neto ienākumi dažādās specializācijas grupās Latvijā 2017. gadā, EUR/GDV

Dažādas specializācijas saimniecību ienākumi ir atšķirīgi – 2017. gadā visaugstākie tie ir bijuši cūkkopības un putnkopības saimniecībās 25 803 EUR/GDV, ilggadīgo kultūraugu audzēšanā – 15 387 EUR/GDV, laukkopībā – 15 206 EUR/GDV un dārzeņkopībā 14 138 EUR/GDV, savukārt zemākie – jauktās lopkopības un jauktās augkopības specializācijas saimniecībās – attiecīgi 5 404 un 6 648 EUR/GDV (1.35. attēls)²⁷.

Saimniecību ienākumi ir atkarīgi no situācijas tirgū, ko nosaka galvenokārt svārstīgās lauksaimniecības produktu cenas. Analizējot divu galveno lauksaimniecības sektoru (piena lopkopības un graudaugu, eļļaugu un proteīnaugu audzēšanu) bruto ienākumu svārstības ir nozīmīgākas salīdzinājumā ar 3 iepriekšējo gadu vidējo, Latvijā tās ir ievērojami lielākas nekā vidēji ES (1.36. un 1.37. attēls)²⁸. Tādējādi Latvijas lauksaimniekiem ir jārēķinās ar lielāku tirgus risku kā vidēji ES.

1.36. attēls. Bruto ienākumu izmaiņas graudaugu, eļļas augu, proteīnaugu sektorā salīdzinājumā ar iepriekšējo 3 gadu vidējo Latvijā 2007.-2015. gadā, EUR/GDV

1.37. attēls. Bruto ienākumu izmaiņas piena lopkopībā salīdzinājumā ar iepriekšējo 3 gadu vidējo Latvijā 2007.-2015. gadā, EUR/GDV

1.2.5. Risku pārvaldības instrumentu izmantošana

LR Ministru kabinets (MK) 2019. gada 12. februāra sēdē izskatīja informatīvo ziņojumu “Par lauksaimniecības platību apdrošināšanas sistēmas pilnveidošanu”²⁹.

Tajā uzsvērts, ka ir vērojama tendence arvien vairāk apdrošināt sējumus un lauksaimniecības dzīvniekus, un tas liecina, ka palielinās lauksaimnieku aktivitāte šī riska vadības instrumenta izmantošanā savu saimniecību ražošanas riska faktoru mazināšanai. Pēc ZM rīcībā esošās informācijas,

²⁸ Zemkopības ministrijas 07.03.2019. prezentācija “Kopējās lauksaimniecības politikas nākotne: SVID analīze”

²⁹ Informatīvais ziņojums Par lauksaimniecības platību apdrošināšanas sistēmas pilnveidošanu, pieejams <http://tap.mk.gov.lv/mk/tap/?pid=40468700>

sējumus ir iespējams apdrošināt pret tādiem riska faktoriem kā krusa, lietusgāzes, pārziemošana (ziemāju sējumiem) un vētra. Apdrošināmo riska faktoru sarakstā nav sausuma, jo tas iestājas ļoti reti (iepriekš – 2006. gadā) un mēdz skart plašu teritoriju. Tāpat ir jāņem vērā, ka apdrošināšanas pakalpojumu piedāvājums tiek sagatavots atbilstoši lauksaimnieku pieprasījumam. Lauksaimnieki nav gatavi papildus piemaksāt par polisi, ja konkrētais riska faktors ir iespējams tikai pēc 10–15 gadiem. Savukārt pārziemošana, krusa, vētra un lietusgāzes ir uzskatāmi par regulāriem un lokāla rakstura riska faktoriem. Piemēram, krusa var skart pat tikai vienu saimniecību. ZM kopīgi ar Latvijas vadošajiem sējumu apdrošinātājiem vērtē iespējas, lai ar apdrošinātāju, pārpadrošinātāju un valsts līdzdalību izveidotu apdrošināšanas iespēju tādām katastrofālam riska faktoram kā sausums. Lauksaimnieki, kas apdrošināšanu uzskata par finansiālu neizdevīgu, lai gan ir paredzēts atbalsts apdrošināšanas polises iegādes izdevumu daļējai segšanai, var veidot savu finanšu uzkrājumu pašu saimniecībā²⁹.

Informatīvajā ziņojumā “Par lauksaimniecības platību apdrošināšanas sistēmas pilnveidošanu” uzsvērts, ka, lai motivētu lauksaimniekus izmantot apdrošināšanu nelabvēlīgu laikapstākļu radītu zaudējumu kompensēšanai, par apdrošinātājām sējumu un stādījumu platībām ir pieejams atbalsts apdrošināšanas polises iegādes izmaksu daļējai segšanai. Atbalsta pasākums tiek īstenots Lauku attīstības programmas 2014.-2020. gadam pasākuma “Riska pārvaldība” apakšpasākumā „Ražas, dzīvnieku un augu apdrošināšanas prēmija” saskaņā ar Ministru kabineta 2015. gada 25. augusta noteikumiem Nr. 492 “Noteikumi par valsts un Eiropas Savienības atbalsta piešķiršanu ražas, dzīvnieku un augu apdrošināšanai 2014.-2020. gada plānošanas periodā. 2016. gadā izmaksāts atbalsts 2,77 milj. EUR, 2017. gadā – 3,07 milj. EUR, līdz 21.12.2018. – 3,49 milj. EUR²⁹.

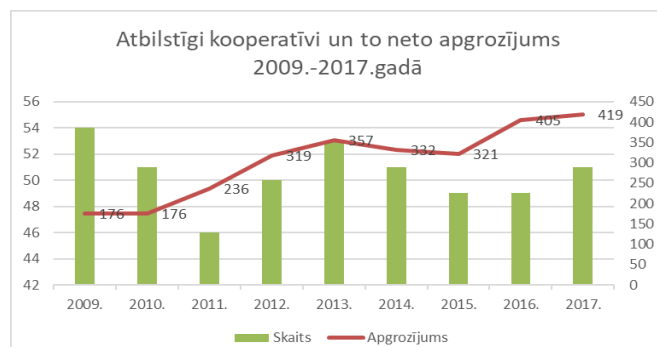
Apdrošināšanas mērķis ir aizsargāt lauksaimniekus no apdrošināšanas programmā iekļautajiem riskiem, tādejādi kompensējot neiegūto ražu un peļņu. Pēdējie lielākie kompensāciju maksājumi no valsts un ES budžeta līdzekļiem tika izmaksāti sakarā ar Āfrikas cūku mēri, lietus nodarītajiem zaudējumiem augkopības sektorā 2017. gadā un sakarā ar neiesētiem vai zaudētiem ziemāju sējumiem 2018. gadā 2017. gada lietavu dēļ.

MK protokola 4. punkts nosaka, ka ZM turpmāk nevar iesniegt MK jautājumus dabas apstākļu svārstību nodarīto zaudējumu atlīdzināšanai, jo ir pieejams daļējs atbalsts lauksaimniekiem apdrošināšanas polises iegādei³⁰.

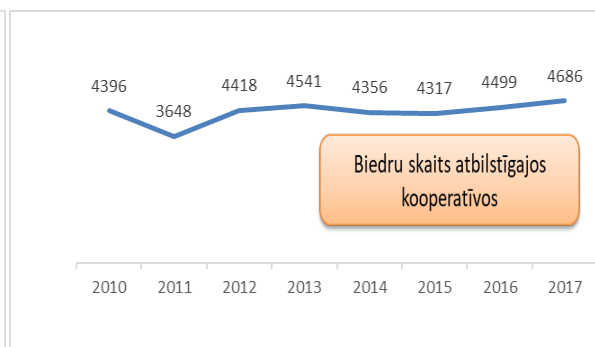
Tāpēc 2021.-2027. gadā jāturpina apdrošināšanas sistēmas pilnveide sadarbībā ar privātajām apdrošināšanas kompānijām un apdrošināšanas polišu daļēja subsidēšana.

1.2.6. Kooperācijas attīstība

Lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvo sabiedrību galvenais uzdevums ir veicināt un meklēt jaunu noieta tirgu biedru saražotās lauksaimniecības produkcijas realizācijai, kā arī rūpēties par biedru konkurētspējas un labklājības palielināšanu.

1.38. attēls. Atbilstīgi kooperatīvi un to neto apgrozījums Latvijā 2009.-2017. gadā, milj.EUR

1.39. attēls. Biedru skaits atbilstīgajos kooperatīvos Latvijā 2010.-2017. gadā

³⁰ MK sēdes 2019.gada 12.februārī protokollēmums nr.7/25, pieejams <http://tap.mk.gov.lv/mk/tap/?pid=40468700>

Labvēlīgas valsts atbalsta politikas dēļ no 2000. gada Latvijā sāka veidoties konkurētspējīgas pakalpojumu kooperatīvās sabiedrības. Tomēr lauksaimnieki piesardzīgi iesaistās lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvo sabiedrību darbībā³¹.

2017. gadā lauksaimniecībā darbojās 51 kooperatīvs, t.sk. 20 darbojās piena lopkopības nozarē, 17 – graudkopībā, 6 – augļkopības un dārzenkopības nozarēs, 3 mežkopībā un pa vienam gaļas lopkopībā un lauksaimniecības pakalpojumu jomā.

Kooperatīvos bija 4 686 biedru un šo kooperatīvu kopējais apgrozījums sasniedza 419 milj. EUR (1.38.un 1.39. attēls)²⁸.

Tomēr Latvijā nepietiekami veidojas jauni un lēni paplašinās esošie atbilstīgie kooperatīvi.

1.3. Bioekonomikas attīstība

2017. gada 19. decembrī Latvijas Ministru kabinets pieņēma zināšanai informatīvo ziņojumu “Latvijas Bioekonomikas stratēģija 2030” (LIBRA), ko sagatavoja ZM sadarbībā ar Latvijas Lauksaimniecības universitāti³².

Latvija ir pirmā no jaunajām ES-13 dalībvalstīm, kas izstrādājusi nacionālo Bioekonomikas stratēģiju. ES šāda stratēģija ir izstrādāta 2012. gadā un precizēta 2018. gadā.

Bioekonomika ir tautsaimniecības daļa, kur ražošanas procesā ilgtspējīgā un pārdomātā veidā tiek izmantoti atjaunojamie dabas resursi (augi, dzīvnieki, mikroorganismi u.c.), lai ražotu pārtiku un barību, industriālos produktus un enerģiju.

Bioekonomiku veidojošās nozares ir lauksaimniecība, zivsaimniecība, pārtikas rūpniecība, mežsaimniecība, kokrūpniecība, celulozes un papīra rūpniecība, kā arī atsevišķi ķīmiskās rūpniecības, biotehnoloģiju un enerģētikas nozaru sektori. Bioekonomikas nozares ir tautsaimniecības attīstības pamats, tās stiprina Latvijas teritorijas dzīvotspēju, un tām piemīt liels izaugsmes potenciāls labi apmaksātu darba vietu radīšanā.

Latvijas Bioekonomikas stratēģija 2030 paredz zināšanās balstītas bioekonomikas attīstību, tādējādi kāpinot iesaistīto nozaru produkcijas eksporta un pievienoto vērtību. LIBRA ir ilgtermiņa stratēģija vienam no Latvijas prioritārajiem ekonomikas attīstības virzieniem “Viedās specializācijas stratēģijā” (RIS3 virziens “Zināšanu ietilpīga bioekonomika”). Šajā stratēģijā ir iezīmēti bioekonomikas attīstības mērķi, virzieni un konceptuālie pasākumi. Bioekonomikas stratēģijas virzieni jāņem vērā, nākotnē izstrādājot Latvijas plānošanas dokumentus.

LIBRA vīzija: Latvijas bioekonomikas nozares ir inovāciju līderes dabas kapitāla vērtības saglabāšanā, palielināšanā un efektīvā un ilgtspējīgā izmantošanā Baltijas valstīs.

LIBRA mērķi ir īstenojami trīs galvenajās jomās:

- 1) nodarbinātības veicināšana un saglabāšana bioekonomikas nozarēs līdz 128 tūkst. nodarbināto;
- 2) bioekonomikas produktu pievienotās vērtības palielināšana vismaz līdz 3,8 mljrd. EUR 2030. gadā;
- 3) bioekonomikas eksporta produkcijas vērtības palielināšana vismaz līdz 9 mljrd. EUR 2030. gadā.

Tradicionālo bioekonomikas nozaru pētniecības izcilība un efektīva zināšanu pārnese ir priekšnoteikumi bioekonomikas attīstības stratēģisko mērķu sasniegšanai.

³¹ Zemkopības ministrija, Latvijas lauksaimniecība 2017, 170 lpp.

³² Informatīvais ziņojums Latvijas Bioekonomikas stratēģija 2030, pieejams <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40433525&mode=mk&date=2017-12-19>

Bioekonomikas nozaru attīstību ietekmē mērķtiecīga biomasas pielietojuma veicināšana tautsaimniecībā kopumā, tostarp būvniecībā, apstrādes rūpniecībā (tekstilrūpniecībā, ķīmiskajā rūpniecībā u.c.), kā arī enerģētikā, kas būtu īpaši jāveicina pēc 2020. gada, jo tas sekmētu:

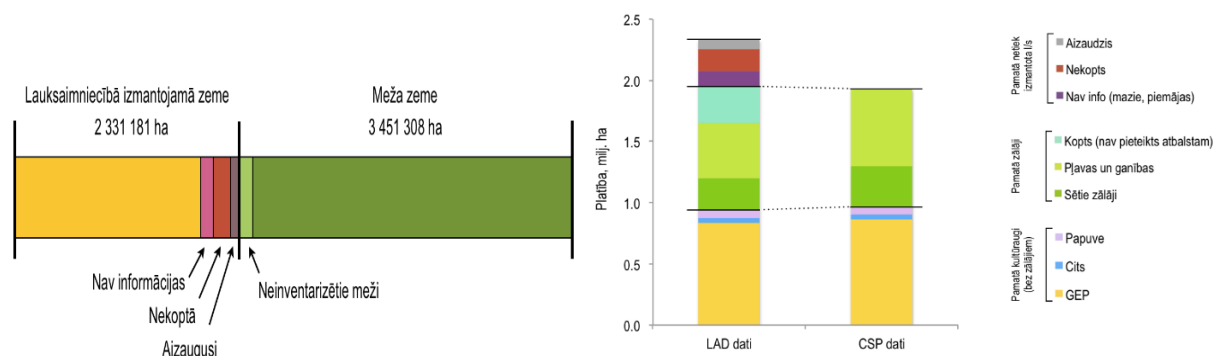
- ✓ Valsts ekonomisko attīstību un darbavietu izveidi un saglabāšanu;
- ✓ Teritoriju līdzsvarotu attīstību;
- ✓ Apkārējās vides saglabāšanu;
- ✓ Mērķtiecīgu bioekonomikas zinātniskā potenciāla izmantošanu.

2. Zemes pieejamība, zemes mobilitāte un zemes restrukturizācija

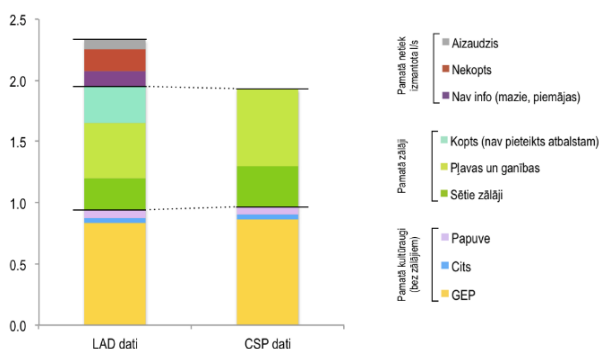
2.1. Zemes raksturojums un izmantošana Latvijā

2018. gada 1. janvārī Valsts zemes dienestā (VZD) ir reģistrēta kopējā Latvijas teritorija 6,45 milj. ha³³.

Kopējā meža zemes platība Latvijā 2016. gadā veidoja 3,45 milj. ha jeb 53,4% no kopējās Latvijas teritorijas (2.1. attēls). Lielāko daļu no Latvijas mežu zemes platībām aizņem priede (998,2 tūkst. ha), bērzs (871,1 tūkst. ha), egle (544,1 tūkst. ha), baltalksnis (212,5 tūkst. ha), apse (197,3 tūkst. ha) un melnalksnis (92,9 tūkst. ha). No citām koku sugām (33,5 tūkst. ha) izplatītākie ir osis (40%), ozols (28%), blīgzna (8%) un liepa (5%), kamēr citas sugas veido vēl mazākas platības. Vairāk par 10% no meža teritorijas 2016. gadā aizņēma platības, kuras bija inventarizētas, bet nebija reģistrētas kā mežaudzes, bet neinventarizētie meži aizņēma 4% no kopējās meža zemes platības³⁴.

2.1. attēls. Lauksaimniecībā izmantojamās zemes un meža zemes nodalījums Latvijā 2016. gadā

2.2. attēls. Lauksaimniecībā izmantojamā un izmantotā zeme pēc LAD un CSP datiem Latvijā 2016. gadā

Lauksaimniecībā izmantojamās zemes platība saskaņā ar VZD datiem 2016. gadā bija 2,33 milj. ha jeb 36% no kopējās valsts teritorijas. Savukārt kopējā lauksaimniecībā izmantojamās zemes un meža zemes platību sadalījuma shēma ir atspoguļota 2.1. attēls

Dažādos informācijas avotos ir atrodama atšķirīga informācija par lauksaimniecībā izmantojamās zemes platības lielumu Latvijā. Lielā mērā tas ir skaidrojams ar atšķirībām izmantotajās definīcijās. 2.2. attēls ir redzams, ka galvenās atšķirības LAD un CSP datos par lauksaimniecībā izmantojamo zemi rada LAD uzskaitītās aizaugušās un nekoptās platības, kā arī platības, par kurām nav informācijas. LAD atbilstoši savām funkcijām veic uzskaiti par atbalsta maksājumiem, tāpēc papildus tiek izdalītas koptas, bet atbalstam nepieteiktas platības.

Kopumā 2016. gadā Latvijā LAD ir apkopojis informāciju par 2,33 milj. ha lauksaimniecībā izmantojamo zemju, lielākā daļa no tām (71%) ir pieteikta atbalsta maksājumiem. Koptās platības aizņem 84% no LIZ platības, nekoptās platības aizņem 8%, bet aizaugušās platības – 3%³⁵.

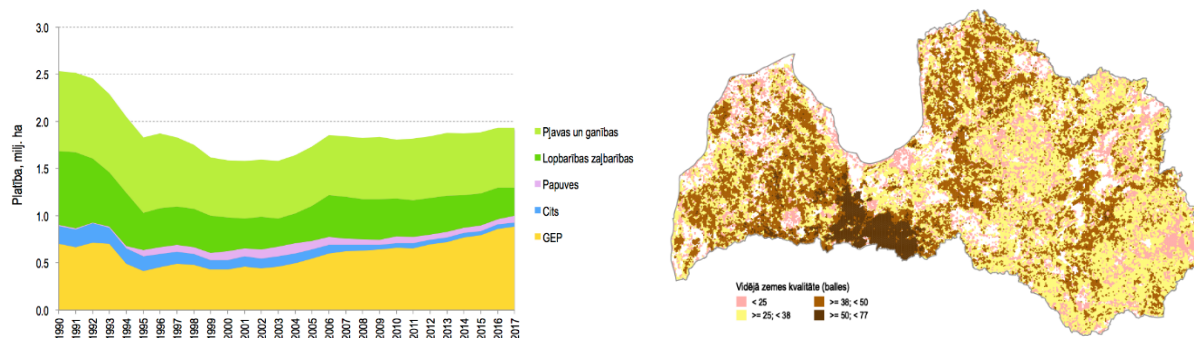
Saskaņā ar CSP datiem, izmantotās LIZ platība kopš 1990. gada piedzīvoja gan strauju samazinājumu, gan palielinājumu. Straujš izmantotās LIZ samazinājums ir vērojams laikā no 1990. gada līdz 1999. gadam, kad platība samazinājās no 2,53 milj. ha līdz aptuveni 1,6 milj. ha. Latvijai iestājoties ES, izmantotās LIZ platība palielinājās līdz 1,86 milj. ha 2006. gadā. Laikā no 2006. līdz 2015. gadam izmantotās LIZ platības svārstības nebija vērojamas, tomēr 2016. gadā tā atkal palielinājās, sasniedzot 1,93 milj. ha³⁵ (2.3. attēls).

³³ Valsts zemes dienests. LATVIJAS REPUBLIKAS ZEMES PĀRSKATS 2017, pieejams https://www.vzd.gov.lv/files/2017_gada_zemes_parskats.pdf

³⁴ Latvijas Lauksaimniecības universitāte. Zinātniskā pētījuma “Zemes izmantošanas optimizācijas iespēju novērtējums Latvijas klimata politikas kontekstā” gala atskaite, 2019. gada janvāris, 130 lpp.

³⁵ Latvijas Lauksaimniecības universitāte. Zinātniskā pētījuma “Zemes izmantošanas optimizācijas iespēju novērtējums Latvijas klimata politikas kontekstā” gala atskaite, 2019. gada janvāris, 130 lpp.

Saskaņā ar LAD datiem vienotam platību maksājumam (VPM) apstiprinātā platība kopš 2004. gada katru gadu (izņemot 2008. gadu) palielinās. VPM atbalstam apstiprinātā platība 2015. gadā veidoja 1,66 milj. ha, bet 2016. gadā – 1,69 milj. ha³⁵.

GEP – graudaugi, eļļaugi, pākšaugi

2.3. attēls. Izmantotās LIZ platības izmaiņas Latvijā no 1990. līdz 2017. gadam, milj. ha

2.4. attēls. Lauksaimniecības zemes kvalitatīvais vērtējums ballēs

Vērtējot dinamiku kultūraugu grupās, neskatoties uz kopējās izmantotās LIZ platības samazinājumu salīdzinājumā ar 1990. gadu, GEP platība šobrīd ir lielāka nekā 1990. gadā. GEP sektors ir veiksmīgi attīstījies pēdējo 15 gadu laikā. Būtisks samazinājums ir noticis sēto zālāju platībām, kā arī pļavām un ganībām. No citiem kultūraugiem visbūtiskākais samazinājums ir noticis kartupeļu platībām – to platības 2017. gadā, salīdzinot ar 1990. gadu, ir samazinājušās vairāk nekā 3,5 reizes³⁵.

Starpību starp izmantoto LIZ 1990. gadā un šobrīd galvenokārt veido: 1) koptās platības, kas netiek izmantotas lauksaimnieciskās produkcijas ražošanai un par tām netiek saņemti atbalsta maksājumi; 2) nekoptās platības; 3) aizaugušās platības³⁵.

Latvijā zemes izmantošanas iespējas lauksaimniecībā nosaka zemes kvalitatīvais vērtējums ballēs.

Zemes kvalitatīvais vērtējums līdz 25 ballēm ir uzskatāms par zemu. Vidējais lauksaimniecības zemes kvalitatīvais vērtējums ir aptuveni 38 balles, savukārt graudkopībā vidējais zemes vērtējums ir 40 balles. Zemes kvalitatīvais vērtējums virs 50 ballēm Latvijā ir uzskatāms par ļoti augstu, nodrošinot labus ražības rādītājus augkopībā, īpaši graudkopībā un rapšu audzēšanā³⁶.

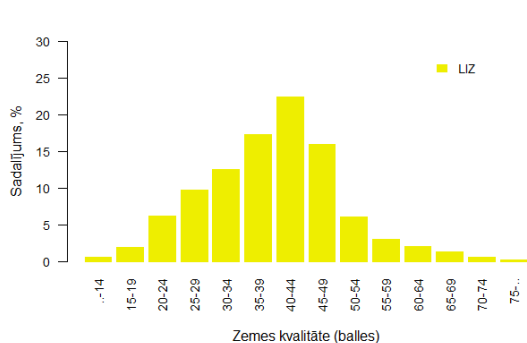
2.4. attēls Latvijas teritorija ir kartēta atbilstoši vidējai zemes kvalitātei. Ievērojama platību ar zemes kvalitāti no 50–77 ballēm koncentrācija ir vērojama Zemgales līdzenumā un daļēji tam piegulošajās Viduslatvijas zemienes un Austrumkursas augstienes daļās. Jāatzīmē, ka zeme ar līdzvērtīgu vidējo kvalitāti Latvijas pārējā teritorijā ir sastopamas salīdzinoši mazos apmēros – nedaudz Austrumkursas augstienes pārējā daļā, un pavisam nelielos apmēros Vidzemes un Idumejas augstieņu saskares vietā, kā arī teritorijā starp Austrumlatvijas zemieni un Latgales augstieni. Teritorijas ar viszemāko zemes kvalitatīvo vērtējumu ir izvietotas piejūras zemienēs, Rīgas apkārtnē, Vidzemes augstienes vidusdaļā, teritorijā starp Alūksnes augstieni un Mudavas zemieni, Latgales un Augšzemes augstienēs, kā arī Kursas zemienē³⁶.

Kopējā LIZ platībā 9% ir teritorijas ar zemu zemes kvalitāti – zem 25 ballēm, savukārt 13% no kopējās LIZ platības zemes kvalitāte pārsniedz 50 balles. Vislielākais īpatsvars LIZ ir platībām ar zemes kvalitatīvo vērtējumu robežās no 40 līdz 44 ballēm (23%), kas ir augstāks nekā vidējais vērtējums. Kopumā lielākā daļa LIZ platību Latvijā ir izvietotas teritorijās ar augšņu kvalitatīvo vērtējumu līdz 49 ballēm (gandrīz 87%) (2.5. attēls)³⁶.

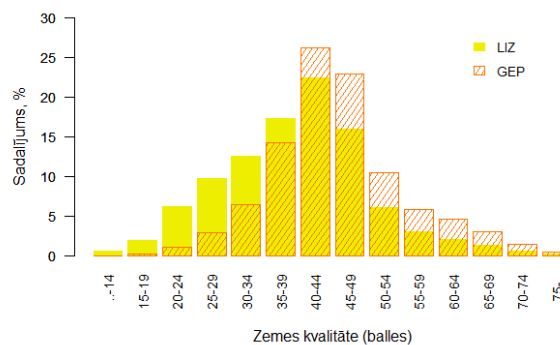
Savukārt GEP kultūraugi (75%) tiek audzēti augsnēs ar kvalitatīvo vērtējumu virs 40 ballēm. Salīdzinājumam šādas zemes kvalitātes grupā atrodas tikai 52% no kopējās LIZ platības. Vislielākās GEP kultūraugu platības atrodas augsnēs ar kvalitatīvo vērtējumu no 35–49 ballēm (63%), savukārt ļoti

³⁶ Latvijas Lauksaimniecības universitāte. Zinātniskā pētījuma “Zemes izmantošanas optimizācijas iespēju novērtējums Latvijas klimata politikas kontekstā” gala atskaite, 2019. gada janvāris, 130 lpp.

auglīgās augsnēs (virs 50 ballēm) tiek audzēti 26% GEP kultūraugu, un atrodas tikai 13% no kopējās LIZ platības (2.6. attēls). Līdzīga situācija ir kartupeļu, dārzeņu un ilggadīgo stādījumu audzēšanā³⁶.

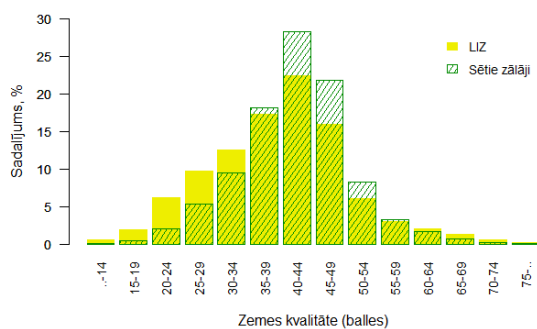

2.5. attēls. LIZ sadalījums pēc zemes kvalitātes Latvijā 2016. gadā, %

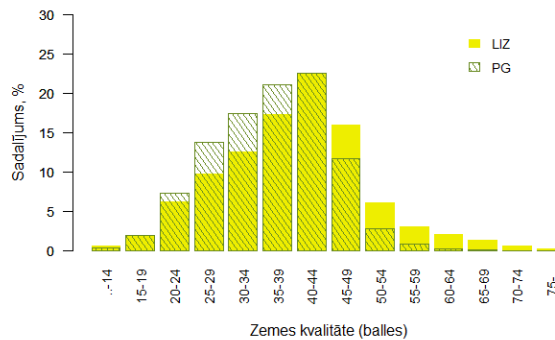

2.6. attēls. GEP platību sadalījums pēc zemes kvalitātes Latvijā 2016. gadā, %

Aramzemē sētie zālāji vairāk tiek kultivēti augsnēs, kuru kvalitatīvais vērtējums ir augstāks salīdzinājumā ar pļavām un ganībām. Tā 75% no kopējās pļavu un ganību platības ir izvietota teritorijās ar zemes vērtējumu no 25-44 ballēm, un gandrīz 10% atrodas platībās ar zemes vērtējumu līdz 25 ballēm³⁷ (2.7. un 2.8. attēls).

2.7. attēls. Aramzemē sēto zālāju platību sadalījums pēc zemes kvalitātes Latvijā 2016. gadā, %

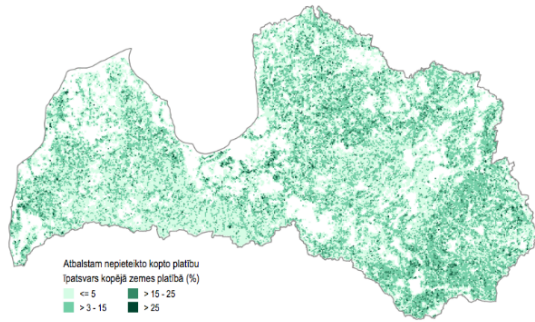
2.8. attēls. Pļavu un ganību platību sadalījums pēc zemes kvalitātes Latvijā 2016. gadā, %

Koptās, bet atbalstam nepieteiktās platībās kultūraugi netiek audzēti un pārsvarā tās aizņem pļavas, kuras netiek izmantotas produkcijas ražošanai. Izteikti viendabīgi kopto un atbalstam nepieteikto platību masīvi ir izvietojušies Latgalē un Vidzemē – Latgales un Augšzemes augstienēs un visu Vidzemes augstieņu teritorijās. Šajās teritorijās kopto, bet atbalstam nepieteikto platību īpatsvars lielākajā daļā lauku masīvu ir virs 15% (2.9. attēls). Sakarības starp kopto, bet atbalstam nepieteikto platību izvietojumu un zemes kvalitāti atklāj šo platību statusa galveno iemeslu – lielākā daļa šādu platību ir izvietota teritorijās ar zemu zemes kvalitāti. 11% kopto platību ir izvietotas teritorijās ar zemes kvalitāti līdz 25 ballēm, bet teritorijās ar zemes kvalitāti līdz 44 ballēm atrodas 82% šo platību³⁷.

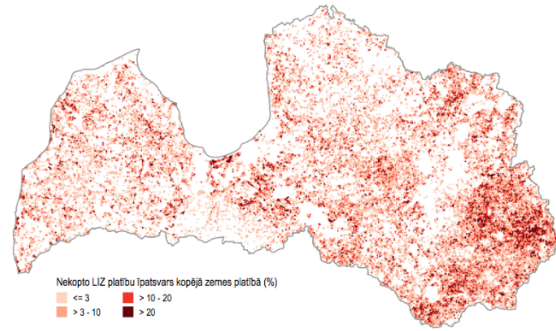
Nekoptās platības ir izteikti koncentrētas Latgales dienvidaustrumu pusē, pārsvarā Latgales augstienes teritorijā ar mazāk auglīgajām augsnēm. Mazāk izteiktas nekopto platību koncentrācijas ir vērojamas arī Idumejas augstienē, Vidzemes augstienes un Austrumlatvijas zemienes robežzonā, kā arī Rīgas apkārtnē. Nekopto platību izvietojums Rīgas tuvumā, iespējams, norāda, ka šīs platības tiek uzskatītas par potenciālu apbūves zemi, kas gaida investorus (2.10. attēls) Salīdzinot nekopto platību zemes kvalitāti ar LIZ kopumā, kā arī ar GEP sektoru un pļavām un ganībām, var secināt, ka nekoptās platības ir pārsvarā izvietotas teritorijās ar zemu zemes kvalitāti un tāpēc to potenciāls iesaistei lauksaimnieciskajā ražošanā ir mazs³⁸.

³⁷ Latvijas Lauksaimniecības universitāte. Zinātniskā pētījuma “Zemes izmantošanas optimizācijas iespēju novērtējums Latvijas klimata politikas kontekstā” gala atskaite, 2019. gada janvāris, 130 lpp.

³⁸ Latvijas Lauksaimniecības universitāte. Zinātniskā pētījuma “Zemes izmantošanas optimizācijas iespēju novērtējums Latvijas klimata politikas kontekstā” gala atskaite, 2019. gada janvāris, 130 lpp.

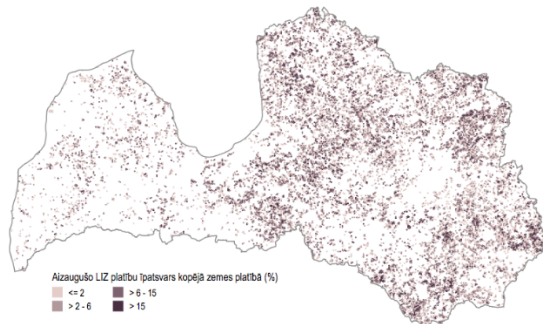

2.9. attēls. Kopto, bet atbalstam nepiecieško, platību īpatsvars kopējā zemes platībā Latvijā 2016. gadā, %

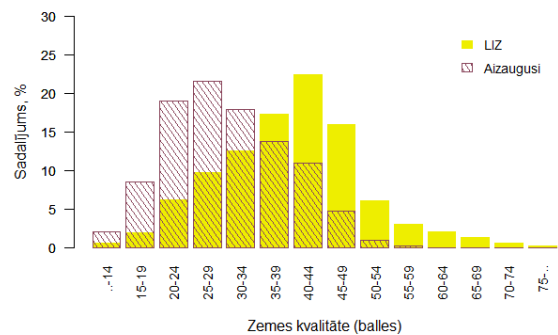

2.10. attēls. Nekošto platību īpatsvars kopējā zemes platībā Latvijā 2016. gadā, %

Aizaugušās platības Latvijas kartējumā ir identificētas saskaņā ar LAD datiem. Atbalststiesīgas lauksaimniecības zemes kritēriji nosaka, ka nedrīkst būt vairāk par 50 atsevišķi augoši koki uz 1 ha, kā arī nedrīkst būt krūmu dzinumi, kas ir vecāki par 1 gadu. Aizaugušo platību izvietojums ir atšķirīgs no nekošto platību izvietojuma. Kaut arī šajā gadījumā Latgales dienvidaustrumu daļā ir vietas ar relatīvi lielu aizaugušo platību īpatsvaru, tomēr šajā reģionā vairs nav tik izteikta koncentrācija, salīdzinot ar nekošto platību īpatsvaru. Kopumā LIZ aizaugšana ir vairāk vērojama Latvijas austrumu pusē no Rīgas³⁸ (2.11. attēls).

2.11. attēls. Aizaugušo platību īpatsvars kopējā zemes platībā Latvijā 2016. gadā, %

2.12. attēls. Aizaugušo platību sadalījums pēc zemes kvalitātes Latvijā 2016. gadā, %

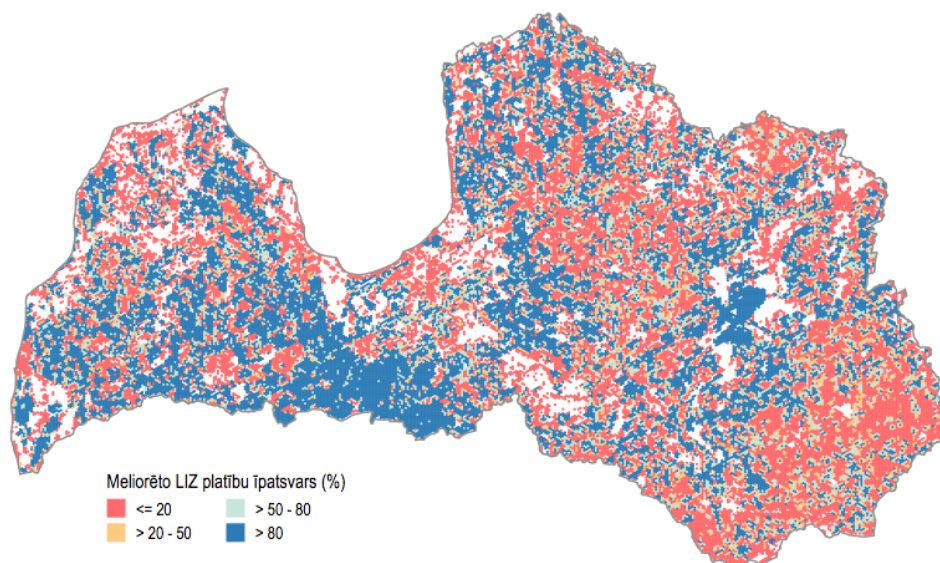
Salīdzinot aizaugušo platību zemes kvalitāti ar kopējās LIZ stāvokli, var novērot ievērojamu nobīdi. Lielākā daļa aizaugušo platību ir izvietotas teritorijās ar zemes kvalitāti līdz 44 ballēm (94%), bet teritorijās līdz 25 ballēm – gandrīz 30% no aizaugušajām platībām. Līdz ar to var secināt, ka aizaugušo platību augšņu kvalitāte ir vēl zemāka nekā nekošto platību grupā³⁸ (2.12. attēls).

2.1.1. Meliorācija

Lauksaimnieciskajā ražošanā īpaši svarīgi, lai LIZ ir meliorēta. Meliorēto platību izvietojums un īpatsvars ir tieši saistīts ar LIZ kartējumā – lielāks meliorēto platību īpatsvars (vairāk par 80% no LIZ platības) ir vērojams reģionos ar LIZ īpatsvaru virs 80%. Līdz ar to vislielākā meliorēto platību koncentrācija ir Zemgales līdzenumā.

Liels meliorēto platību īpatsvars ir arī Kursas augstieņu teritorijās (Ziemeļkursas, Austrumkursas un Rietumkursas augstienes), kā arī Austrumlatvijas zemienes daļā, kas robežojas ar Latgales augstieni. Vienīgā meliorēto platību koncentrācija, kurā LIZ īpatsvars nav tik liels, atrodas Rīgas tuvumā, vietā, kur Vidzemes augstiene robežojas ar Viduslatvijas zemieni un Zemgales līdzenumu³⁸ (2.13. attēls).

Analizējot meliorētās LIZ platības, var secināt, ka to augšņu kvalitatīvais vērtējums ir augstāks nekā LIZ platībām kopumā. Tā 71% no meliorētās LIZ platības atrodas teritorijās ar augšņu vērtējumu virs 40 ballēm, kamēr no LIZ kopumā šāds augšņu kvalitatīvais vērtējums ir tikai 52% platību. Tikai 1,4% no meliorētajām LIZ platībām atrodas teritorijās, kurās zemei ir zems kvalitatīvais vērtējums (zem 25 ballēm).

2.13. attēls. Meliorētās LIZ īpatsvars kopējā zemes platībā Latvijā 2016. gadā, %

Meliorēto platību ietvaros ir salīdzinoši mazs nekoptu un aizaugušu teritoriju īpatsvars. Ja LIZ kopumā nekoptās platības ir 7,6% un aizaugušās – 3,4%, tad meliorētai LIZ šie rādītāji ir attiecīgi 4% un 1,5%.

Ik gadus lauksaimniekiem nepieciešami līdzekļi – gan finanšu, gan darba, lai meliorācijas sistēmas uzturētu darboties spējīgas. Tas ir īpaši svarīgi, jo nereti meliorācijas sistēmas pieder dažādiem īpašniekiem (privātiem un valstij) un no to saskaņotas rīcības būs atkarīga iespēja ražot lauksaimniecības produkciju.

2.1.2. Dabas aizsardzības teritorijas

Natura 2000 teritoriju izvietojumu Latvijā nosaka normatīvie akti par īpaši aizsargājamo dabas teritoriju izveidi, aizsardzību un izmantošanu. Latvijā ir vairāk nekā 300 Natura 2000 teritorijas, kuras 2016. gadā aizņēma aptuveni 12% no kopējās valsts teritorijas³⁹. Zemes izmantotājiem Natura 2000 teritorijās ir jārēķinās ar saimnieciskās darbības ierobežojumiem, tomēr pastāv iespēja saņemt kompensācijas atbilstoši likuma “Par kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem aizsargājamās teritorijās” nosacījumiem.

Lielākās Natura 2000 teritorijas Latvijā ir izvietotas Latgales un Augšzemes, kā arī Vidzemes un Alūksnes augstieņu teritorijās. Kurzemes reģionā Natura 2000 platību ir mazāk un tās pārsvarā ir izvietojušās Piejūras zemienes, Kursas zemienes un Ziemeļkursas augstienes teritorijās. Vismazāk Natura 2000 teritoriju ir Zemgalē. LIZ, kas atrodas Natura 2000 teritorijās, ir raksturīgs mazāk intensīvs izmantošanas veids, jo vislielākās Natura 2000 platības aizņem pļavas un ganības, koptās, bet atbalstam nepieciešamās platības, kā arī GEP kultūraugu sējumi. Pļavu un ganību īpatsvars Natura 2000 teritorijās ir 36% un liels īpatsvars ir arī nekoptajām un aizaugušajām platībām – kopā 16% no Natura 2000 teritorijas. Kopumā Natura 2000 teritorijas aizņem mazu daļu no LIZ kopējās platības (6%). Vislielākais Natura 2000 platību īpatsvars ir pļavām un ganībām (12% no kopējās platības), nekoptajām un aizaugušajām platībām (9%) un koptajām platībām (8% no kopējās platības). Jāatzīmē, ka Natura teritorijās atrodas tikai 2% dārzeņu un 2,4% GEP kultūraugu platību³⁹.

³⁹ Latvijas Lauksaimniecības universitāte. Zinātniskā pētījuma “Zemes izmantošanas optimizācijas iespēju novērtējums Latvijas klimata politikas kontekstā” gala atskaite, 2019. gada janvāris, 130 lpp.

2.2. Zemes izmantošanas potenciāls

Teorētiski lauksaimnieciskajā ražošanā ir iesaistāmas pašlaik nekoptās un aizaugušās zemes platības. Kopumā nekoptās un aizaugušās platības aizņem gandrīz 256 tūkst. ha un veido attiecīgi 8% un 3% no kopējās LIZ platības.

2.2.1. Nekoptās platības

Nekoptās platības 2016. gadā kopā veidoja 176 938 ha. Kopumā 9% no nekoptajām platībām ietilpst kādas no Natura 2000 teritoriju sastāvā, kas nosaka dažāda veida saimnieciskās darbības aprobežojumus un samazina šo platību saimnieciskās darbības potenciālu (2.1. tabula)⁴⁰.

2.1. tabula. Nekopto platību raksturojums Latvijā 2016. gadā

Vai ir Natura 2000	Platība (ha)*	Vai ir hidromorfā augsne	Platība (ha)*	Baļļu grupa	Platība (ha)*	Vai ir meliorēta	Platība (ha)*
Natura 2000	16714	Nav	14989				
		Hidromorfā augsne	1725				
Nav	160227	Nav	140554	..-24	33940	Nav	32066
						Meliorēta	1874
				25-29	30292	Nav	27353
						Meliorēta	2939
				30-34	25982	Nav	19663
						Meliorēta	6319
				35-39	22905	Nav	11120
					Meliorēta	11785	
		40-..		27435	Nav	6559	
					Meliorēta	20876	
		..-24		4457	Nav	3669	
					Meliorēta	788	
		25-29		3902	Nav	2323	
					Meliorēta	1579	
Hidromorfā augsne	19673	Hidromorfā augsne	19673	30-34	4192	Nav	1544
						Meliorēta	2648
				35-39	3735	Nav	1054
						Meliorēta	2681
				40-..	3387	Nav	550
		Meliorēta	2837				

* Noapaļošanas rezultātā varētu veidoties minimālas matemātiskās nesakrītības

12% no platībām, kas nav Natura 2000 teritorijās, aizņem hidromorfās augsnes. Līdzīgi kā LIZ kopumā, lielāks īpatsvars meliorēto platību ir zemes grupās ar augstāku kvalitāti, bet kopumā meliorēti ir tikai 33% nekopto platību. Salīdzinot parastās un hidromorfās augsnes, var secināt, ka hidromorfo augšņu grupā meliorēto platību īpatsvars ir lielāks, piemēram, zemei ar kvalitatīvo vērtējumu virs 40 ballēm ir meliorēti 76% parasto augšņu platību un 84% hidromorfo augšņu platību. Zemākas kvalitātes zemes grupās šīs atšķirības ir vēl lielākas, tā grupā ar zemes kvalitāti 25-29 balles ir meliorēti attiecīgi 11% un 40%, bet 30-34 ballēm – 32% parasto augšņu un 63% hidromorfo augšņu platību.

2.2.2. Aizaugušās platības

Aizaugušās platības 2016. gadā kopā veidoja 79 039 ha. Gandrīz 9% no aizaugušajām platībām ietilpst kādas Natura 2000 teritorijas sastāvā ar sekojošiem saimnieciskās darbības ierobežojumiem. Savukārt 9% no platībām, kas nav Natura 2000 teritorijās, aizņem hidromorfās augsnes ar attiecīgi ierobežotu izmantošanas potenciālu (2.2. tabula)⁴¹.

⁴⁰ Latvijas Lauksaimniecības universitāte. Zinātniskā pētījuma “Zemes izmantošanas optimizācijas iespēju novērtējums Latvijas klimata politikas kontekstā” gala atskaite, 2019. gada janvāris, 130 lpp.

⁴¹ Latvijas Lauksaimniecības universitāte. Zinātniskā pētījuma “Zemes izmantošanas optimizācijas iespēju novērtējums Latvijas klimata politikas kontekstā” gala atskaite, 2019. gada janvāris, 130 lpp.

2.2. tabula. Aizaugušo platību raksturojums Latvijā 2016. gadā

Vai ir Natura 2000	Platība (ha)*	Vai ir hidromorfā augsne	Platība (ha)*	Baļļu grupa	Platība (ha)*	Vai ir meliorēta	Platība (ha)*
Natura 2000	6854	Nav	6360				
		Hidromorfā augsne	494				
Nav	72183	Nav	65642	..-24	18931	Nav	18057
						Meliorēta	874
				25-29	14000	Nav	12911
						Meliorēta	1089
				30-34	11598	Nav	8790
						Meliorēta	2808
		35-39		9166	Nav	4564	
					Meliorēta	4602	
		40-..		11947	Nav	2718	
					Meliorēta	9229	
		..-24		2128	Nav	1771	
					Meliorēta	357	
		25-29		1230	Nav	829	
					Meliorēta	401	
30-34	1281	Nav	598				
		Meliorēta	683				
35-39	1037	Nav	205				
		Meliorēta	832				
40-..	865	Nav	154				
		Meliorēta	711				

* Noapaļošanas rezultātā varētu veidoties minimālas matemātiskās nesakritības

No aizaugušajām platībām, kas neietilpst Natura 2000 teritorijās un kurās nav hidromorfo augšņu, gandrīz trešā daļa (29%) atrodas teritorijās ar zemes kvalitatīvo vērtējumu līdz 25 ballēm, bet 68% – teritorijās, kurās zemes kvalitatīvais vērtējums nepārsniedz 35 balles. Tikai 18% aizaugušo platību zemes kvalitāte līdzinās vidējai Latvijā vai pārsniedz šo rādītāju (virs 40 ballēm). Salīdzinājumam 52% no kopējās LIZ platības atrodas teritorijās ar zemes kvalitāti virs 40 ballēm.

Meliorēto platību īpatsvars aizaugušo platību grupā ir līdzīgs nekoptajām platībām – 77% zemes kvalitātes grupā virs 40 ballēm un tikai 5% grupā ar zemes kvalitāti līdz 25 ballēm. Kopumā meliorēti ir tikai 29% aizaugušo platību.

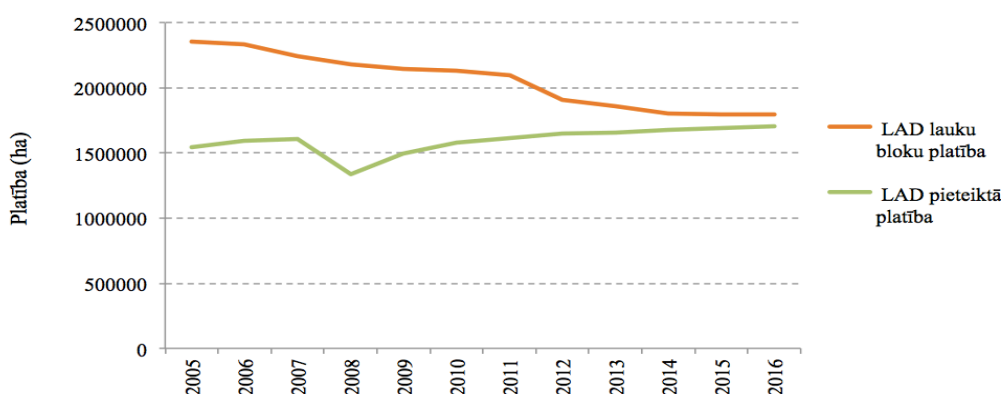
Tādējādi nākotnē varētu izmantot to daļu no nekoptām un aizaugušām lauksaimniecības zemēm, kas neietilpst Natura 2000 teritorijās un kurās nav hidromorfās augsnes, kurās zemes kvalitatīvas vērtējums pārsniedz 25 balles un ir meliorētas.

2.3. Zemes pieejamība

Lai arī LIZ platība saskaņā ar VZD datiem 2016. gadā bija 2,33 mij. ha, tomēr šis skaitlis nav viennozīmīgs, jo salīdzinoši lielas platības no tās lauksaimniecības zemes, kas reģistrēta VZD datu bāzē, vairs netiek izmantota lauksaimniecības produkcijas ražošanai (faktiski ir aizaugusi, nav kopta, tiek izmantota citiem mērķiem).

Tādēļ lauksaimniecības zemes pieejamības raksturošanai tiks izmantota informācija par LAD lauku blokiem, kas raksturo labā lauksaimniecības stāvoklī esošo LIZ. Tomēr lauku bloku platība katru gadu tiek administratīvi samazināta, to tuvinot Vienotajam platību maksājumam (VPM) pieteiktajai platībai, un faktiski neatspoguļo potenciāli lauksaimniecībā izmantojamo zemi (LIZ)⁴² (2.14. attēls).

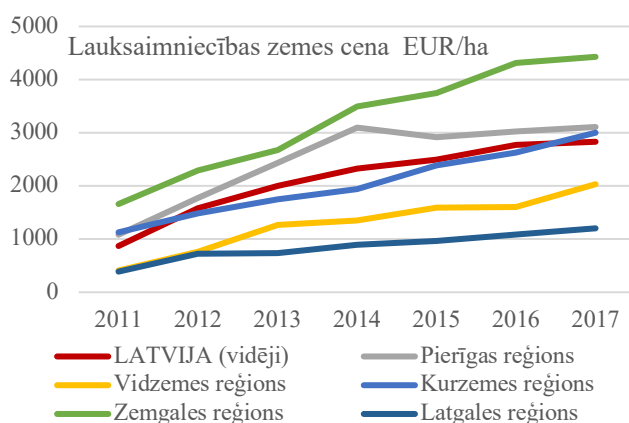
⁴² Latvijas Lauksaimniecības universitāte. Zinātniskā pētījuma “Zemes izmantošanas optimizācijas iespēju novērtējums Latvijas klimata politikas kontekstā” 2. starpatskaite, 2017. gada jūnijs, 51 lpp.

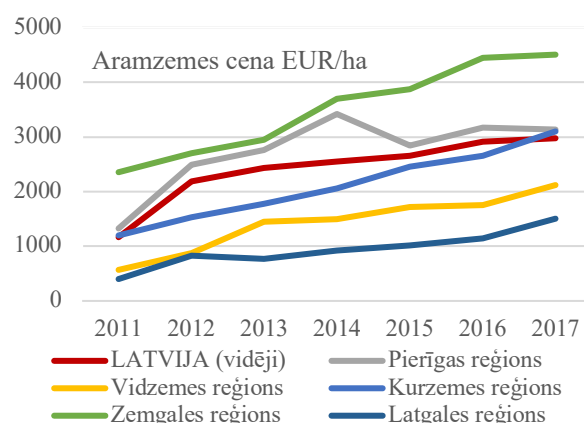
2.14. attēls. LAD lauku blokos uzskaitīto un VPM pieteikto platību dinamika Latvijā 2005.-2016.gadā, ha

2019. gadā VPM tika saņemti 45 298 iesniegumi, tajos deklarēta VPM platība – 1 720 805 ha⁴³. Šai platībai ir jāpieskaita 11 738 mazo lauksaimnieku iesniegumos deklarētā platība 28 826 ha, tātad 2019. gadā par lauksaimniecībā izmantotiem nosacīti var uzskatīt 1749,6 tūkst. ha. Vidēji viena saimniecība VPM ir pieteikusi 38 ha, bet mazie lauksaimnieki – 2,5 ha jeb vidēji tiešmaksājumiem – 30,7 ha, kas gan ir palielinājusies 1,6 reizes, ja rēķina salīdzinājumā ar 2004. gadu (18,9 ha)⁴⁴ un liecina par saimniecību LIZ konsolidāciju.

Tomēr LIZ konsolidāciju un pieejamību ierobežo LIZ un aramzemes cenas stabila palielināšanās⁴⁵ (2.15. un 2.16. attēls), kā arī finanšu resursu ierobežota pieejamība zemes iegādei un šo ieguldījumu atmaksāšanās ilgais laiks.

2.15. attēls. Lauksaimniecības zemes cena Latvijā un reģionos 2011.-2017. gadā, EUR/ha

2.16. attēls. Aramzemes cena Latvijā un reģionos 2011.-2017. gadā, EUR/ha

Lauksaimniecības zemes cena Latvijā vidēji ir palielinājusies 3,3 reizes (no 890 EUR/ha 2011. gadā līdz 2 831 EUR/ha 2017. gadā). Augstākā zemes cena Latvijā ir Zemgales reģionā – no 1 659 EUR/ha 2011. gadā līdz 4 429 EUR/ha 2017. gadā (palielinājums 2,7 reizes), bet zemākā Latgalē – no 388 EUR/ha 2011. gadā līdz 1 203 EUR/ha 2017. gadā (palielinājums 3,3 reizes). Viskrasākais lauksaimniecības zemes cenas palielinājums ir bijis Vidzemes reģionā 5 reizes (no 408 EUR/ha 2011. gadā līdz 4 429 EUR/ha 2017. gadā).

⁴³ Lauku atbalsta dienests. Statistikas dati par 2019.gadu, pieejams: <http://www.lad.gov.lv/lv/statistika/platibu-maksajumi/periods-2004-2016/statistikas-dati-par-2019-gadu/>

⁴⁴ Kļava S., Pilvere I. (2009) Implementation Results of Area Payments in Latvia. In: Economic Science for Rural Development 2009: Proceedings of the International Scientific Conference. Nr. 20: Finances, taxes, investment and support systems. Jelgava: LLU, pp. 240.-248.

⁴⁵ CSP. LIG160. Lauksaimniecībā izmantojamās zemes pirkšanas cena reģionos (EUR par ha)

Aramzemes cena 2017. gadā ir bijušas Latvijā vidēji par 5% augstāka nekā lauksaimniecības zemes cena. Zemes cenas atšķirības Latgales reģionā ir 25%, Zemgales un Pierīgas reģionos – 1%, bet Kurzemes un Vidzemes reģionos – attiecīgi 3% un 4%.

2018. gadā lauksaimniecībā izmantojamās zemes tirgū krietni sarucis darījumu skaits – par 18% mazāk nekā 2017. gadā. Salīdzinājumā ar 2013. gadu pagājušajā gadā kritums bijis vēl lielāks – par 30%. 2018. gadā ar zemi notikuši tikai 842 darījumi, kas skaita ziņā ir viszemākais rādītājs pēdējo sešu gadu laikā. 2018. gadā viskrasāk darījumu skaits samazinājies Vidzemē – par aptuveni trešdaļu. Arī Zemgalē, kur zeme visauglīgākā, pērn tas krities par 14%. Darījumu skaita samazinājums esot skaidrojams ar pietiekami auglīgas un lauksaimniecībā tūlīt izmantojamas zemes trūkumu publiskajā piedāvājumā. Tāpat kā iepriekšējos gados, visdārgāk zeme maksājusi Zemgalē, kur darījumi notikuši 7 000 - 10 000 EUR/ha robežās. Salīdzinot ar vidējām cenām 2017. gadā, 2018. gadā valstī tās palielinājušās vidēji par 5%⁴⁶.

Zemes cenas palielināšanās ir sekmējusi zemes nomas maksas pieaugumu Latvijā (2.3. tabula)⁴⁷.

2.3. tabula. LIZ nomas cena Latvijā un reģionos 2011.-2018.gadā, EUR/ ha

Reģions	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2018 / 2011
LATVIJA (vidēji)	28,64	32,83	34,43	37,50	42,70	45,75	56,67	61,87	216%
Pierīgas reģions	28,19	33,95	34,97	36,17	39,30	42,41	54,83	60,22	214%
Vidzemes reģions	18,10	21,19	23,05	29,48	36,56	37,60	44,38	49,08	271%
Kurzemes reģions	29,92	32,80	34,06	39,74	41,43	48,20	56,85	64,47	215%
Zemgales reģions	37,88	47,42	47,92	51,80	61,33	62,16	80,19	89,13	235%
Latgales reģions	21,83	21,37	24,70	26,13	30,67	35,55	41,59	42,97	197%

Latvijā vidēji nomas maksa par LIZ ha ir palielinājusies 2,2 reizes, 2018. gadā visaugstākā tā ir bijusi Zemgalē – 89,13 EUR/ha, 1,4 reizes lielāka nekā Latvijā vidēji un 2,1 reizes lielāka nekā Latgalē. Līdzīgi kā zemes cenas dinamika, arī visstraujāk zemes nomas maksa 2018. gadā salīdzinājumā ar 2011. gadu ir palielinājusies Vidzemē 2,7 reizes un Zemgalē 2,35 reizes.

2.4. Atbalsta programmas zemes pieejamības veicināšanai

Latvijā 2019. gadā darbojas divas atbalsta programmas zemes pieejamības veicināšanai, kuras administrē un pārziņā akciju sabiedrība "Attīstības finanšu institūcija Altum", kas ir valsts attīstības finanšu institūcija, kas ar finanšu instrumentiem (aizdevumiem, garantijām, ieguldījumiem riska kapitāla fondos u.c.) nodrošina finansējumu jomās, kuras valsts ir izvirzījusi kā svarīgas un atbalstāmas, un kurās pietiekamā apmērā nav pieejams kredītiestāžu finansējums. Programmu īstenošanai tiek izmantots Latvijas un ES fondu finansējums⁴⁸.

2.4.1. Zemes iegādes kredītiestāžu programma

Šī programma Latvijā tika uzsākta 2012. gadā un 2019. gadā tā darbojas atbilstoši 2018. gada 22. maija Ministru kabineta noteikumiem Nr. 295 "Valsts atbalsta piešķiršanas kārtība lauksaimniecībā izmantojamās zemes iegādei lauksaimniecības produkcijas ražošanai"⁴⁹ un aizdevumu kopējais apmērs ir 100 milj. EUR.

⁴⁶ Zigfrīds Dziedulis. Tirgū trūkst zemes. 08.03.2019. Latvijas Avīze. Pieejams: http://news.lv/Latvijas_Avize/2019/03/08/tirgu-trukst-zemes

⁴⁷ CSP. LIG150. Lauksaimniecībā izmantojamās zemes nomas cena statistiskajos reģionos (EUR par ha)

⁴⁸ AS Altum. Kas mēs esam. Pieejams: <https://www.altum.lv/lv/par-altum/kas-mes-esam/>

⁴⁹ 2018. gada 22. maija Ministru kabineta noteikumiem Nr. 295 "Valsts atbalsta piešķiršanas kārtība lauksaimniecībā izmantojamās zemes iegādei lauksaimniecības produkcijas ražošanai". Pieejami: <https://likumi.lv/ta/id/299180-valsts-atbalsta-pieskirsanas-kartiba-lauksaimnieciba-izmantojamas-zemes-iegadei-lauksaimniecibas-produkcijas-razosana>

Aizdevuma saņemšanas galvenie nosacījumi:

- ✓ aizdevumu piešķir fiziskai vai juridiskai personai, kas ražo vai plāno uzsākt ražot Līguma par ES darbību I pielikumā minētos lauksaimniecības produktus;
- ✓ viens aizņēmējs vai viens vienots uzņēmums var saņemt aizdevumu ne vairāk kā 430 000 EUR apmērā. Aizdevuma nodrošinājums ir iegādātās zemes platība;
- ✓ aizdevuma termiņš nepārsniedz 30 gadus;
- ✓ zemes iegādes aizdevuma summa nevar pārsniegt 300% no iegādājamās zemes platības tirgus vērtības, kas norādīta neatkarīga sertificēta vērtētāja zemes novērtējumā;
- ✓ ja zemes iegādes aizdevuma summa pārsniedz 100%, aizņēmējam ir jāsniedz papildu nodrošinājums;
- ✓ procentu likme – to veido fiksētā daļa: 2,2% gadā, kā arī mainīgā daļa: Valsts kases resursu cena (tiek pārskatīta reizi 6 mēnešos);
- ✓ zemes iegādes aizdevumu piešķir līdz 2020.gada 31. decembrim;
- ✓ noteiktas specifiskas prasības aizdevuma saņēmējam.

Programmas rezultatīvie rādītāji:

- ✓ 2012. gadā (no 01.07.) pieņemti 59 lēmumi par aizdevumu piešķiršanu 3,21 milj. EUR; 1 776 ha LIZ iegādei;
- ✓ 2013. gadā – 191 lēmums par 8,94 milj. EUR;
- ✓ 2014. gadā – 268 lēmumi par 13,8 milj. EUR;
- ✓ 2015. gadā – 276 lēmumi par 14,5 milj. EUR;
- ✓ 2016. gadā – 322 aizdevumi 15,6 milj. EUR
- ✓ 2017. gadā – 263 aizdevumi 11,1 milj. EUR;
- ✓ līdz 30.04.2018. apstiprināti 88 aizdevumi 4,8 milj. EUR, kopumā iegādājoties vairāk nekā 33 tūkst. ha LIZ⁵⁰.

2.4.2. Zemes fonds

Darbību uzsāka 2015. gada 1. jūlijā, tā mērķis ir nacionālā līmenī veicināt lauksaimniecības zemes resursu aizsardzību, pieejamību un saglabāšanu, efektīvu un ilgtspējīgu izmantošanu.

Latvijas zemes fonda darbību regulē likums "Par zemes privatizāciju lauku apvidos", 2014. gada 02. decembra MK noteikumi Nr. 748 "Noteikumi par darījumiem ar lauksaimniecības zemi" un 2015. gada 11. marta MK rīkojums Nr. 119 "Par Latvijas zemes fonda pārvaldītāju".

Latvijas zemes fonds iegādājas lauksaimniecības zemi ar mērķi sekmēt LIZ saglabāšanu un izmantošanu lauksaimnieciskajā aprītē.

Latvijas zemes fonds lauksaimniecībā izmantojamo zemi pērk no zemes īpašniekiem – fiziskām un juridiskām personām, veicot ekonomiski pamatotus pirkuma darījumus.

Iegādātā lauksaimniecības zeme nonāk Latvijas zemes fonda īpašumā un, gādājot par tās vērtības saglabāšanu un uzlabošanu, tiek piedāvāta pārdošanai vai iznomāšanai lauksaimnieciskās darbības veicējiem.

Fonds nekustamo īpašumu darījumus veic pamatojoties uz tirgus piedāvājumu un pieprasījumu, uz vidējām tirgus cenām, izvērtējot darījumu atbilstību fonda darbības mērķim, darījumu lietderību un efektivitāti, saskaņā ar Publiskas personas finanšu līdzekļu un mantas izšķērdēšanas novēršanas likumā noteiktajiem principiem un fonda darbību saistošajiem normatīvajiem aktiem⁵¹.

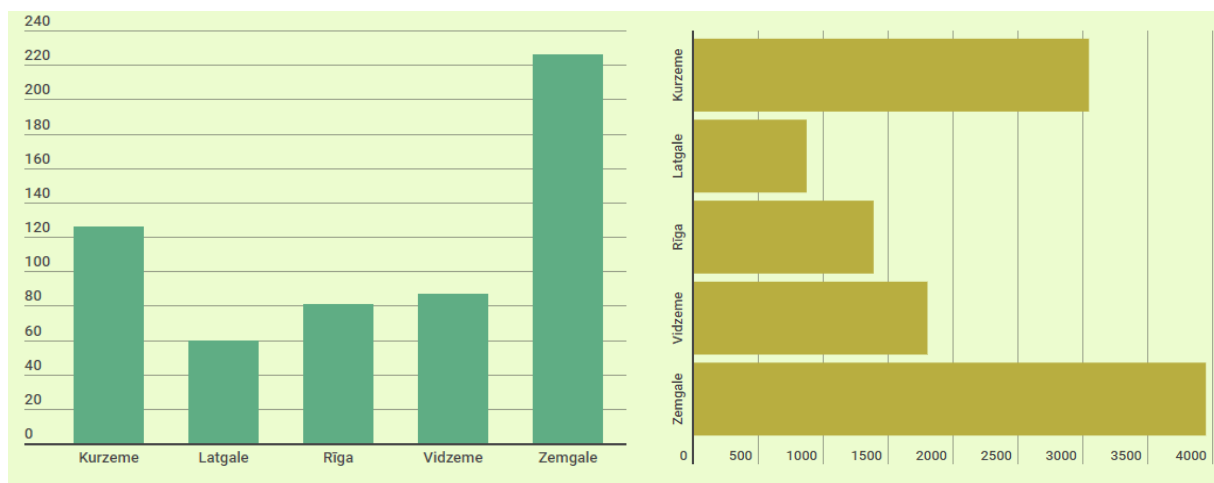
Programmas rezultatīvie rādītāji – četru gadu laikā Latvijas zemes fonds:

- ✓ ir izskatījis 2 294 pieteikumus;

⁵⁰ MK. Valdība piešķir papildus 10 miljonus eiro lauksaimnieku vidū populārajai zemes iegādes kreditēšanas programmai. Pieejams: <https://www.mk.gov.lv/lv/aktualitates/valdiba-pieskir-papildus-10-miljonus-eiro-lauksaimnieku-vidu-popularajai-zemes-iegades>

⁵¹ AS Altum. Latvijas zemes fonds. Pieejams: <https://www.altum.lv/lv/pakalpojumi/latvijas-zemes-fonds/>

- ✓ iegādājies 580 nekustamos īpašumus 11 000 ha platībā 31 milj. EUR vērtībā;
- ✓ iznomājis 570 īpašumus 10 850 ha platībā;
- ✓ lauksaimnieciskajā ražošanā atgriezis 390 ha lauksaimniecībā izmantojamās zemes⁵².

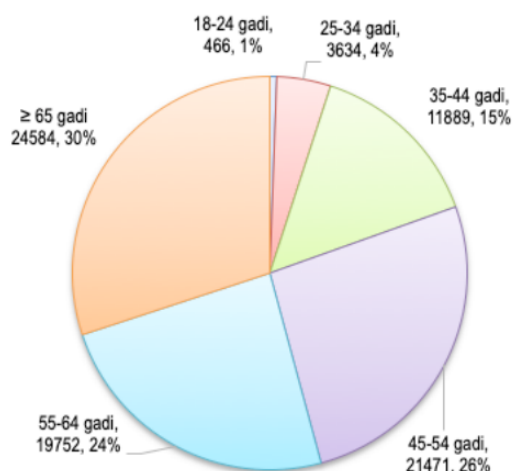
Latvijas zemes fonda darbība aktīvākā ir bijusi Zemgales reģionā, kur tā darbības laikā ir veikts lielākais darījumu skaits un iegādātā zemes platība salīdzinājumā ar pārējiem reģioniem ir lielākā, otrajā vietā ir Kurzemes reģions, kur lauksaimnieku aktivitāte ir bijusi nedaudz zemāka nekā Zemgalē, mazākā Latvijas zemes fonda piedāvāto iespēju izmantošana ir bijusi Latgales reģionā (2.17. un 2.18. attēls).

⁵² ZM.Latvijas zemes fonds.četrus gadu darba rezultāti <https://infogram.com/latvijas-zemes-fonds-1h7v4pe78ndj6k0?live>

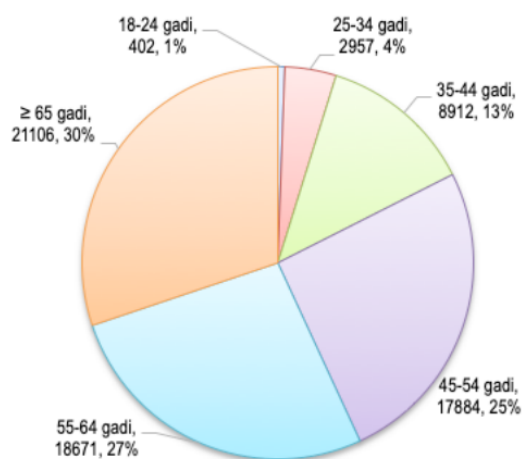
3. Saimniecību īpašnieku vecuma struktūras analīze, faktoru identificēšana un analīze, kas kavē jaunu lauksaimnieku iekļaušanos lauksaimniecības nozarē

3.1. Analīze, izmantojot CSP datus

Iedzīvotāju skaits Latvijā turpina samazināties. Kopš 2013. gada sākuma iedzīvotāju skaits ir samazinājies par 104 tūkstošiem, un 2019. gada sākumā tas bija 1,92 miljoni. Iedzīvotāju skaita samazinājuma temps 2019. gadā salīdzinājumā ar 2013. gadu bija 5,13 %.

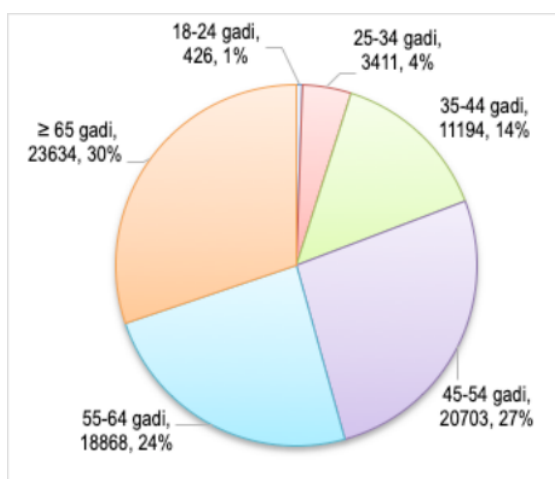

3.1. attēls. Lauku saimniecību vadītāju vecuma struktūra Latvijā 2013. gadā

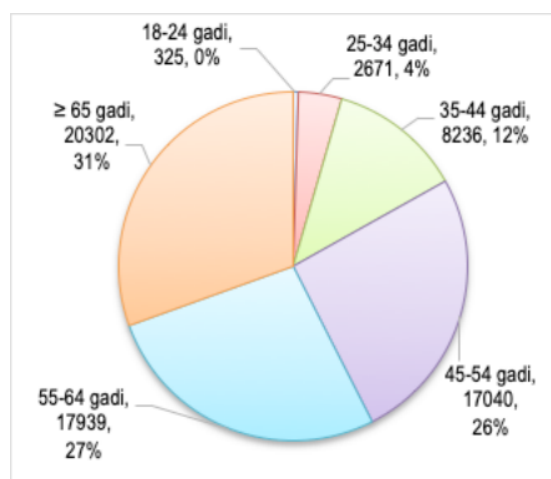

3.2. attēls. Lauku saimniecību vadītāju vecuma struktūra Latvijā 2016. gadā

Negatīvā demogrāfiskā situācija Latvijā, kā arī tehnoloģiskais progress ietekmē arī nodarbināto un saimniecību skaita samazināšanos lauksaimniecībā (skatīt 1. nodaļu). Lauku saimniecību vadītāju vecumstruktūra pasliktinās – ja 2013. gadā vecuma grupā līdz 54 gadiem bija 46%, tad 2016. gadā – 43% saimniecību vadītāju. Saimniecību vadītāju vecumgrupā virs 55 gadiem īpatsvars 3 gadu laikā ir palielinājies no 54% līdz 57% no kopējā saimniecības vadītāju skaita (3.1. un 3.2. attēls)⁵³.

3.3. attēls. Lauku saimniecību īpašnieku vecuma struktūra Latvijā 2013. gadā

3.4. attēls. Lauku saimniecību īpašnieku vecuma struktūra Latvijā 2016. gadā

53 CSP. LSSA13_I10. Lauku saimniecību vadītāju dzimums, vecums un lauksaimnieciskā izglītība statistiskajos reģionos. Pieejams: http://data1.csb.gov.lv/pxweb/lv/lauks/lauks_skait_apsek_visp_laukstrukt_13/LSSA13_I10.px/?rxid=4d5242c9-8c8e-4cac-a18f-45ef9298a1de

Līdzīga situācija ir vērojama arī lauku saimniecību īpašnieku grupā. Ja 2013. gadā vecumā līdz 54 gadiem bija 46% lauku saimniecību īpašnieku, tad 2016. gadā – tikai 42%. Līdz ar to saimniecību īpašnieku īpatsvars vecumgrupā virs 55 gadiem ir palielinājies no 54% līdz 58% no kopējā saimniecību īpašnieku skaita. Jāatzīmē, ka 2016. gadā vecuma grupā no 18-24 gadiem lauku saimniecību īpašnieku skaits ir samazinājies par 101 personu, vecuma grupā no 35-44 gadiem – par 2958 personām un vecuma grupā no 45-54 gadiem par 3663 personām (3.3. un 3.4. attēls)⁵⁴.

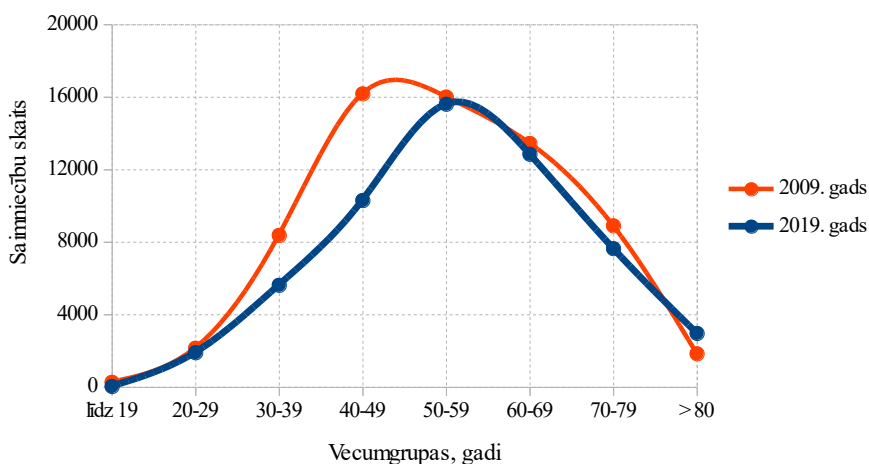
3.2. Analīze, izmantojot LAD datus

Saimniecību īpašnieku vecuma struktūras analīzei ir iegūti LAD dati par saimniecību īpašnieku skaitu un to apsaimniekotajām platībām (ekonomiski aktīvie saimnieki). Ja LAD platībmaksājumu pieteicējs ir fiziskā persona, apsaimniekotāja (pieteikuma iesniedzēja) dzimšanas gads tiek identificēts no personas koda. Ja platībmaksājumu atbalsta pieteikuma iesniedzējs ir juridiskā persona, tiek identificēta šīs juridiskās personas atbildīgā fiziskā persona un no personas koda tiek iegūts dzimšanas gads. Kopumā 2009. gadā ir izdevies identificēt vecumu 67,5 tūkst. atbalsta saņēmēju, 2014. gadā 60,1 tūkst. atbalsta saņēmēju un 2019. gadā 57,0 tūkst., un iegūtie dati ir pietiekami, lai konstatētu situāciju un noteiktu tās izmaiņas.

Šī pētījuma vajadzībām visi no LAD iegūtie dati ir anonimizēti un neļauj identificēt konkrētas personas vai saimniecības.

3.2.1. Sadalījums vecumgrupās

Salīdzinot saimniecību īpašnieku vecuma sadalījumu 2009. un 2019. gadā, ir skaidri redzama vidējā vecuma palielināšanās tendence (3.5. attēls) – ja 2009. gadā īpašnieku vecuma mediāna veidoja 53 gadus, tad 2014. gadā tie bija 55 gadi, bet 2019. gadā – 57 gadi. Līdzīga situācija ir vērojama visos Latvijas reģionos.

3.5. attēls. Saimniecību īpašnieku skaits vecumgrupās 2009. un 2019. gadā

Saimniecību īpašnieku vidējā vecuma pieaugumu nevar izskaidrot tikai ar vispārēju novecošanos, jo pēc 1990. gada notika straujš dzimstības samazinājums un šajā laika periodā piedzimušās personas 2019. gadā bija 20-29 gadu vecumgrupā.

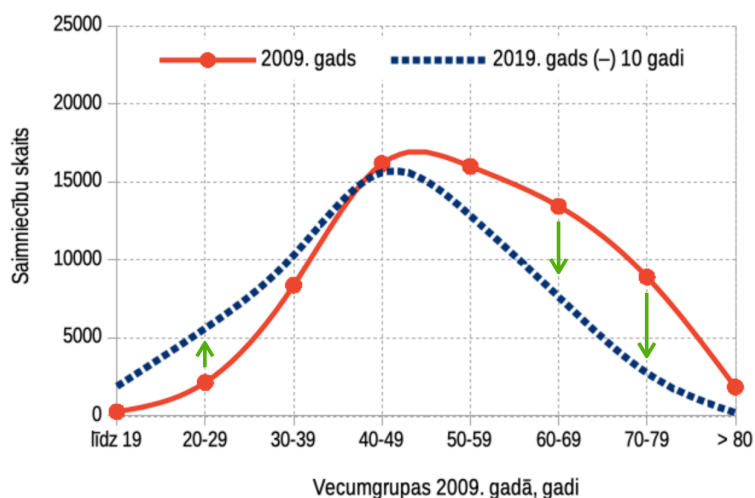
Nākamajā attēlā (3.6. attēls) ir iespējams novērtēt izmaiņas dažādās saimniecību īpašnieku vecumgrupās. Lai precīzāk atspoguļotu situāciju, visiem 2009. gada saimniecību īpašniekiem vecums ir palielināts par 10 gadiem. Tas ļauj vizuāli iezīmēt vecuma sadalījumu 2019. gadā ar nosacījumu, ka saimniecību īpašnieki paliek tie paši, kas bija 2009. gadā. 3.6. attēlā ir redzams, ka 2019. gadā

54 CSP. LSSA13_I10. Lauku saimniecību vadītāju dzimums, vecums un lauksaimnieciskā izglītība statistiskajos reģionos. Pieejams: http://data1.csb.gov.lv/pxweb/lv/lauks/lauks_skait_apsek_visp_laukstrukt_13/LSSA13_I10.px/?rxid=4d5242c9-8c8e-4cac-a18f-45ef9298a1de

vecumgrupā ar 50-59 gadiem īpašnieku skaits palika praktiski tajā pašā līmenī, kāds bija 2009. gadā vecumgrupā ar 40-49 gadiem.

Dati ļauj arī analizēt saimniecību īpašnieku kustību starp dažādām vecumgrupām. Ja par atskaites punktu pieņemtu 2009. gadu ar nosacījumu, ka tiem pašiem īpašniekiem ir jāpaliek par 10 gadiem vecākiem, tad līknēm 3.6. attēlā būtu jāsakrīt. Īpašnieku grupā, kas 2009. gadā bija 40-49 gadu vecumā, ir noticis pavisam neliels īpašnieku skaita samazinājums (ap 0,6 tūkst.). Savukārt, visās vecumgrupās virs 40-49 gadiem ir noticis ievērojams īpašnieku skaita samazinājums – īpašnieku grupu, kas 2009. gadā bija 50-59 gadu kategorijā, ir pametuši 3,2 tūkst. saimniecību īpašnieku, grupu ar 60-69 gadiem ir pametuši 43% jeb 5,8 tūkst. īpašnieku, bet 70-79 gadu grupā ir noticis samazinājums par 6,2 tūkst. jeb 70%.

Tajā pašā laikā saimniecību īpašnieku grupai, kura 2009. gadā bija 30-39 gadu vecumā, ir pievienojušies nepilni 2 tūkst. personu, bet 20-29 gadu grupai pievienojās 3,5 tūkst. personu, kopējo saimniecību īpašnieku skaitu palielinot vairāk nekā divas reizes.

3.6. attēls. Saimniecību īpašnieku skaita palielinājums vai samazinājums 2009. gadā esošajās vecumgrupās 10 gadu laikā

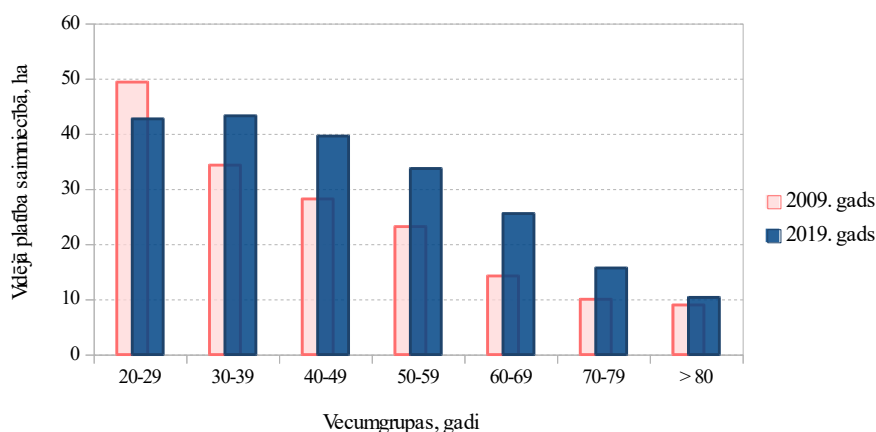
Daļēji šis process ir noticis saimniecību mantošanas rezultātā, bet daļa saimniecību ir izveidotas no jauna. Tomēr 3.6. attēls norāda, ka īpašnieku skaita neto palielinājums jaunākajās vecumgrupās ir mazāks par saimniekošanu pametušo skaitu vecākajās vecumgrupās.

3.2.2. Saimniecību lielums vecumgrupās

Datu analīze norāda uz kopsakarību – gados jaunākiem saimniecību īpašniekiem vidējā saimniecības lauksaimniecības zemes platība ir lielāka (3.7. attēls). Tomēr pēdējo 10 gadu laikā ir notikušas vērā ņemamas pārmaiņas. 2009. gadā izteikti lielākā platība bija visjaunākajā 20-29 gadu vecumgrupā, un katrā nākamajā vecumgrupā vidējā saimniecības platība palika mazāka. Tā, 20-29 gadu vecumgrupā vidējā saimniecības platība bija 49 ha, 30-39 gadu vecumgrupā 34 ha, 40-49 gadu vecumgrupā 28 ha un nākamajās vecumgrupās attiecīgi 23 ha, 14 ha, 10 ha un 9 ha (3.7. attēls).

Savukārt 2019. gadā situācija jau ir atšķirīga. Gan 20-29 gadu, gan 30-39 gadu vecumgrupās vidējā saimniecību platība veido 43 ha. Nākamajā 40-49 gadu vecumgrupā saimniecības platība ir līdzīga – 40 ha, un nākamajās vecumgrupās vidējā saimniecību platība ir attiecīgi 34 ha, 26 ha, 16 ha un 10 ha (3.7. attēls).

Var secināt, ka zemes konsolidācijas process notiek praktiski visās saimniecību īpašnieku vecumgrupās. Izņēmums ir saimniecību īpašnieki, kas 2009. gadā atradās 20-29 gadu vecumgrupā un 10 gadu laikā pārvietojās uz 30-39 gadu vecumgrupu. Šajā grupā vidējā saimniecību platība ir samazinājusies, jo grupā ir ienākuši daudzi jauni īpašnieki, tajā skaitā mantojot vidēji nelielas platības no vecākajām vecumgrupām.

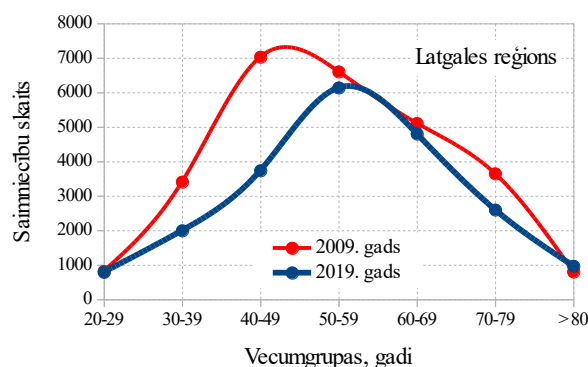
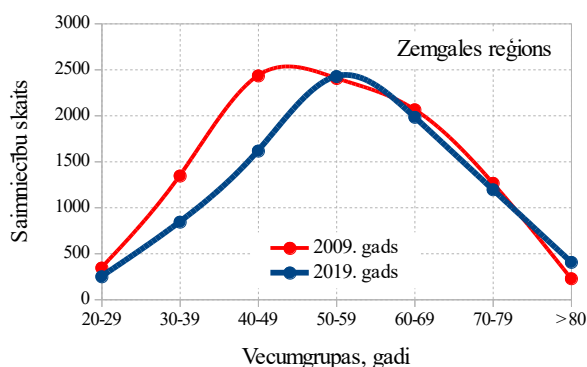
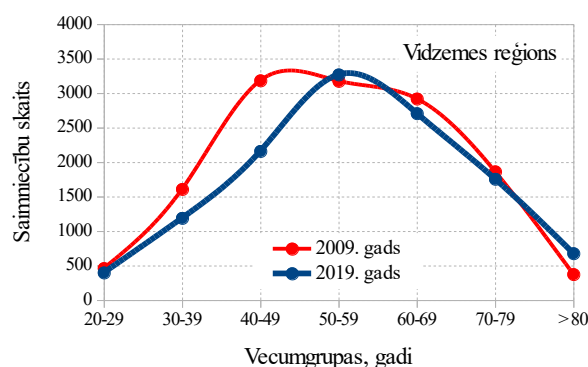
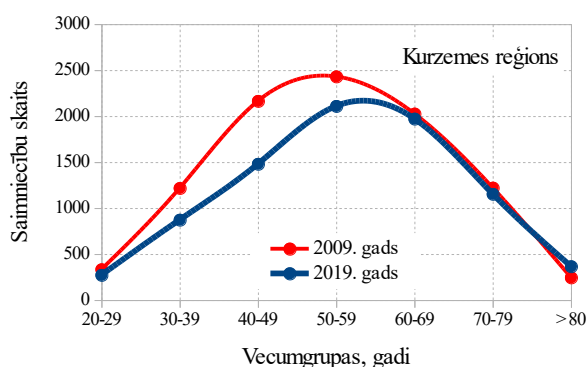
3.7. attēls. Vidējā saimniecību platība dažādās saimniecību īpašnieku vecumgrupās 2009. un 2019. gadā

Tāpat izņēmums ir arī saimniecību īpašnieki 70-79 gadu vecumā, kuri 10 gados ir pārvietojušies uz grupu virs 80 gadu vecuma - vidējā saimniecības platība šajā grupā ir palikusi nemainīga.

Pārējās vecumgrupās ir vērojams vidējo platību palielinājums, kā arī vidējo platību izlīdzināšanās tendence starp vecumgrupām.

3.2.3. Reģionālās vecuma struktūras atšķirības

Vērtējot saimniecību īpašnieku vecuma struktūru un tās dinamiku, ir analizēti Latvijas statistiskie reģioni (NUTS3 līmenis). Analīzē nav iekļauta Rīga un Pierīgas reģions (jo Rīgas ietekme neļauj to korekti analizēt).

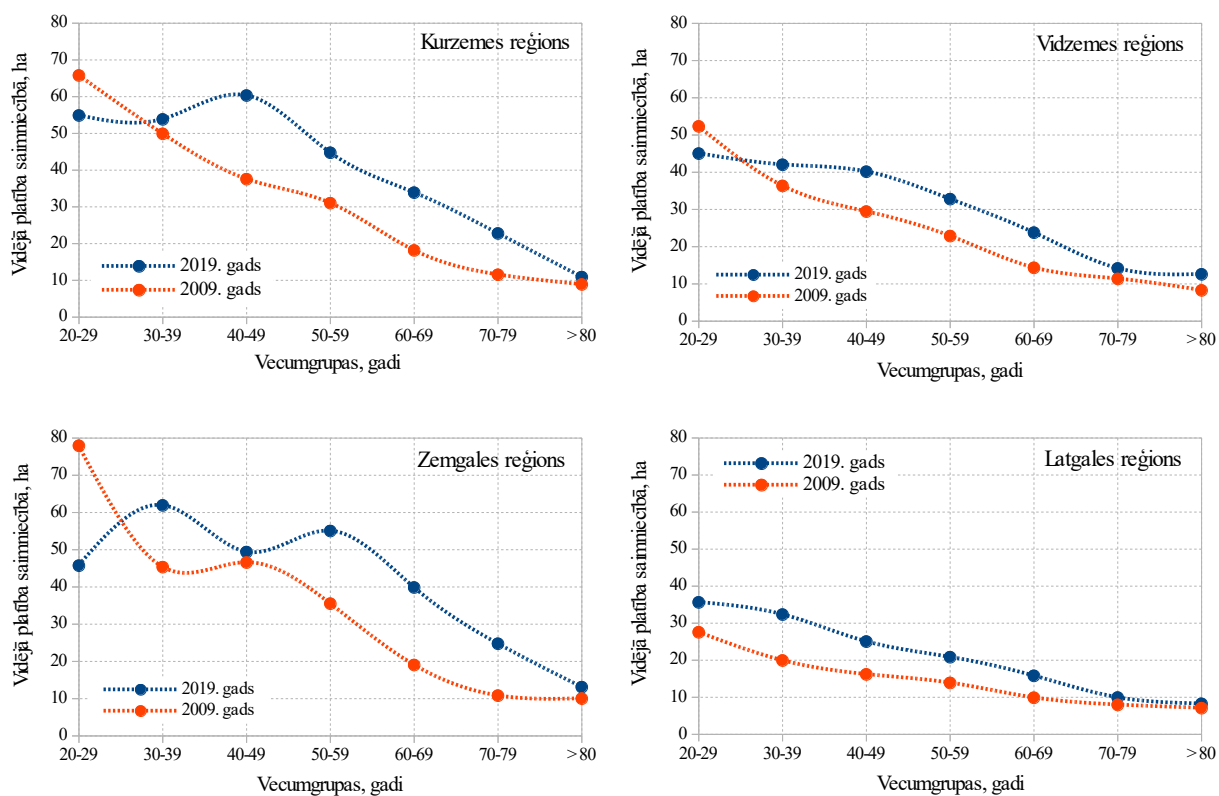
3.8. attēls. Saimniecību skaits vecumgrupās un reģionos 2009. un 2019. gadā

Kaut arī kopumā tendence visos Latvijas reģionos ir līdzīga, tomēr pastāv arī nelielas atšķirības. Tā, pēdējos 10 gados Zemgalē un Vidzemē saimniecību īpašnieku skaita samazinājums ir noticis tāpēc, ka samazinājās to saimniecību īpašnieku skaits, kuri ir jaunāki par 50 gadiem (3.8. attēls).

Līdzīgi arī Latgalē saimniecību īpašnieku skaita samazinājums pamatā ir noticis vecuma grupās līdz 50 gadiem, tomēr samazinājums ir būtiski lielāks. Turklāt Latgalē ievērojami samazinājās arī saimnieku skaits 70-79 gadu vecumgrupā. Savukārt Kurzemē samazinājums ir noticis visās vecuma grupās līdz 60 gadiem (3.8. attēls).

Visos reģionos ir arī vērojams vidējo platību palielinājums saimniecībās visās vecumgrupās, izņemot 20-29 gadu grupu. Īpaši aktīvi šis process ir noticis Kurzemē un Zemgalē, kur jau šobrīd vecumgrupās līdz 50 gadiem vidējā saimniecības platība ir ap 50-60 ha (3.9. attēls).

Arī Latgalē vidējā saimniecību platība ir palielinājusies, kaut arī ne tik strauji, un šobrīd ir būtiski zemāka nekā citos reģionos – vecumgrupās līdz 50 gadiem attiecīgi ap 25-35 ha. Vidzemes reģionā vidējā saimniecību platība vecumgrupās līdz 50 gadiem ir ap 40-45 ha un pēdējos gados vidējās platības palielinājums bija nedaudz lielāks nekā Latgalē, bet mazāks nekā Kurzemē (3.9. attēls).

3.9. attēls. Vidējā saimniecību platība dažādās vecumgrupās un reģionos 2009. un 2019. gadā

Vidējā saimniecības zemes platība 20-29 gadu vecumgrupā pirms 10 gadiem bija lielāka nekā šobrīd, jo šajā grupā ienāk tie īpašnieki, kas ir mantojuši zemi – kā redzams attēlos, vecākajās grupās vidējā saimniecības platība ir būtiski mazāka.

Secinājumi:

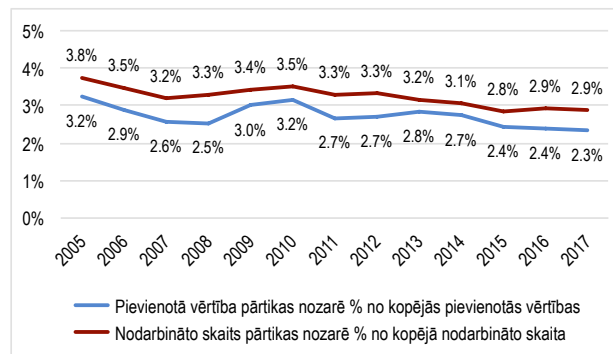
1. Latvijas lauksaimniecībā notiek zemes konsolidācijas process un vidējās saimniecību platības palielinās. Straujāk šis process notiek Kurzemē un Zemgalē, kur arī pirms 10 gadiem vidējās platības bija lielākas nekā citos reģionos. Lēnāk konsolidācija notiek Latgalē, kur arī pirms 10 gadiem vidējās platības bija mazākas. Tas nozīmē, ka plaista starp Zemgali-Kurzemi un Latgali palielinās.
2. Pastāv saimniecību platību lieluma plaista starp dažādām vecuma grupām – gados vecākajiem saimniekiem vidējā saimniecību zemes platība ir būtiski mazāka nekā gados jaunākajiem saimniekiem. Tomēr pēdējos 10 gados ir sācies izlīdzināšanās process un ir prognozējams, ka tas pakāpeniski turpināsies.
3. Salīdzinoši ātri notiek saimniecību vadītāju un īpašnieku novecošanās process. Saimniecību īpašnieku vecuma mediāna ir palielinājusies no 53 gadiem 2009. gadā līdz 57 gadiem 2019. gadā.

Līdzīga situācija ir vērojama visos Latvijas reģionos, tomēr nedaudz lēnāk šis process notiek Zemgalē un Vidzemē, bet aktīvāk – Kurzemē un īpaši Latgalē.

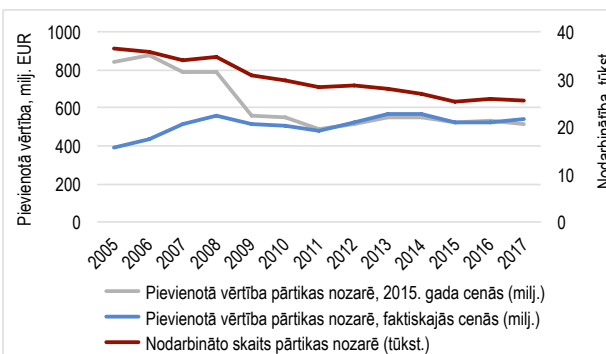
4. Pārtikas nozares nozīme, svars dažādu lauksaimniecības nozaru attīstībā un valsts ekonomiskās izaugsmes veicināšanā, Latvijas, Baltijas, ES un globālā mēroga konkurētspējas novērtējums

4.1. Pārtikas nozares ieguldījums

Latvijas pārtikas nozares⁵⁵ uzņēmumi 2017. gadā radīja 2,3% no kopējās pievienotās vērtības valstī⁵⁶. Salīdzinot ar 2005. gadu, nozares īpatsvars ir samazinājies par gandrīz vienu procenta punktu, lai arī kopējā pievienotā vērtība faktiskajās cenās ir augusi, veidojot 543,6 milj. EUR. Tajā pašā laikā pārtikas nozares vērtība salīdzināmajās cenās 2017. gadā bija ievērojami zemāka kā 2005. gadā, ko galvenokārt noteicis ievērojamais pievienotās vērtības apjoma kritums 2009. gadā (5.1. un 5.2. attēls).

5.1. attēls. Pārtikas nozares īpatsvars Latvijas tautsaimniecībā 2005.-2017.gadā

5.2. attēls. Pārtikas nozares pievienotā vērtība un nodarbināto skaits 2005.-2017.gadā

Pārtikas nozare 2017. gadā nodarbināja 2,9% no kopējā strādājošo skaita Latvijā⁵⁷, nodarbināto skaitam sasniedzot aptuveni 26 tūkst. personas⁵⁸. Saskaņā ar uzņēmējdarbības strukturālo statistiku, nodarbināto personu skaits Latvijas pārtikas nozarē 2018. gadā veidoja 23,9 tūkst. Līdz ar ražošanas procesa modernizēšanu un efektivizēšanu, vērojams pastāvīgs nodarbināto skaita samazinājums.

Galvenās pārtikas nozares Latvijā ir piena un gaļas pārstrāde (katra veido 22% no kopējā nozares apgrozījuma). Konditorejas un miltu izstrādājumu ražošana ir vēl 10%, augļu un dārzeņu pārstrādes daļa ir 4%, dzērienu ražošanas īpatsvars ir 12%, zivju pārstrāde 10%. Konfidenciālo nozaru (graudu pārstrāde, eļļas un tauku ražošana, dzīvnieku barības ražošana) īpatsvars veido 12%, bet vēl 8% ir citu pārtikas produktu ražošana⁵⁹.

4.2. Galveno izejvielas izmantošana

Ja vērtē vietējo lauksaimniecības izejvielu saistību ar vietējo pārstrādi, ļoti liela daļa saražoto graudu tiek eksportēta⁶⁰. Vietējā tirgū paliek tikai nedaudz vairāk par 10%, līdz ar to arī graudu pārstrādes svars kopējā graudu ražošanā ir salīdzinoši zems.

⁵⁵ Pārtikas produktu un dzērienu ražošana (C10-C11)

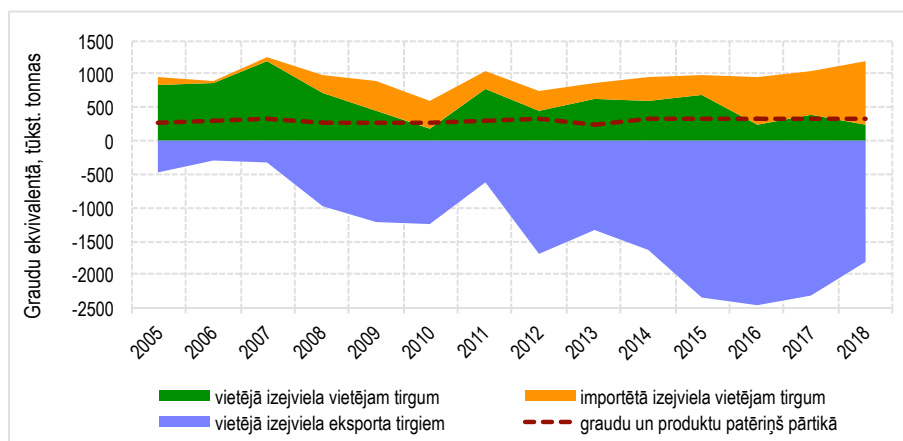
⁵⁶ CSB. IKG10_060. Kopējās pievienotās vērtības sadalījums pa darbības veidiem. Pieejams: http://data1.csb.gov.lv/pxweb/lv/ekfin/ekfin_ikp_IKP_ikgad/IKG10_060.px/

⁵⁷ Eurostat. National accounts employment data by industry (up to NACE A*64) [nama_10_a64_e]

⁵⁸ Nodarbināto skaits par pārtikas, dzērienu un tabakas ražošanu (C10-C12)

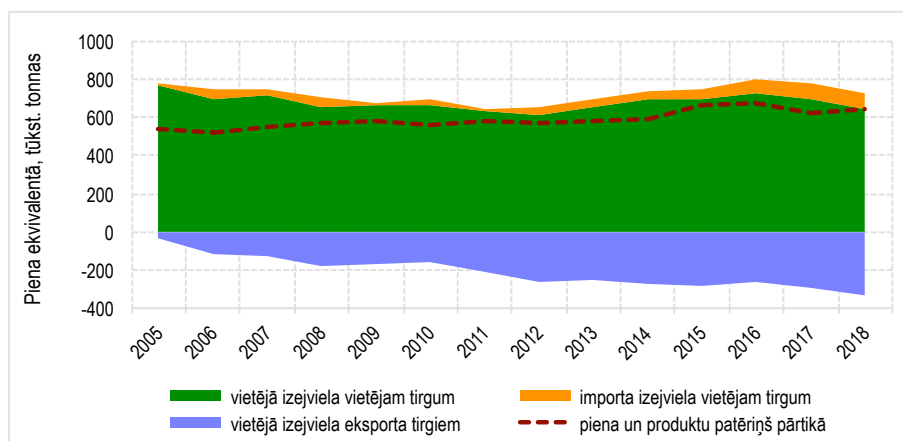
⁵⁹ Zemkopības Ministrija, Latvijas lauksaimniecība 2019, 91. lpp.

⁶⁰ CSP. Detalizēti dati pa valstīm un precēm (KN), KN 4 zīmes. Pieejams: http://data1.csb.gov.lv/pxweb/lv/atirdz/atirdz_detalizeta_4zim/?tablelist=true. Izmantotie CN kodi: 1001; 1002; 1003; 1004; 1008.

5.3. attēls. Graudu kā izejvielas izmantošanas rādītāji 2005.-2018.gadā⁶¹

Pieejamie dati par kopējo graudu un graudu produktu patēriņu uzturā (kas izteikts graudos)⁶² liecina, ka tas ir gandrīz vienā līmenī ar graudu kā izejvielas daudzumu vietējam tirgum, tomēr bez patēriņa uzturā nozīmīgs daudzums graudu tiek patērēts arī lopbarībai un sēklai, tāpat tie tiek izmantoti eksportētajos pārtikas produktos. Līdz ar to, neskatoties uz nozīmīgo graudu ražošanu apjomu Latvijā, pastāv ievērojams graudu kā izejvielas imports.

5.4. attēls. Piena kā izejvielas izmantošanas rādītāji 2005.-2018.gadā⁶³

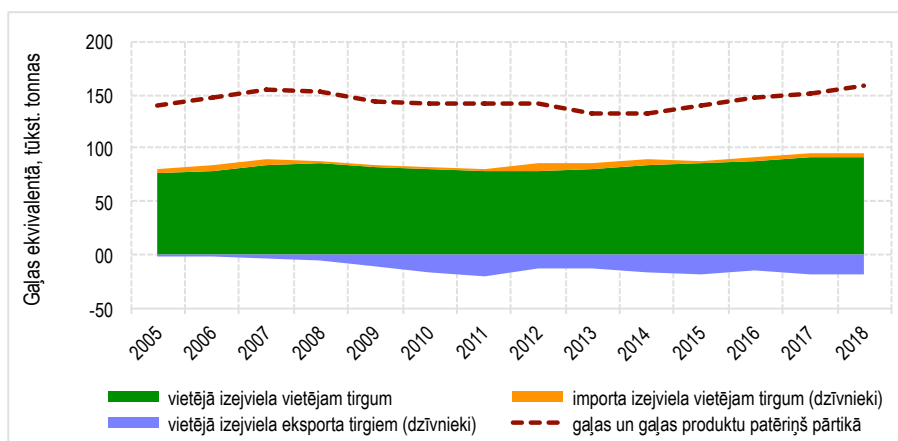
Piena sektorā aptuveni 70% no saražotā piena tiek izmantoti kā izejviela vietējā tirgū (tajā skaitā pārstrādei), bet 30% saistās ar eksporta tirgiem⁶⁴. Lai apmierinātu vietējās pārstrādes vajadzības pēc izejvielas, papildus nepieciešamais piens tiek importēts un tas veido aptuveni 8% no piena ražošanas Latvijā.

⁶¹ Importa izejviela vietējam tirgum – kopējais imports (var iekļaut tālāku reeksportu); vietējā izejviela eksporta tirgiem – kopējais eksports (var iekļaut reeksportu), vietējā izejviela vietējam tirgum – ražošanas apjoms mīnus kopējais eksports.

⁶² LAD dati

⁶³ Importa izejviela vietējam tirgum – kopējais imports (var iekļaut tālāku reeksportu); vietējā izejviela eksporta tirgiem – kopējais eksports (var iekļaut reeksportu), vietējā izejviela vietējam tirgum – ražošanas apjoms mīnus kopējais eksports.

⁶⁴ CSP. Detalizēti dati pa valstīm un precēm (KN), KN 8 zīmes. Pieejams: http://data1.csb.gov.lv/pxweb/lv/atirdz/atirdz_detalizeta_8zim/?tablelist=true. Izmantotie CN kodi: 04012099; 04012019.

5.5. attēls. Gaļas kā izejvielas izmantošanas rādītāji 2005.-2018.gadā⁶⁵

Pēdējo gadu laikā aptuveni 16% no kopējās gaļas ieguves (saražotā gaļa un eksportētie dzīvnieki) veido dzīvnieku lopu eksports⁶⁶. Gaļas un gaļas produktu patēriņš uzturā (kas izteikts gaļā) ir ievērojami augstāks kā kopējais saražotais gaļas apjoms Latvijā, līdz ar to pastāv liels gaļas un tās produktu imports.

4.3. Konkurētspējas novērtējums

Latvijas lauksaimniecības un pārtikas produktu⁶⁷ eksports 2018. gadā bija 2331,3 milj. EUR, kas ir 18,3% no kopējā valsts preču eksporta apjoma⁶⁸. Lauksaimniecības un pārtikas produktu importa vērtība bija nedaudz lielāka – 2446,7 milj. EUR, kas ir 15,5% no kopējā valsts preču importa apjoma. Līdz ar to Latvija kopumā ir lauksaimniecības un pārtikas produktu neto importētāja.

Galvenie produkti Latvijas eksportā ir dzērieni (27%), graudi (16%), kā arī piens un piena produkti (11%). Importa struktūra ir diversificētāka, galvenais ievestais produkts ir dzērieni (24%), pārējie nozīmīgākie produkti ir graudi (8%), augļi un rieksti (7%), kā arī piens un piena produkti, gaļa un zivis (katra daļa ap 6%). Lielākā pozitīvā tirdzniecības bilance ir graudiem (+160,4 milj. EUR), pienam un piena produktiem (+99,3 milj. EUR), dzērieniem (+53,4 milj. EUR), kā arī gaļas un zivju izstrādājumiem (+44,6 milj. EUR).

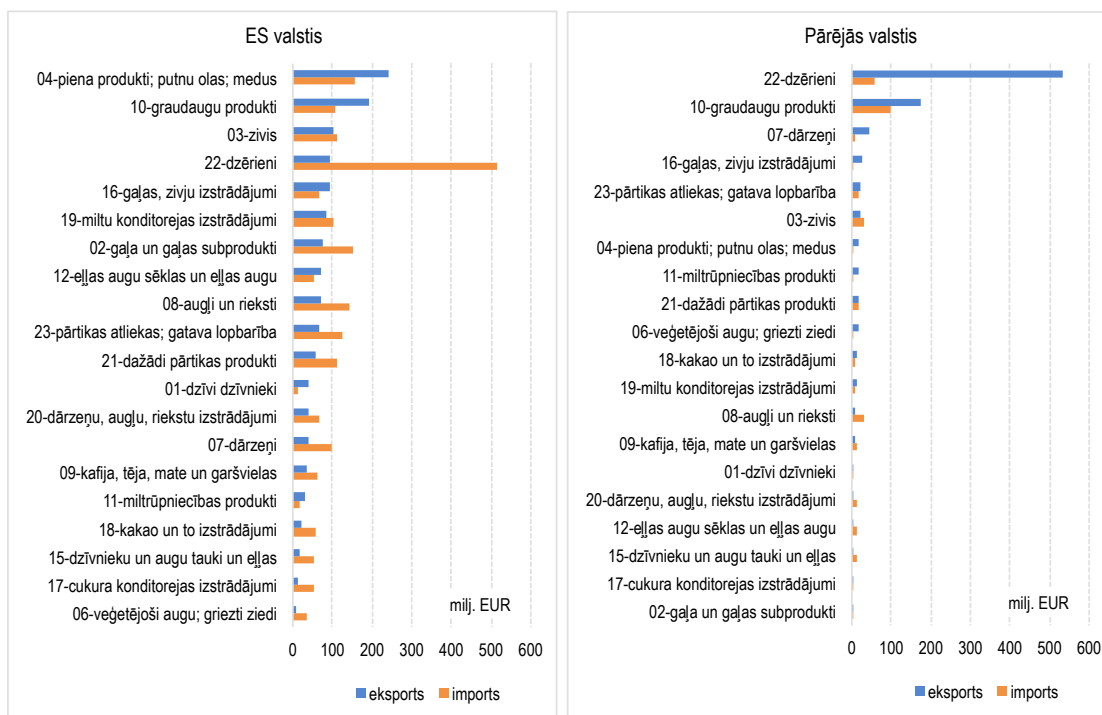
No kopējā Latvijas lauksaimniecības un pārtikas produktu eksporta apjoma 60% tiek izvesti uz ES valstīm. Savukārt šo produktu importā ES valstu īpatsvars sasniedz 86%. Tirdzniecības bilance ar ES valstīm Latvijai ir negatīva (-714,1 milj. EUR). Vairāk nekā 400 milj. EUR no šīs negatīvās bilances veidojas dzērienu grupā, bet ap 300 milj. EUR citās pārtikas preču grupās. Daļu no importa no ES valstīm veido reeksports. Latvijas tirdzniecības bilance ar ES valstīm ir pozitīva pienam un pienam produktiem, graudiem, dzīvniekiem un dzīvniekiem, gaļai un zivju izstrādājumiem, eļļaugiem, kā arī miltu rūpniecības produktiem.

⁶⁵ Importa izejviela vietējam tirgum – kopējais imports (var iekļaut tālāku reeksportu); vietējā izejviela eksporta tirgiem – kopējais eksports (var iekļaut reeksportu), vietējā izejviela vietējam tirgum – ražošanas apjoms mīnus kopējais eksports.

⁶⁶ LAD dati

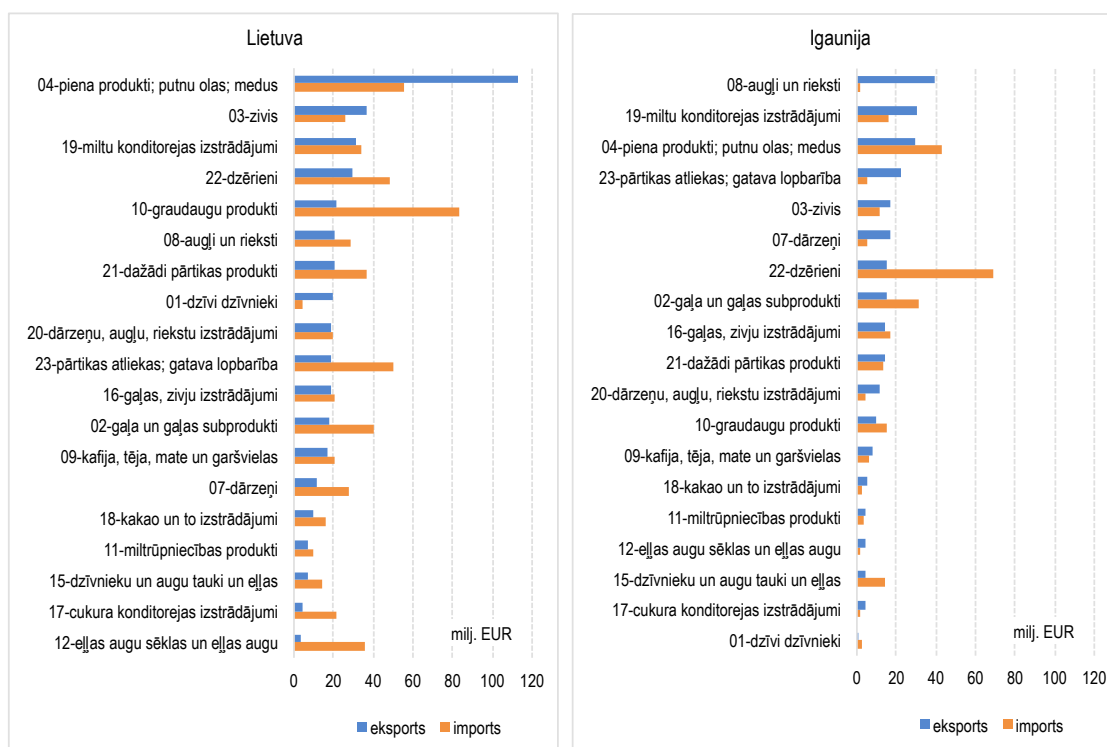
⁶⁷ CN kodu grupas 01-23

⁶⁸ CSP. Detalizēti dati pa valstīm un precēm (KN), KN 2 zīmes. Pieejams: http://data1.csb.gov.lv/pxweb/lv/atirdz/atirdz__detalizeta__2zim/?tablelist=true

5.6. attēls. Lauksaimniecības un pārtikas produktu ārējā tirdzniecība ar ES un pārējām valstīm 2018. gadā

Lauksaimniecības un pārtikas produktu tirdzniecībā ar pārējām valstīm (galvenokārt Krieviju) Latvijai ir pozitīva bilance (+598,6 milj. EUR). To pamatā nosaka izteikti dominējošais produkts dzērieni, kā arī papildina graudaugu produkti.

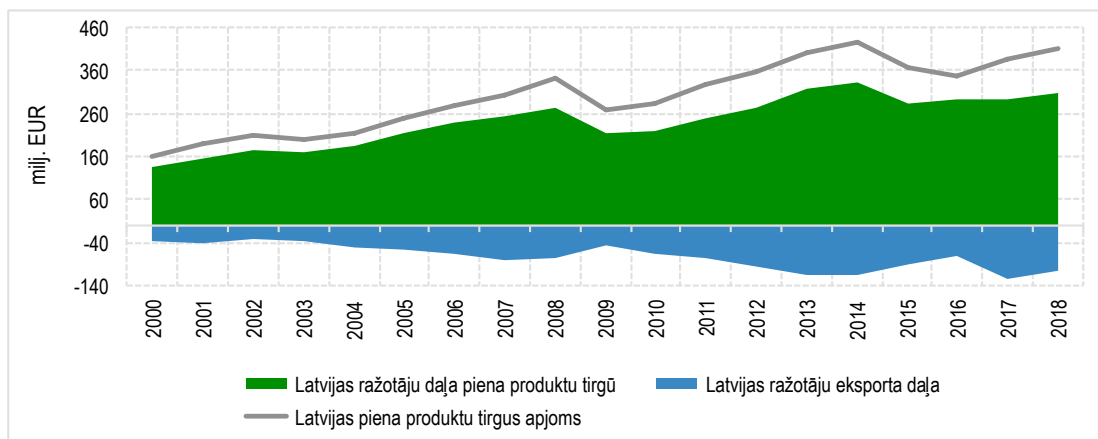
5.6. attēls. Lauksaimniecības un pārtikas produktu ārējā tirdzniecības ar Lietuvu un Igauniju 2018. gadā

Aptuveni trešā daļa no Latvijas lauksaimniecības un pārtikas produktu eksporta uz ES valstīm nonāk Lietuvā. Nozīmīgākais eksporta produkts ir piens un piena produkti (26%), kam seko zivis (8%), miltu izstrādājumi un konditoreja, kā arī dzērieni (katram ap 7%). Lauksaimniecības un pārtikas produktu tirdzniecības bilance ar Lietuvu ir negatīva (-165,7 milj. EUR), daļēji tāpēc, ka daļa no Lietuvas

produktiem tiem eksportēta caur Latviju (precīzu informāciju šīs analīzes ietvaros nebija iespējams iegūt).

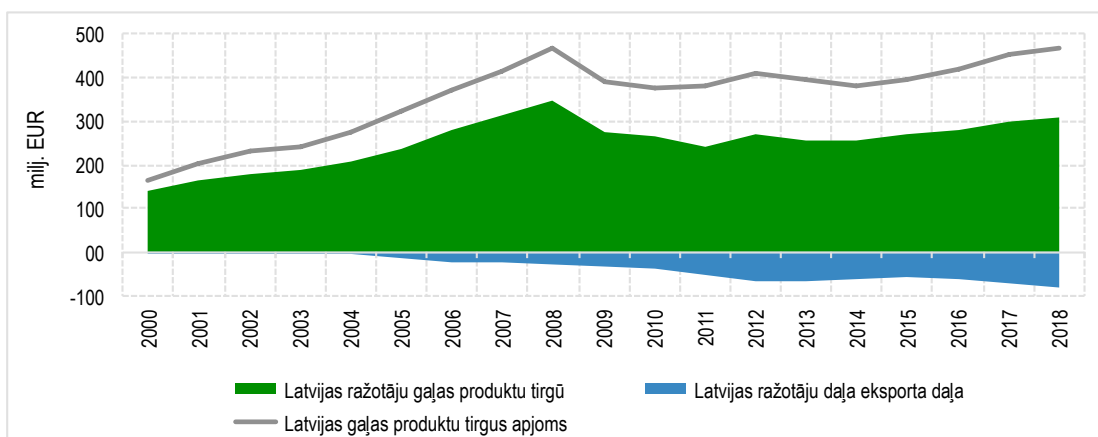
Igaunijas īpatsvars kopējā Latvijas lauksaimniecības un pārtikas produktu eksportā ir gandrīz 20%. Galvenie eksporta produkti uz Igauniju ir augļi un ogas (15%), piens un piena produkti (11%), kā arī miltu izstrādājumi un konditoreja (11%). Kopējais eksporta un importa apjoms tirdzniecībā ar Igauniju ir praktiski vienāds, starp galvenajiem produktiem pozitīva bilance ir augļiem un ogām, to izstrādājumiem, miltu izstrādājumiem un konditorejai, dārzeņiem, zivīm, savukārt pienam un piena produktiem bilance ir negatīva.

Vērtējot Latvijas pārstrādes uzņēmumu konkurētspēju vietējā tirgū, vērojams pārdotās produkcijas vērtības pieaugums, lai gan tirgus daļa ir bijusi salīdzinoši stabila, ar nelielu samazinājumu pēdējos divus gadus⁶⁹.

5.7. attēls. Latvijas piena produktu ražotāju tirgus daļas 2000.-2018. gadā

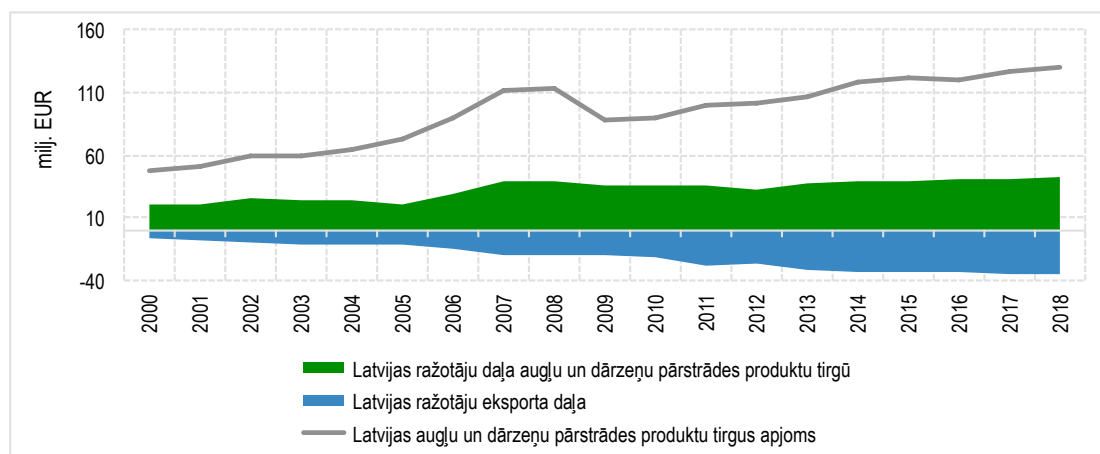
Piena produktu realizācija eksporta tirgos ir bijusi svārstīga, pēc 2014. gada eksporta daļa ievērojami samazinājās, bet 2018. gadā tā atgriezās aptuveni iepriekšējā līmenī. Piena pārstrādes nozare pamatā ir vērsta uz iekšējo tirgu. Latvijas piena produktu tirgus pašnodrošinājuma līmenis ir nedaudz virs 100%.

5.8. attēls. Latvijas gaļas produktu ražotāju tirgus daļas 2000.-2018. gadā

Pēdējos gados pieaugusi Latvijas pārstrādes uzņēmumu vietējā tirgū realizētās gaļas produkcijas vērtība. Ja līdz 2011. gadam bija vērojama gaļas produktu ražotāju realizācijas daļas vietējā tirgū (realizācija pret vietējā tirgus apjomu) samazinājuma tendence, tad pēdējos gados tā ir bijusi diezgan stabila. Savukārt gaļas pārstrādātāju eksporta daļa ir pieaugusi. Latvijas gaļas un gaļas produktu tirgus pašnodrošinājuma līmenis pēdējos gados bijis ap 83%. Gaļas un gaļas produktu ražošana pamatā ir vērsta uz iekšējo tirgu.

⁶⁹ Novērtējums pēc CSP datiem

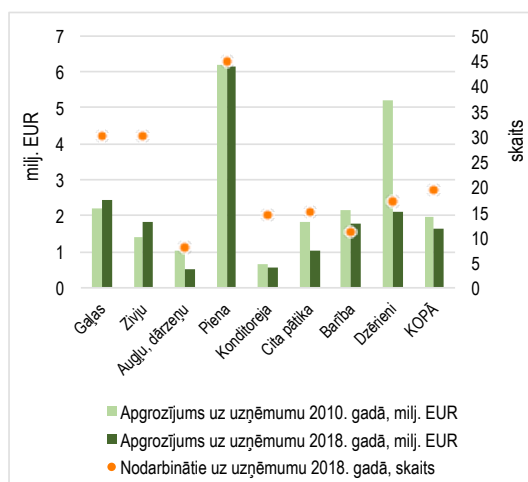

5.9. attēls. Latvijas augļu un dārzeņu produktu ražotāju tirgus daļas 2000.-2018. gadā

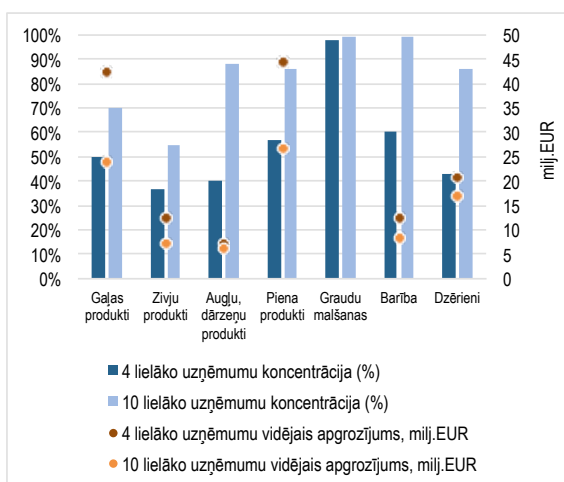
Augļu un dārzeņu pārstrādes uzņēmumu realizācija un tirgus daļas kā vietējā, tā eksporta tirgos bijušas diezgan stabilas. Kopumā vietējie ražotāji spēj apmierināt tikai ap 60% no vietējā tirgus pieprasījuma. Tomēr augļu un dārzeņu pārstrādes nozarē pastāv salīdzinoši liels eksporta īpatsvars no kopējā realizācija apjoma.

4.4. Tirgus koncentrācija

Starp galvenajām pārtikas nozarēm vislielākā koncentrācija pastāv graudu pārstrādē, tāpēc šīs nozares dati ir konfidenciāli, tāpat četru lielāko piena pārstrādes uzņēmumu daļa veido 57% no kopējā nozares saražotā produkcijas apjoma. Gaļas pārstrādē atbilstošais koncentrācijas indekss (C4) ir 50%, dzērienu ražošanā – 43%, bet augļu un dārzeņu pārstrādē – 40%⁷⁰.

5.10. attēls. Pārtikas uzņēmumu vidējais lielums Latvijā 2010. un 2018. gadā

5.11. attēls. Pārtikas uzņēmumu koncentrācija pēc saražotās produkcijas vērtības Latvijā 2018. gadā

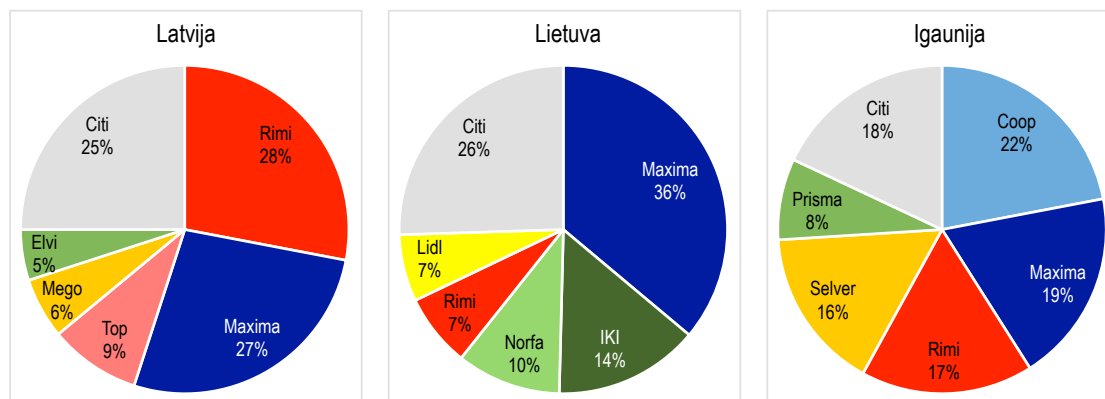
Neskatoties uz diezgan augsto koncentrāciju, Latvijas pārtikas nozares uzņēmumi ir salīdzinoši nelieli. Lielākā daļa nozares uzņēmumu ir mazie uzņēmumi, ar nodarbināto skaitu zem 50 (91%), lielo uzņēmumu daļa (250 un vairāk nodarbināto) 2017. gadā bija 1,3%⁷¹. Kopumā pārtikas nozarē 2018. gadā darbojās 1230 uzņēmumi⁷². Uzņēmumu skaits pēdējos gados ir nedaudz palielinājies, nozarē ienākot maziem ražotājiem (par ko liecina uzņēmumu vidējā nodarbināto skaita samazinājums). Mazie

⁷⁰ Zemkopības Ministrija, Latvijas lauksaimniecība 2019, 93.lpp.

⁷¹ CSP. SBG020. Uzņēmumu galvenie uzņēmējdarbības rādītāji pēc nodarbināto skaita. Pieejams: http://data1.csb.gov.lv/pxweb/lv/uzn/uzn__uzndarb/SBG020.px/

⁷² CSP. SBG010. Uzņēmumu galvenie uzņēmējdarbības rādītāji. Pieejams: http://data1.csb.gov.lv/pxweb/lv/uzn/uzn__uzndarb/SBG010.px/table/tableViewLayout1/

ražotāji piedāvā plašu specifisku un augstas kvalitātes pārtikas produktu klāstu. Tajā pašā laikā vidējais apgrozījums pārtikas nozarē Latvijā ir 1,6 milj. EUR (lielajos uzņēmumos ap 46 milj. EUR), salīdzinot ar vidējo apgrozījumu 4,1 milj. EUR uz uzņēmumu ES valstīs (lielajos uzņēmumos par valstīm, kam pieejami dati, 254 milj. EUR)⁷³. Izteikti lielākais vidējais apgrozījums uz uzņēmumu (par uzņēmumiem, kuru dati nav konfidenciāli) vērojams piena pārstrādē, bet mazākais – augļu un dārzeņu pārstrādē un konditorejas produktu ražošanā. Ja salīdzina ar 2010. gadu, vidējais apgrozījums pārtikas nozarē Latvijā ir pat samazinājies, īpaši dzērienu ražošanā, tāpat samazinājums noticis augļu un dārzeņu pārstrādē un konditorejas produktu ražošanā. Nelielie Latvijas pārtikas uzņēmumu apjomi ietekmē efektivitāti, tāpat arī attiecības ar mazumtirgotājiem.

5.12. attēls. Mazumtirgotāju tirgus daļas Baltijas valstīs⁷⁴

Vietējiem ražotājiem kopumā ir vieglāk pārdod savu produkciju vietējā tirgū, tomēr mazumtirdzniecības sektorā pastāvošā augstā koncentrācija Latvijā ievērojami apgrūtina mazo ražotāju produkcijas realizācijas iespējas. Pieejamie dati norāda, ka divu vadošo mazumtirgotāju (Rimi un Maxima) apvienotā tirgus daļa Latvijā 2016. gadā bija 55%, kas liecina par augstu koncentrācijas līmeni.

Latvijā netiek pievērsta īpaši liela uzmanība mazumtirdzniecības situācijas uzraudzībai, piemēram, netiek analizēta konkurence starp mazumtirgotājiem Rīgas apkārtnē.

4.5. Mērķtiecīgums/efektivitāte pārtikas nozarē

Pēdējo desmit gadu laikā (2009.-2018. gads) Latvijas pārtikas nozarē veikto bruto kapitālieguldījumu materiālās lietās summārā vērtība sasniedz 877,4 milj. EUR⁷⁵, kas veido vidēji 713 tūkst. EUR uz uzņēmumu.

Vislielākie summārie bruto ieguldījumi veikti piena pārstrādē, kam seko gaļas pārstrāde un dzērienu ražošana. Ieguldījumi ēkās un būvēs ir veikti diezgan līdzīgā apmērā kā ieguldījumi mašīnās un iekārtās, kopumā ar tikai nelielu pēdējā ieguldījumu veida pārsvaru.

Pieejamie dati no inovāciju apsekojuma, kas aptver uzņēmumus ar nodarbināto skaita 10 un vairāk, par 2014.-2016. gadu norāda, ka pārtikas nozarē inovatīvi aktīvi bijuši nedaudz mazāk kā puse (48%) uzņēmumu⁷⁶. Lai arī inovatīvi aktīvo pārtikas uzņēmumu īpatsvars Latvijā ir ievērojami palielinājies,

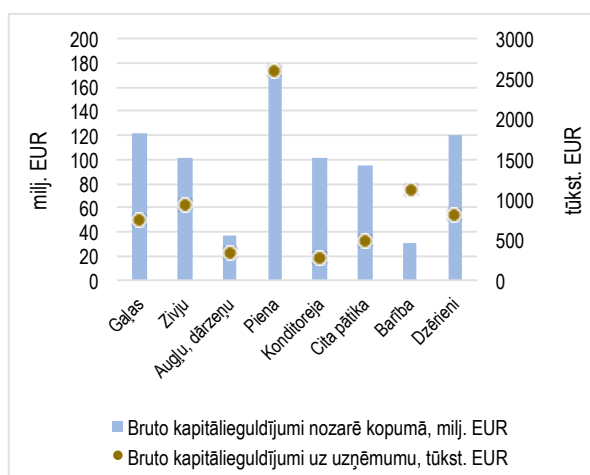
⁷³ Eurostat. Annual detailed enterprise statistics for industry (NACE Rev. 2, B-E) [sbs_na_ind_r2]. Annual enterprise statistics by size class for special aggregates of activities (NACE Rev. 2) [sbs_sc_sca_r2]

⁷⁴ ICA Gruppen CMD 2017 prezentācija Latvijai un Igaunijai. Verslo žinios, 26.06.2019. raksts Lietuvai.

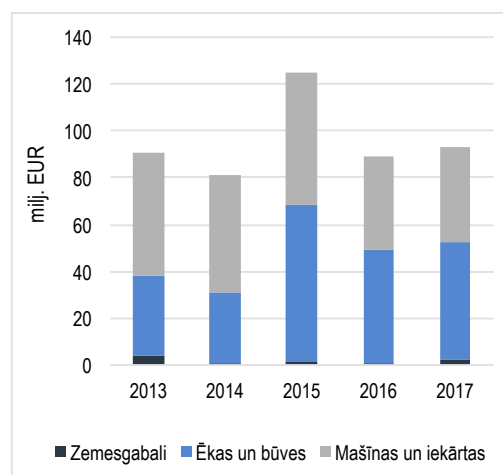
⁷⁵ CSP. SBG010. Uzņēmumu galvenie uzņēmējdarbības rādītāji. Pieejams: http://data1.csbgov.lv/pxweb/lv/uzn/uzn__uzndarb/SBG010.px/table/tableViewLayout1/

⁷⁶ Eurostat. Enterprises by NACE Rev. 2 activity and size class [inn_cis10_type]. Product and/or process innovative enterprises by type of innovation activity, NACE Rev. 2 activity and size class [inn_cis10_iact]. Product innovative enterprises that have introduced new or significantly improved products by NACE Rev. 2 activity and size class [inn_cis10_prodn]. Turnover of product innovative enterprises from new or significantly improved products, by NACE Rev. 2 activity and size class [inn_cis10_prodt]

salīdzinot ar iepriekšējiem apsekojumiem, tomēr joprojām pārējās Baltijas valstis šajā rādītājā apsteidz Latviju (Lietuvā – 69%, Igaunijā – 62%).

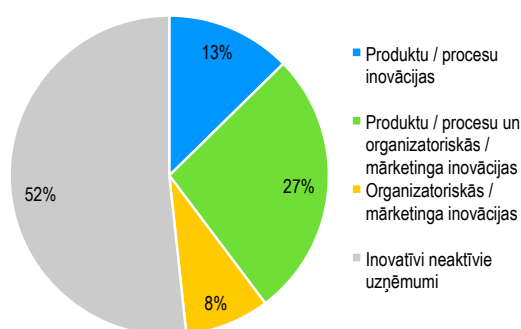

5.13. attēls. Desmit gadu summārie bruto kapitālieguldījumi Latvijas pārtikas nozarē (2009.-2018. gads)

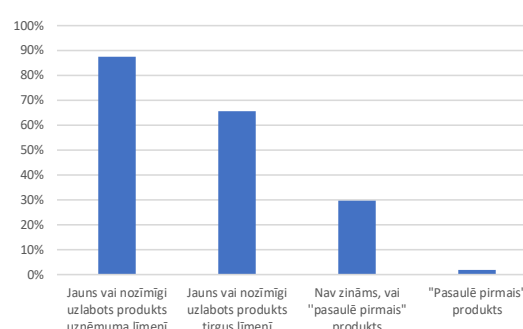

5.14. attēls. Bruto kapitālieguldījumi pa veidiem Latvijas pārtikas nozarē 2013.-2017. gadā

Kopumā produktu un/vai procesu inovācijas veiktas 82% no Latvijas inovatīvi aktīvajiem pārtikas uzņēmumiem, savukārt organizatorisko un/vai mārketinga inovāciju īpatsvars veido 74%. No tiem uzņēmumiem, kas veikuši produktu un/vai procesu inovācijas, 67% gadījumu tās bijušas saistītas ar mašīnu un iekārtu, būvju un programmatūras ieguvu, savukārt 75% inovatīvo darbību bijušas saistītas ar produkta dizainu. Produktu inovācijas īstenojuši 67% no inovatīvi aktīvajiem pārtikas uzņēmumiem, no šiem uzņēmumiem 66% gadījumu produkts bijis jauns vai nozīmīgi uzlabots tirgus līmenī, savukārt divi uzņēmumi norādījuši, ka to produkts ir “pasaulē pirmais”.

5.15. attēls. Inovatīvi aktīvie uzņēmumi Latvijas pārtikas nozarē 2014.-2016. gadā

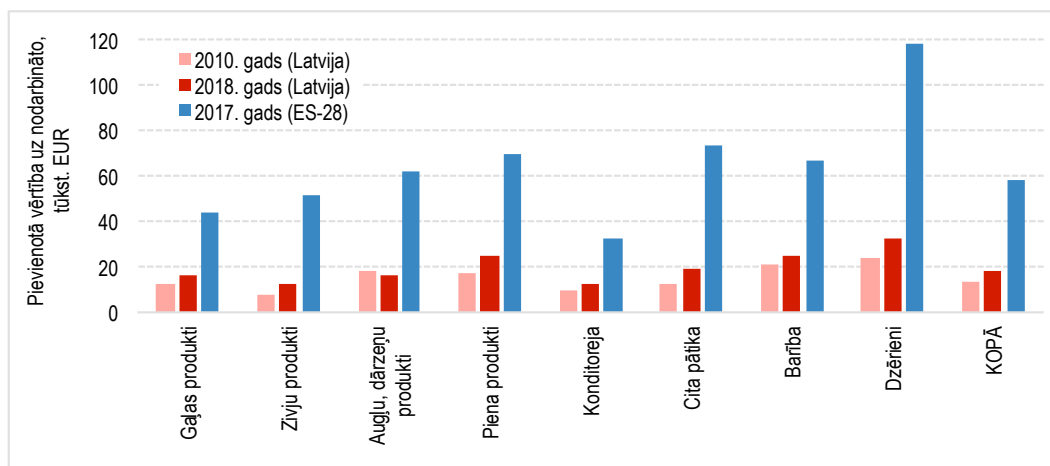

5.16. attēls. Latvijas pārtikas uzņēmumu veikto produktu inovāciju veidi 2014.-2016. gadā

Apgrozījums no jauniem vai būtiski uzlabotiem produktiem uzņēmuma līmenī veidojis 10% no kopējā produktu inovācijas veikušo uzņēmumu apgrozījuma, savukārt apgrozījuma daļa no jauniem vai uzlabotiem produktiem tirgus līmenī bijusi 8% (salīdzinājumam – atbilstošie rādītāji Lietuvā bija 7% un 4%, Igaunijā – 10% un 7%).

Veiktie uzlabojumi un pārmaiņas nozarē veicinājuši pievienotās vērtības (faktorizmaksās) uz nodarbināto kāpumu, kas 2018. gadā sasniedza 18,6 tūkst. EUR pretstatā 13,0 tūkst. EUR 2010. gadā⁷⁷.

⁷⁷ CSP. SBG010. Uzņēmumu galvenie uzņēmējdarbības rādītāji. Picejams: http://data1.csb.gov.lv/pxweb/lv/uzn/uzn__uzndarb/SBG010.px/table/tableViewLayout1/

5.17. attēls. Pievienotā vērtība faktorizmaksās uz nodarbināto pārtikas nozarē Latvijā 2010. un 2018. gadā

Tomēr salīdzināmi dati par 2017. gadu norāda, ka pievienotā vērtība Latvijas pārtikas nozarē ir tikai 32% no vidējā ES-28 līmeņa (2010. gadā tie bija 29% no ES-28 līmeņa)⁷⁸. Starp galvenajām pārtikas nozarēm augstākā pievienotā vērtība tiek iegūta dzērienu ražošanā un piena pārstrādē, pēdējai ir arī viens no augstākajiem relatīvajiem rādītājiem pret ES vidējo līmeni. Savukārt tradicionāli zemākā pievienotā vērtība uz nodarbināto tiek radīta konditorejas produktu ražošanā, jo tā ir darbaspēka ietilpīga nozare, tāpat Latvijā līdzīga situācija ir arī zivju pārstrādē.

⁷⁸ Eurostat. Annual detailed enterprise statistics for industry (NACE Rev. 2, B-E) [sbs_na_ind_r2]

4.6. Galvenie secinājumi un priekšlikumi

- Zināšanu ietilpīga bioekonomika ir viena no valsts prioritātēm, tāpēc Latvijas Bioekonomikas stratēģijā 2030 ir izvirzīti ambiciozi mērķi gan attiecībā uz pievienoto vērtību, gan eksportu un nodarbinātību. Ņemot vērā pārtikas rūpniecības lielo nozīmi bioekonomikā, šo mērķu izpildes priekšnosacījums ir veiksmīga pārtikas rūpniecības attīstība. Tajā pašā laikā kopš Latvijas pievienošanās ES, pārtikas rūpniecībā ir vērojams neliels pievienotās vērtības pieaugums faktiskajās cenās un samērā liels samazinājums salīdzināmajās cenās.
- Pārtikas patēriņš ir salīdzinoši neelastīgs un iekšējā tirgus palielināšanas iespējas ir ierobežotas un atkarīgas no kopējām norisēm tautsaimniecībā. Pārtikas nozares attīstībai Latvijā ir divi virzieni. Viens ir saistīts ar eksporta vērtības palielināšanu, bet otrs – ar importa aizstāšanu.
- Lielo uz eksportu orientēto uzņēmumu finansiālā atbalsta iespējas Latvijā ir ļoti ierobežotas. Ņemot vērā ne visai veiksmīgo pieredzi valsts atbalsta piešķiršanā piena pārstrādes uzņēmumam, atbalsta plānošanai nākotnē tiek piemērots piesardzības princips.
- Lielo uz eksportu orientēto uzņēmumu atbalsta jomā uzmanība primāri būtu jāpievērš nefinansiālam atbalstam – biznesa vides, ražošanas resursu pieejamības un konkurētspējas (konkurētspējīga enerģijas cena) uzlabošanai, kā arī Latvijas pārtikas industrijas pozitīvā tēla un valsts zīmola jautājumiem.
- Daudzu lielo pārtikas pārstrādes uzņēmumu īpašnieki ir nerezidenti. Tas nozīmē, ka šo uzņēmumu darbība nodrošina darbavietas un veicina saistīto nozaru attīstību, bet darbības rezultātā nopelnītais un nereinvestētais kapitāls visdrīzāk netiek izlietots Latvijas tautsaimniecībā. Turklāt vietējā tirgū ienākot lielajiem starptautiskajiem uzņēmumiem, samazinās realizācijas iespējas pārējiem tirgus dalībniekiem, tajā skaitā nelieliem vietējiem uzņēmumiem.
- Latvijas tautsaimniecībā jāveicina tādu komersantu ienākšana, kuriem ir zināšanas par ārējiem tirgiem un vēlme izmantot Latvijas priekšrocību – pārtikas izejvielu pieejamību. Šādi uzņēmumi veicinātu produkcijas pārstrādi Latvijā un pārstrādātās produkcijas eksportu. Komersantu piesaistīšana sadarbībā ar nozarēm būtu jāveic LIAA. Īpaša uzmanība ir jāpievērš tiem segmentiem, kuros liela daļa no Latvijā saražotās lauksaimniecības produkcijas tiek eksportēta nepārstrādātā veidā.
- Atsevišķu grupu veido rezidentiem piederošie pārsvarā nelielie uzņēmumi, kas pamatā ir atraduši savu tirgus nišu Latvijā un grib paplašināt darbību ārvalstīs. Atbalsts ienākšanai ārējos tirgos ir kritiski svarīgs un tas ir nepieciešams kontaktu dibināšanai, dažādu normatīvo aktu prasību izpildei, produktu pielāgošanai, risku mazināšanai un citiem mērķiem.
- Īpaši liela uzmanība jāpievērš nelieliem komersantiem, kas darbojas tajās nozarēs un produktu nišās, kurās nozīmīgu daļu no produkcijas patēriņa nodrošina importētā produkcija. Šajā segmentā ir nepieciešams valsts finansiālais atbalsts investīciju veicināšanai. Piešķirot atbalstu, jāizvairās no tā saucamā “izspiešanas” efekta, kad, pateicoties atbalstam, viens uzņēmums izspiež no tirgus citu vietējo uzņēmumu.
- Līdzīgi kā citos inovāciju rādītājos, arī inovatīvo pārtikas uzņēmumu jomā Latvija atpaliek no citām valstīm, tajā skaitā no Igaunijas un Lietuvas, tāpēc ir svarīgi turpināt inovāciju veicināšanu pārtikas rūpniecībā.
- Jāizskata iespēja kopā ar pārtikas industriju un Latvijas Lauksaimniecības universitāti uzsākt Eiropas līmeņa izcilības centra izveidi pārtikas industrijā.
- Pārtikas mazumtirdzniecībā Latvijā dominē ierobežots komersantu skaits. Šī problēma ir īpaši izteikta atsevišķu apkaimju un teritoriju līmenī. Būtu vēlams izskatīt un atbalstīt dažādus projektus lielo piegādes tīklu ietekmes samazināšanai un vietējās produkcijas realizācijas iespēju palielināšanai ārpus mazumtirdzniecības tīklu sistēmām (t.sk. tirdziņi un tiešā piegāde).